Vrouwelijke migranten op Aruba kijken terug

Een onderzoek naar het leven van vrouwelijke immigranten tussen 1940 en 1960 in San Nicolas, Aruba

RUTGER VAN DEN HURK
AUGUSTUS 1998

Vrouwelijke migranten op Aruba kijken terug

Een onderzoek naar het leven van vrouwelijke immigranten tussen 1940 en 1960 in San Nicolas, Aruba

Rutger van den Hurk
Studentnummer 9447229
Culturele Antropologie Universiteit Utrecht
Verslag afstudeeronderzoek, augustus 1998
Begeleider: Prof. dr. G.J. Oostindie

Israëlslaan 16-I
3582 HM Utrecht
030-2521172

" How must I put it? ... In my country [Nevis] you had to leave and go somewhere for a better life. You had to. You eat, you drink, you wear. You can not say you was hungry and you can not say you was naked, 'cause you get enough to buy a piece of clothes, but not three dress. Maybe one and a half. And if you get one had for a year or one shoes for a year, it's plenty. The money you get can not buy you too much. So, when you hear about another country that developed a little bit more, you decide that you want to go there, some place ..."

Mary Philiph,
74 jaar.

" Why they came here? They came for very simple manual jobs. What was available and they began to work. And what is amazing in San Nicolas, you can see here very clear. How these women that were working and cleaning and washing dishes, you know, and the laundry for rich people, they were saving a little, saving a little and feeding the family and raising the children. And they were always thinking they could do better than me, they could do better than me."

Jorge Gustavino,
Voormalig hoofd YMCA Aruba.

VOORWOORD

Toen ik eind september 1997 mijn spullen voor mijn aanstaande verblijf in Aruba bijelkaar aan het rapen was, had ik niet durven hopen dat alles op Aruba zo voorspoedig zou lopen.

Dat mijn onderzoek op Aruba en alles daar omheen zo soepel verliep, is niet zomaar uit de lucht komen vallen. Daartoe ben ik menigeen dank verschuldigd. Allereerst mijn begeleider Gert Oostindie, die vooraf alle contacten ter plekke had gelegd en daarmee een degelijke basis voor mijn onderzoek heeft gecreëerd. Verder ben ik het Kabinet voor Nederlands- Antilliaanse en Arubaanse Zaken en de vakgroep Culturele Antropologie Utrecht zeer erkentelijk voor hun financiële ondersteuning; zonder die bijstand had ik mijn onderzoek niet kunnen realiseren.

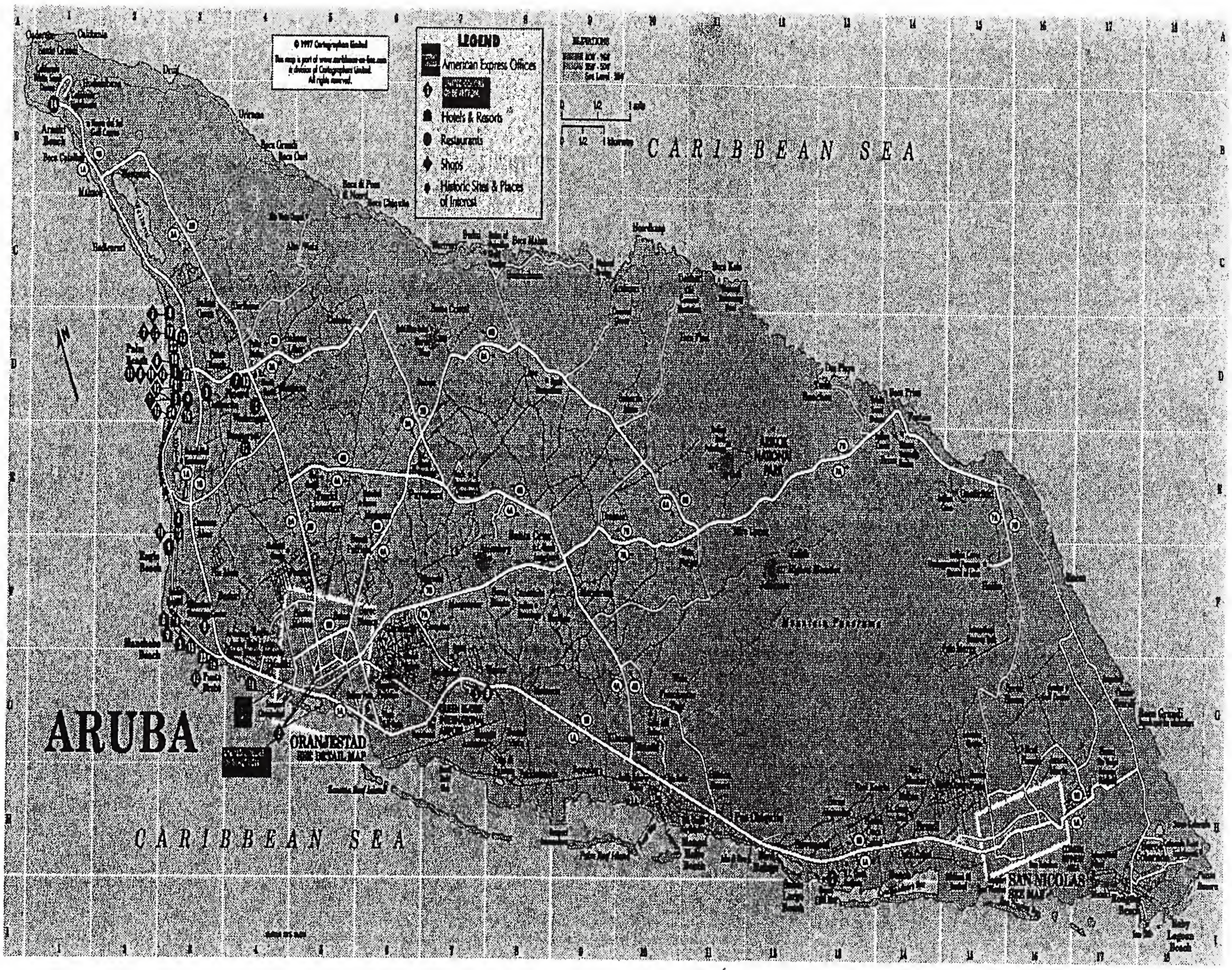
Maar vooral wil ik mijn informanten op Aruba danken voor hun bereidwilligheid om aan mijn onderzoek mee te werken. Zonder hen had dit verslag er überhaupt niet kunnen liggen. Mede dankzij hen heb ik kunnen afstuderen. Daarnaast wil ik hen ook bedanken voor de persoonlijke en vriendschappelijke manier waarop zij mij in hun groep hebben opgenomen. Ik heb veel van hen geleerd. Verder zijn twee mensen op Aruba voor mij van enorme betekenis geweest: Helen Charles en Luc Alofs. Zij hebben mij beide zeer intensief begeleid. Helen in de dagelijkse praktijk van mijn onderzoek, Luc op academisch en onderzoektechnisch gebied. Ik ben hun dan ook zeer dankbaar voor alle tijd en energie die ze aan mij besteed hebben. Wim Rutgers en Pancho Geerman hebben mij daarnaast ook ondersteuning geboden en van nuttige tips voorzien. Hun ben ik ook dank verschuldigd. Helen en Luc wil ik nog expliciet bedanken voor de vriendschap die we hebben opgebouwd. Ik heb hun gezelschap altijd enorm gewaardeerd en heb daar intens van genoten. Net als van de vele maaltijden overigens, die mij door hen verstrekt werden! Mijn dank daarvoor. Op Aruba wil ik ook anderen bedanken voor hun vriendschap en interesse: Leontine, Arthur, Steven, Joy, Wim, Ruandy, Rygell en Ravi.

Rest mij slechts nog wat mensen in Nederland te bedanken. Mijn ouders op de eerste plaats. Zij hebben altijd vertrouwen in mij getoond en mij immer gesteund in de keuzes die ik heb gemaakt. Dat betekent veel voor mij. Voor het schrijfproces heb ik veel steun ontvangen van Gert Oostindie, Frank en Martin. Ook daarvoor ben ik dankbaar.

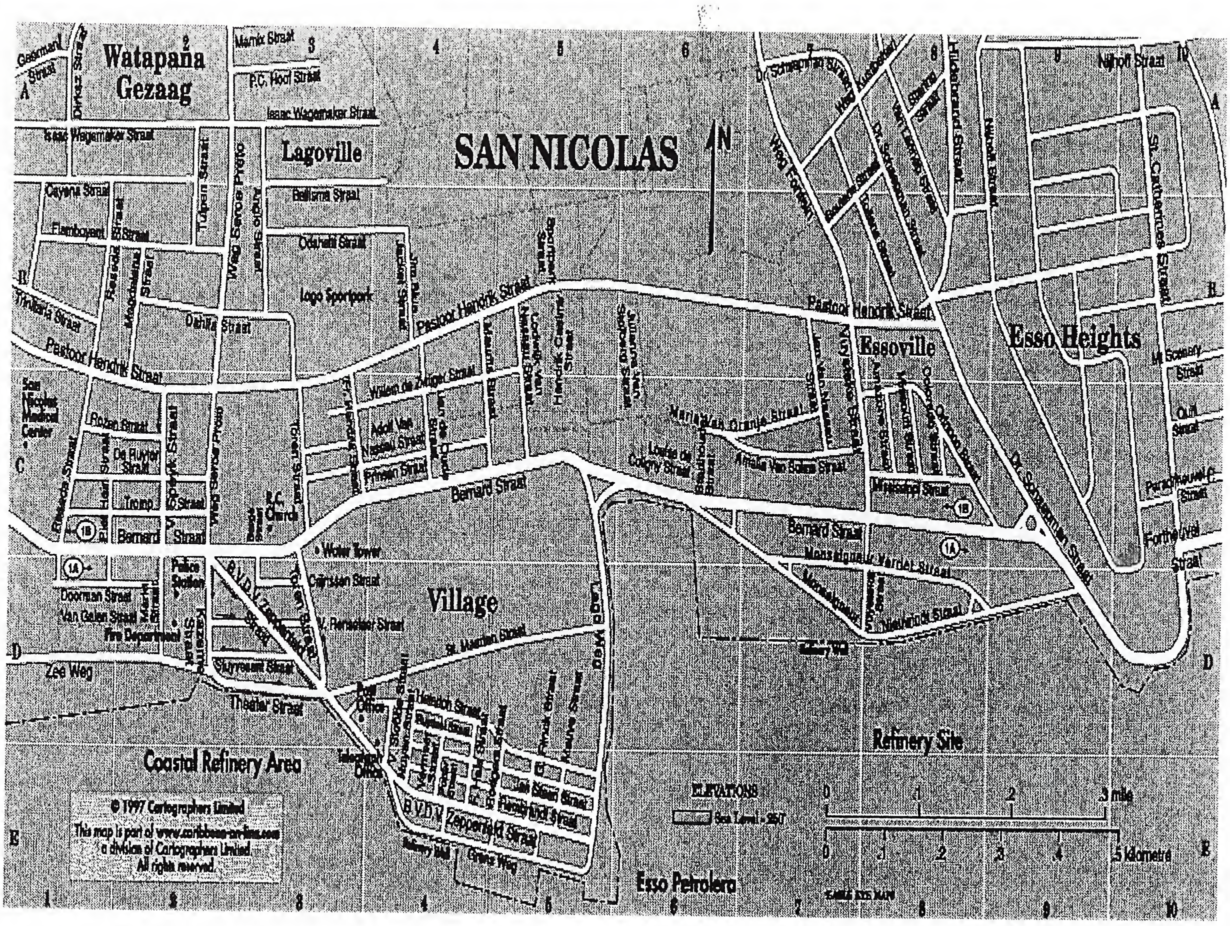
Het zal duidelijk zijn dat dit verslag er zonder de hulp van al deze mensen niet in deze vorm had gelegen. Ik hoop dat ik niemand vergeten ben mijn dank te betuigen.

INHOUD

Kaart 1 Aruba

Kaart 2 San Nicolas

INLEIDING

In de periode van oktober 1997 tot en met februari 1998 heb ik op Aruba veldonderzoek verricht. Mijn onderzoeksgebied besloeg San Nicolas, de tweede stad van Aruba. Dit stadje is als gevolg van de enorme toevloed van immigranten op Aruba enorm gegroeid. Het onderzoek richtte zich op een groep (vrouwelijke) immigranten, die zich in de jaren veertig en vijftig in San Nicolas hebben gevestigd en daar nu nog woonachtig zijn.

De West-Indische immigranten die door de bloeiende olie-industrie van Aruba werden aangetrokken, zijn in de literatuur van de jaren zeventig en negentig uitvoerig beschreven. Daardoor kennen we de achtergronden van deze migranten en de gevolgen van hun komst voor de Arubaanse maatschappij behoorlijk goed. Het is echter opvallend dat de vrouwelijke immigranten, die vanaf eind jaren dertig ook in grote aantallen naar Aruba kwamen, vrijwel onbesproken zijn gebleven.

De vrouwelijke immigranten hebben een eigen verhaal. Zij waren niet, zoals de mannelijke immigranten, in de olie-industrie werkzaam, maar waren voornamelijk in de huishoudelijke sector actief. Daarnaast namen de vrouwen op meerdere gebieden andere posities in dan mannen. Om dus een compleet beeld van de migratiegeschiedenis op Aruba te verkrijgen, moet ook hun verhaal worden opgeschreven. Bovendien was er nog een reden om daarmee niet te lang te wachten: de immigranten uit die periode zijn inmiddels op hoge leeftijd. Enkele vrouwen van de 'eerste golf' migranten zijn reeds de negentig jaar gepasseerd. Wanneer er dus te lang gewacht zou worden met een onderzoek naar deze groep vrouwen, zou het onderzoek niet meer verricht kunnen worden. Een laatste punt van relevantie was dat de vrouwen er zelf ook een groot belang aan hechtten dat hun verhaal werd opgetekend. Voor hen betekende dat een soort erkenning van hun leven.

Genoeg redenen dus om mijn onderzoek exclusief te richten op de vrouwelijke immigranten. Ik wilde achterhalen waarom zij besloten tot migratie, maar vooral hoe hun leven op Aruba er uitzag en hoe zij dat zelf hebben ervaren. Om tot beantwoording te komen van mijn vragen heb ik de volgende explorerende probleemstelling[1] geformuleerd:

HOE ZAG HET LEVEN VAN DE VROUWELIJKE IMMIGRANTEN IN SAN NICOLAS (ARUBA) ER TUSSEN 1940 EN 1960 UIT, HOE ERVOEREN DEZE VROUWEN HUN LEEFWERELD EN WELKE IDEEëN VORMDEN ZIJ DAAROVER?

Hoe ik deze probleemstelling heb geoperationaliseerd, komt nu aan bod.

---

[1] Met de vrouwelijke immigranten zoals in de probleemstelling geformuleerd, bedoel ik alleen de migranten afkomstig uit de Caraïbische regio. Ik heb mij niet gericht op andere vrouwelijke immigranten op Aruba, zoals Chinese, Latijns-Amerikaanse of Nederlandse vrouwen.

= OPERATIONALISATIE EN METHODEN VAN ONDERZOEK =

Op basis van de literatuur en mijn eerste interviews en gesprekken met mijn informanten, was ik in staat om de centrale vraagstelling te operationaliseren. Ik heb, mede op basis van die eerste indicatieve informatie, een tiental thema's geformuleerd waarvan ik dacht dat die tezamen de probleemstelling zouden dekken. Sommige thema's waren al onmiddellijk concreet en toegespitst, terwijl andere thema's nog wat breder waren. Gedurende mijn onderzoek was ik echter steeds beter in staat om binnen die thema's tot een afbakening te komen.
De tien thema's waarmee ik aan de slag ging, waren als volgt geformuleerd:

1. Wie zijn de migranten, wat is hun herkomst en in welke aantallen zijn zij gekomen?
2. Push en pull factoren voor de migratie
3. Informatieverwerving en verwachtingen omtrent Aruba
4. Afscheid en de reis van het eiland naar Aruba
5. Aankomst op Aruba en (eventuele) opvang aldaar
6. De migratiedienst, verblijfsvergunning en regelgeving voor de vrouwen
7. Werk
8. The Colony / de Amerikanen
9. Sociaal-economische ontwikkeling en politieke interesse
10. Vrije tijd en etnische clubs

Binnen deze thema's probeerde ik steeds de relevante aspecten voor de beantwoording van mijn probleemstelling te benadrukken, waarbij mijn aandacht zowel uitging naar feitelijkheden als naar subjectieve elementen verwoord door mijn informantes. Voor zover deze thema's nu niet geheel duidelijk zijn, zullen ze dat in de loop van het verslag wel worden.

Voor het verzamelen van mijn onderzoeksdata heb ik verschillende methoden en bronnen gebruikt. De belangrijkste informatiebron werd uiteraard gevormd door mijn vrouwelijke informanten. Aangezien een groot deel van de vrouwelijke immigranten teruggekeerd is naar hun land van herkomst en daarnaast vele vrouwen reeds zijn overleden, was het uiteraard onmogelijk om een geheel complete informantengroep samen te stellen. Toch heb ik toegang gekregen tot een groep informantes die een goed en representatief beeld konden verschaffen van de bedoelde populatie. Alle informanten heb ik via dezelfde ingang verworven. De toegang tot mijn informantes werd mij verschaft door een bijzondere vrouw, Helen Charles.

Deze zeer liefdevolle en gedreven vrouw, die zelf dochter is van West-Indische immigranten, heeft ongeveer tien jaar geleden in San Nicolas een stichting in het leven geroepen om de ouderen van deze stad hulp te bieden. Zij geeft ongeveer zestig ouderen, voor zover zij daar behoefte aan hebben, thuis verzorging, begeleiding en de nodige warmte. Daarnaast verzorgt ze drie maal in de week bijeenkomsten voor deze bejaarden. Gemiddeld komen 30 tot 35 mensen, voornamelijk vrouwen, per bijeenkomst samen. Zij praten, zingen en bidden samen en houden zich met handenarbeid bezig. Eén maal in de week voorziet Helen Charles in een verantwoorde, warme maaltijd voor hen. Deze

ouderen bleken vrijwel allemaal immigranten te zijn en voor mij geschikt als informant. Helen Charles heeft mij toegang geboden tot deze groep mensen en daarnaast heeft zij, door mij en mijn onderzoek te introduceren bij de bejaarden, geholpen een vertrouwensband te creëren.

Deze aanpak is vruchtbaar gebleken. Vanaf de eerste week heb ik alle de bijeenkomsten bezocht en heb ik deelgenomen aan de activiteiten. Gevolg was dat ik de mensen, en de mensen mij, op een zeer ongedwongen manier heb leren kennen en dat er een wederzijdse band kon ontstaan. In de groep nam ik eigenlijk een positie in die tussen de mensen en Helen Charles in lag, aangezien ik met de activiteiten meedeed, maar daarnaast ook veel hulp verschafte in de organisatie en uitvoering daarvan. Het gevolg hiervan was wel ik me af en toe meer bejaardenverzorger voelde dan antropoloog! Hoewel deze vorm van participerende observatie relatief veel tijd in beslag nam, heeft het mij zeer geholpen. Vrijwel iedereen die ik om medewerking aan mijn onderzoek verzocht, was daartoe bereid. Slechts enkelen wilden om persoonlijke redenen niet aan een interview meewerken. Wanneer ik iemand een interview afnam gebeurde dat bij de mensen thuis, waar ik zonder uitzondering gastvrij werd ontvangen. Het bleek de beste methode om de mensen na een afspraak thuis te bezoeken en hen in de eigen omgeving te interviewen. Daardoor kon ik de sfeer informeel houden. Dat lukte niet toen ik een enkeling in een aparte kamer in hun 'clubgebouw' interviewde. Bovendien was ik in staat om mijn informanten in hun thuissituatie te observeren. Ondanks het feit dat ik een (jonge) man ben, waren veel informanten toch heel open tegenover mij en waren zij bereid om ook over zeer persoonlijke aspecten van hun leven te praten. Het is onwaarschijnlijk dat ik dat ook had kunnen bereiken, wanneer ik niet op zo een persoonlijk niveau met hen om was gegaan. Verder kreeg ik vaak op een informele manier informatie, omdat ik veel tijd spendeerde met mijn groep informanten.

Niettegenstaande dat ik mijn informantengroep vrij selectief heb verworven, was er toch een duidelijke variatie in de achtergronden van mijn informanten waarneembaar. Een relatief groot gedeelte van migrantenvrouwen uit deze groep, bleek uit de Bovenwindse Nederlandse Antillen afkomstig. Zoals in het onderzoeksgedeelte van het verslag duidelijk gemaakt zal worden, heeft dat te maken met het feit dat zij veel gemakkelijker op Aruba konden blijven dan niet-Antillianen. Daardoor zijn er nu waarschijnlijk verhoudingsgewijs meer Antillianen onder de achtergebleven immigranten.

Ik heb in totaal 27 interviews afgenomen. In dat aantal zijn ook de gesprekken met twee mannen en drie Arubaanse vrouwen inbegrepen, die dus niet direct onder de probleemstelling vallen. Daarnaast heb ik enkele informanten twee maal een interview afgenomen. Zodoende kom ik op 18 verschillende vrouwen die daadwerkelijk tot de doelgroep behoren, zoals die uit de probleemstelling duidelijk werd. De gemiddelde leeftijd van deze 18 vrouwen lag op 75,7 jaar. Mijn oudste informante was 89 jaar. Ondanks de hoge leeftijden, bleken de meeste participanten van Helen Charles' groep geestelijk nog helder genoeg om als informant op te kunnen treden. Tabel 1 geeft de herkomst van de 18 informanten uit de doelgroep weer.

Tabel 1
Herkomst van mijn informanten uit de doelgroep

Herkomst		**Aantal**
Nederlandse Antillen		6
- Saba	2	
- St. Maarten	4	
Grenada / Carriacou		7
Nevis		2
St. Kitts		1
Anguilla		1
Suriname		1
		=========
Totaal		18

De interviews die ik afnam betroffen allemaal topic (of open-) interviews. Vooraf had ik geen concrete vragen, ik had slechts de tien genoemde thema's en daaraan gerelateerde onderwerpen op een aantal systeemkaartjes genoteerd. Gedurende de interviews liet ik de mensen zoveel mogelijk zelf bepalen waarover zij wilden praten. Ik stuurde hen slechts, wanneer dat naar mijn idee nodig was, of wanneer ik over een specifiek thema meer wilde weten. De gesprekken duurden meestal tussen de één en twee uur; Deze nam ik in het geheel op met een kleine cassetterecorder. Niemand had er problemen mee dat ik de gesprekken opnam. De vrouwen werden er niet door afgeleid en vergaten na verloop van tijd dat het gesprek werd opgenomen. Een enkele keer, wanneer zij mij na afloop weer met de recorder bezig zagen, vroegen ze of het gesprek daar nu echt in zat en wilden zij zichzelf even terug horen. Na afloop werkte ik de interviews onmiddellijk uit aan de hand van mijn aantekeningen en de opnamen. Zodoende hoopte ik zo volledig mogelijk te blijven.

Naast de topic interviews heb ik één zeer uitvoerige life-history opgetekend. Vanwege de tijd die dat in beslag nam, heb ik deze dame twee middagen bezocht. Door een life-history op te nemen in mijn onderzoek ben ik in staat één leven zeer uitgebreid te schetsen. Ik hoop dat dat zal bijdragen tot een beter begrip van de situatie waarin de migrantenvrouwen zich konden bevinden. Eén volledig levensverhaal kan immers vaak meer duidelijk maken dan allerlei levensverhalen versmolten tot een betoog.

Een derde methode die ik toegepast heb, betrof de participerende observatie. Zoals reeds beschreven participeerde ik zeer regelmatig in de activiteiten van mijn informanten, waardoor ik vaak op een informele manier informatie kon verzamelen en tegelijkertijd een goede relatie kon opbouwen met mijn doelgroep.

Behalve uit de interviews en de participerende observatie, heb ik ook uit andere bronnen data verzameld. Ik heb het Arubaanse archief, de Nationale Bibliotheek van Aruba en enkele

overheidskantoren zeer regelmatig bezocht om officiële statistieken, oude rapporten en publicatiebladen op te zoeken. Dat bleek niet altijd gemakkelijk, aangezien de data die ik zocht betrekking hadden op de jaren veertig en vijftig. Veel gegevens uit die periode bleken alleen op Curaçao aanwezig te zijn. Naast deze officiële stukken, heb ik de nodige literatuur bestudeerd om voor mijn onderzoek nuttige informatie te verkrijgen. Doordat ik verschillende methoden heb toegepast en vanuit diverse bronnen informatie heb verworven, was er dus zowel van methodische triangulatie als van data-triangulatie sprake.

= ORAL HISTORY =

De belangrijke methodiek om tot beantwoording van mijn probleemstelling te komen was die van orale geschiedverwerving. Aangezien ik probeerde te achterhalen hoe het leven van de vrouwen eruit zag in de jaren veertig en vijftig, maar vooral hoe zij dat zelf ervaren hebben, was ik voor een groot deel afhankelijk van de informatie die zij mij konden en wilden verschaffen.

In andere bronnen, zoals in de literatuur en cijfers en publikaties afkomstig van de overheid, zijn de vrouwen waarover het hier gaat vaak afwezig en betreft het hooguit een visie over hen. Voor mij was daarom de voornaamste methode om tot de 'sociale' kant van hun verhaal door te dringen, de oral history. Rosalyn Terborg-Penn (1995) komt tot de conclusie dat voor studies naar vrouwen in de Caraïben een combinatie noodzakelijk is van orale geschiedenis door de vrouwen zelf en de andere traditionele onderzoeksmethoden. Ook Vansina stelt een combinatie voor met andere methoden, om zo tot een completer en betrouwbaarder beeld te komen (1985:160). In mijn onderzoek heb ik geprobeerd dat na te streven, door de nadruk te leggen op het orale aspect, maar daarnaast ook gebruik te maken van antropologische methoden zowel als van literatuur- en archiefonderzoek.

De methode van de orale geschiedenis kent nadelen, waardoor het ook vaak onderwerp van discussie is geweest. Orale geschiedenis is behalve een document van het verleden, ook een document van het heden. De orale geschiedenis wordt namelijk in het heden verteld, maar bevat een boodschap over het verleden. In de loop van de tijd wordt het verleden anders, doordat het geheugen selectief functioneert en wordt beïnvloed door levenservaringen, sociale context, verbeelding enzovoort (Chamberlain 1997:10). Jan Vansina spreekt daarom van een representatie van het verleden in het heden (1985: xii). De meeste kritiek richt zich op de gebrekkige werking van het geheugen en de gevolgen daarvan voor de validiteit van orale getuigenissen. Behalve selectief en beïnvloedbaar, is ons geheugen soms ook anachronistisch van aard: gebeurtenissen uit een eerdere periode worden later in de tijd geplaatst en andersom (Vansina 1985:177). Soms is er ook sprake van 'verdichting': meerdere gebeurtenissen zijn vervormd tot één. Men dient dus rekening te houden met dergelijke aspecten.

Processen die overigens ook bij geschreven documenten aan de orde kunnen zijn. In die gevallen eindigt de vervorming echter wanneer het verhaal definitief op schrift is gesteld en vast ligt.

Andere punten van kritiek op orale geschiedenis hebben betrekking op het vaak individuele en specifieke karakter van de informatie. Zeker in het geval van een levensgeschiedenis. Chamberlain (1997:10-11) ziet echter duidelijk collectieve aspecten in het geheugen van mensen: 'Memories contain historical memory, the cumulative imagination of others.' Het geheugen en orale getuigenissen zijn niet willekeurig, maar ontstaan en bestaan binnen de grenzen van de sociale kennis van de wereld die op haar beurt weer beïnvloed is door aspecten als gender, klasse en etniciteit. Chamberlain beschouwt de verhalen of orale getuigenissen van mensen daarmee als een belangrijke culturele constructie. Oral history kan dus veel meer duidelijk maken en kan aspecten van de cultuur en maatschappij verhelderen.

Gezien deze kanttekeningen is de vraag gerechtvaardigd of oral history wel een geschikte methode van onderzoek is. Ondanks de beperkingen, is het naar mijn idee wel degelijk een geschikte methode met een duidelijke meerwaarde, hetgeen hopelijk zal blijken uit dit verslag. Oral history vormt een belangrijke databron die 'van binnenuit' komt, die voorziet in een 'emic-view' op het verleden, en die daardoor een belangrijke bijdrage aan de kennis kan leveren. Oral history voorziet vaak in verhalen ('narratives') en verslagen van het verleden die niet altijd feitelijk met de werkelijkheid overeen komen, maar die een andere dimensie aan de kennis toevoegen. Het betreft dus niet enkel een bron die historische gegevens verstrekt, maar het geeft ook weer hoe die geschiedenis door de mensen is geïnterpreteerd en hoe de beleving ervan is. Vansina spreekt daarom van 'historiologie' (1985:196). Daarnaast kan een intensief oraal verslag van een kleine groep mensen, soms veel meer duidelijk maken en typeren dan een algemene beschrijving van de gehele groep. In dat kader zie ik ook het belang van de life-history in dit verslag. De beperkingen die in de orale getuigenissen kunnen liggen, zijn bovendien deels op te vangen door het gebruik van andere bronnen en onderzoeksmethoden.

Kortom, oral history vormt voor deze studie een onmisbare en bovendien zeer waardevolle bijdrage.

= BESTAANDE MONOGRAFIEEN =

In het verleden is een aantal studies verricht naar de migranten op Aruba. Vooral de studies van Vera Green (1969 & 1974), Florence Kalm (1975) en van Luc Alofs en Leontine Merkies (1987 & 1990) zijn belangrijk gebleken. Zij hebben een onmisbare bijdrage geleverd in het beschrijven en analyseren van de positie van de migranten in de Arubaanse maatschappij. Overigens is de studie van Green de enige die zich geheel op de migranten heeft gericht. Ik zal nu deze drie monografieën kort bespreken. Overigens is er nog een vierde studie van John Harvey Phalen (1977) die ik zal bespreken, maar die neemt een

minder centrale plaats in mijn studie in.

Green: Aspects of Interethnic Integration in Aruba (1969)

De Amerikaanse antropologe Vera Green heeft in 1967 en 1968 onderzoek verricht op Aruba. In 1969 presenteerde zij haar resultaten voor het eerst. In 1974 zijn haar bevindingen in een verkorte versie in boekvorm uitgegeven onder de titel *Migrants in Aruba*.

Green wilde met haar studie achterhalen in hoeverre en onder welke omstandigheden de niet-Arubaanse bevolking van het eiland was geïntegreerd in de autochtone Arubaanse samenleving (1974:2). Green deed daartoe veel onderzoek naar de op Aruba aanwezige 'vrijwillige associaties'[2], zowel om data te verzamelen als om tot analyse te komen. Om de ze goed te kunnen toepassen in haar studie, hanteerde Green een ruime definitie van de term. Een definitie zoals die van de door haar geciteerde (1969:18) Banton: 'An association is a group organized for the pursuit of some interest or several interest in common. Associations are usually contrasted with involuntary groupings serving a greater variety of ends, such as kin groups, castes, social classes and communities.' Hiermee bestudeerde de antropologe de inter-etnische relaties op Aruba.

Green probeert met haar bevindingen aan te tonen dat er in het algemeen een hoge mate van interactie bestond tussen de Arubanen en de niet-Arubanen. Ze hangt nogal veel op aan deze interacties en schrijft ze een sterke integratieve kracht toe. Door velen werd dat als een wat gemakkelijke benadering beschouwd, want interactie betekende volgens hen niet automatisch integratie. Volgens de critici van Vera Green, verliep de omgang tussen de verschillende bevolkingsgroepen op Aruba lang niet altijd soepel. Uiteraard was Green zelf eveneens op de hoogte van de complexiteit van het begrip integratie (1974:2) en stelde ook zij dat begrip niet zondermeer gelijk aan interactie. Niettemin: haar algemene evaluatie van de sociale situatie op Aruba was zonder twijfel een optimistische. Waarschijnlijk is die visie voor een groot deel te verklaren vanuit Green's achtergrond. Zij kwam zelf uit de Verenigde Staten waar de inter-etnische relaties zeer problematisch waren. Vanuit die invalshoek en daarbij haar eigen ervaringen als zwarte vrouw in dat land, leek de Arubaanse realiteit wellicht weinig problematisch. Omdat Green de mate van integratie van de niet-Arubanen in de Arubaanse samenleving relatief hoog inschat, wordt haar visie vaak als de 'harmonieuze visie' getypeerd.

---

[2] De term associatie slaat in het Nederlands op een aaneensluiting van personen met een (economisch) doel. Ik heb besloten de term 'association' daarom vanuit het Engels te vertalen als associatie en niet als organisatie.

Kalm: The Dispersive and Reintegrating Nature of Population Segments of a Third World Society: Aruba, Netherlands Antilles (1975)

Kalm, ook antropologe, heeft tussen 1969 en 1973 drie maal onderzoek op Aruba verricht. Op basis van haar onderzoeksresultaten, komt zij echter tot een minder harmonieus maatschappijbeeld van Aruba dan Vera Green. Kalm lijkt in sommige opzichten wel de tegenpool van Green en kan beschouwd worden als de vertolkster van een meer 'conflict-georiënteerde visie.'

Kalm legt meer nadruk op de 'dispersive aspects' in de Arubaanse maatschappij. Met name het beleid van de olieraffinaderij (Lago) had volgens haar een negatieve uitwerking op de omgang tussen en integratie van de verschillende bevolkingsgroepen. Kalm zag belangrijke overeenkomsten tussen Aruba en andere landen die veel energie staken in de aanpassingen aan de koloniale en post-koloniale condities, die door een groep Latijns-Amerikaanse wetenschappers werden vertaald in afhankelijkheidsrelaties. Doordat Kalm het analytische kader van deze 'afhankelijkheidsdenkers' toepast (1975:2,256), schenkt ze veel aandacht aan machtsverschillen. In haar analyse vormen politieke en economische factoren de hoofdmoot om verschillen in de Arubaanse samenleving te verklaren. Ze probeert in haar studie duidelijk te maken hoe de historische ontwikkeling, economische, politieke en sociale factoren relevant zijn geweest voor de vorming van duidelijke groepen in de maatschappij en de scheidingen daartussen (1975:4). Voor Kalm was de Lago de grootste boosdoener (1975:5): 'The presently fractionated population derives from the dependence of its sectors on the Lago Oil and Transport Company.' Het bestuur van dit Amerikaanse bedrijf had volgens Kalm grote invloed op politieke en sociale zaken die de mensen op Aruba aanging.

Door de op machtsverschillen gerichte visie, komt zij tot een conclusie die ver af ligt van die van Green. Van integratie is volgens Kalm (nog) geen sprake, daarvoor zijn er zijn veel te veel tegenstellingen en scheidslijnen tussen de diverse groepen, op sociaal-economisch, cultureel en politiek gebied aan te treffen.

Alofs en Merkies: Ken ta Arubiano? Sociale integratie en natievorming op Aruba (1990)

In hun studie naar de Arubaanse samenleving hebben Alofs en Merkies zich laten inspireren door onder meer Elias, Godelier, Lévi-Strauss en Pouwer (Alofs & Merkies 1990:5). In navolging van hen zien de twee antropologen een samenleving niet als een totaliteit van individuen, groepen, rollen of instanties, maar meer als een totaliteit of figuratie van gestructureerde maatschappij-orden. Voorbeelden van deze orden zijn de economie, de politiek, verwantschap en huwelijk, religie en recreatie en hun daarbij behorende systemen van cognitie en classificatie (Alofs & Merkies 1990:5).

Alofs en Merkies kijken in hun analyse naar hoe de ontwikkelingen van deze maatschappij-orden in de loop van de tijd

hebben plaatsgevonden. Daarbinnen besteden zij veel aandacht aan de ontwikkeling van de bevolkingsgroepen en de onderlinge posities en beeldvormingen van deze groepen. Ze geloven namelijk dat het samenspel van de maatschappelijke orden sociale grootheden als etnische groepen, klassen, rangen en standen en sociale individuen genereert, reproduceert en transformeert. Doordat de maatschappij-orden over een relatieve zelfstandigheid beschikken, moeten de diverse orden op elkaar afgestemd worden. Dat gebeurd door een 'totaliserende instantie' die als het ware de 'orde der orden' is (Alofs & Merkies 1990:6). De auteurs tonen in hun studie overtuigend aan dat in de Arubaanse maatschappij, zeker die van de jaren veertig en vijftig, etniciteit als de orde der orden kan worden beschouwd. Zij laten zien dat etniciteit het ordenend principe van de maatschappij vormde, daar alle maatschappij-orden in meerdere of mindere mate op basis van etniciteit en etnische verschillen gestructureerd waren.

Alofs en Merkies zitten met hun opvatting omtrent de integratie van de immigranten in de Arubaanse samenleving eigenlijk tussen Green en Kalm in. Zij signaleren duidelijk dat de verschillende bevolkingsgroepen zich onderscheiden en onderling afzetten, veelal op basis van hun afkomst, in onder meer de politiek, etnische clubs, educatie en arbeid. Daarnaast nemen de auteurs eveneens integratieve tendensen waar in de loop der tijd. Zeker onder de op Aruba geboren nakomelingen van de immigranten vinden veranderingen plaats, zowel in hun onderlinge omgang als in de omgang met autochtone Arubanen.

Phalen: Kinship, Color and Ethnicity: Integrative Ideologies in Aruba (1977)

Een vierde monografie, die in mijn studie minder aan bod komt, betreft het onderzoek van Phalen. Aangezien Phalen sterk vanuit de Arubanen denkt, zijn de bevindingen van zijn studie niet goed toepasbaar in mijn onderzoek. Daarnaast is zijn betoog vooral gericht op cognitieve processen en niet direct op de sociale werkelijkheid.

De Arubanen, die van oudsher mensen classificeren op basis van verwantschap en regionale afkomst, moesten met de komst van de immigranten een nieuwe classificatie toepassen om de nieuwe bevolkingsgroepen cognitief te incorporeren. Daartoe maakten zij gebruik van etniciteit. Phalen probeerde aan te tonen hoe de op Aruba aanwezige etnische systemen van sociale stratificatie, (huids)kleur en bloedverwantschap, gezien konden worden als een ondersteunende ideologie van de sociale structuur (1977:3). 'The various etnic segments on Aruba interact in a society because everyone knows their position in relation to the interaction of mating, marriage and color / etnic ideologies. These ideologies function as integrative factors on Aruba.' (1977:225). Phalen stelt dat de cognitieve ideologieën als integratieve factoren werken, maar verwart daarmee cognitieve incorporatie met sociale integratie. Hij stelt, net als Green, dat aan het einde van de jaren zestig de raciale verhoudingen op Aruba geen serieus probleem vormen. Phalen geeft daarvoor echter wel een andere oorzaak dan Green.

Volgens hem zijn de etnische verhoudingen niet problematisch, juist omdat eenieder zijn of haar positie kent in de huidskleur- respectievelijk etniciteitshiërarchie en zijn of haar plek daardoor accepteert (1977:214-215). Zoals duidelijk zal worden, accepteerden de vrouwelijke immigranten de lage plaats die hen door de hiërarchie werd toebedeeld niet zonder meer.

Concluderende opmerking

Nu de belangrijkste visies zijn toegelicht, blijft het de vraag welke opvatting de 'juiste' is. Welke visie is daadwerkelijk toepasbaar op de Arubaanse situatie van de jaren veertig en vijftig, of zijn ze allemaal toepasbaar afhankelijk vanuit welke invalshoek er wordt gekeken? Ik zal proberen op basis van mijn eigen onderzoeksresultaten hierop later een antwoord te formuleren. Vooraf aan mijn onderzoek heb ik mij niet beperkt tot slechts één van de opvattingen, maar wilde ik van iedere auteur het nuttige gebruiken.

= ARUBA, HET GEBIED VAN ONDERZOEK =

Aruba behoort tot het Caraïbisch gebied. Hoewel er meerdere definities bestaan van dat gebied, heeft de meest gangbare definitie een historisch en een sociaal-cultureel fundament. Volgens die opvatting bestaat de Caraïben uit alle eilanden gelegen tussen het Noordelijke en Zuidelijke Amerikaanse continent, alsmede de Guyana's, Suriname en Belize.

Van de drie Nederlandse Benedenwindse eilanden - Aruba, Bonaire en Curaçao - is Aruba het meest westelijk gelegen in de Caraïbische zee. Aruba heeft een lengte van 31 kilometer en de grootst gemeten breedte van het eiland bedraagt slechts acht kilometer. Op 30 kilometer afstand ligt de Venezolaanse kust. Aruba is overwegend vlak en de vegetatie van het eiland bestaat voornamelijk uit diverse cactussoorten. Aruba kent een tropisch klimaat.

In 1995 lag het bevolkingsaantal van Aruba op 85.207 mensen (Rapport SER 1996:19). Met een totale oppervlakte van 188 vierkante kilometer betekent dat, dat Aruba over een bevolkingsdichtheid beschikte van 453 personen per vierkante kilometer. De bewoners van het eiland zijn afstammelingen van de negentiende eeuwse indiaanse en Europese bevolking en van de migranten die zich in de twintigste eeuw op Aruba hebben gevestigd. Ruim 31% (26.919) van het bovengenoemde bevolkingsaantal in 1995, had de status migrant (Rapport SER 1996:-19), waardoor Aruba nog steeds als migratieland getypeerd kan worden.

Reeds vanaf 1636 is Aruba in Nederlandse handen (Alofs & Merkies 1990:3). Pas in de twintigste eeuw werd Aruba welvarend, met name door de olie-industrie die tussen 1924 en 1985 op Aruba aanwezig was en door de opkomst van het toerisme dat vanaf midden jaren vijftig tot ontwikkeling kwam. Nadat de olieraffinaderij in 1985 haar poorten sloot, is de raffinaderij

in 1990, op bescheiden schaal, weer in gebruik genomen door het Amerikaanse bedrijf Coastal. Het toerisme vormt nu echter de belangrijkste bijdrage aan de nationale Arubaanse economie.

Na een langdurige politieke strijd heeft Aruba op 1 januari 1986 de Nederlandse Antillen verlaten en kreeg het een aparte status als land binnen het Koninkrijk der Nederlanden. De parlementaire democratie werd tijdens het dekolonisatieproces in deze eeuw in fasen ingevoerd. De partijpolitieke verhoudingen op Aruba werden, naast de politieke overtuigingen, het beleid en het bestuur, sterk beïnvloed door factoren zoals patronage, verwantschap en etniciteit (Alofs & Merkies 1990:3). Nog steeds maakt Aruba deel uit van het Koninkrijk der Nederlanden.

= OPBOUW VAN HET VERSLAG =

Na deze inleiding en methodische toelichting, wordt een historische schets van Aruba en een korte migratiegeschiedenis van de West-Indiërs gegeven. De bedoeling daarvan is de historische en sociale context van Aruba in de jaren veertig en vijftig te verduidelijken. Nadat die context is beschreven, zal ik mijn onderzoeksresultaten aan de hand van acht hoofdstukken presenteren.

Ieder hoofdstuk opent met een voor dat hoofdstuk relevant deel van de life history. Dit levensverhaal van één van mijn informanten loopt als een rode draad door dit verslag heen en wordt in afzonderlijke delen gepresenteerd, waardoor het dus pas aan het einde van mijn verslag compleet is.

In de hoofdstukken waarin mijn onderzoeksresultaten zijn opgenomen, komen verschillende onderwerpen aan de orde zoals onder meer het besluit tot migratie, werk, geloof en kerk, politiek, relaties met mannen en vrije tijd. Na de presentatie van mijn resultaten, geef ik een samenvatting en de belangrijkste conclusies. Het verslag wordt afgesloten met een epiloog, waarbij ik kort inga op de huidige levenssituatie van mijn informanten.

" Life on the island [Nevis] was good, as a child, no? It was no problem, that's for one. You had no problems living ... no fighting, no nothing. You just play. And at that time we had no politics neither. To say, well ... no unions, no politicians fighting ... it's just an island that the people lived together. You go to school. You have to walk a good distance to go to school, but you go to school. It was a school from 09.00 to 12.00 and from 13.00 to 15.00. And the school that I used to go, go up to the sixt class. You go from what you'll call kindergarten to the first class and you reach to the sixt class, you can not go any further. In that school, it's a government school, you didn't have ... they have other secondary school but for you to go there, your parents have to have money. Thus, there you go, they have to pay for you and there you have to wear uniform. But as a childlife we had it alright. We were all living together. My mother had eight girls, but I only know six of us. She had one boy, before. One boy, the first one was a boy and she had six girls that I know. And I am the second for the last. They all was older than me. My father was sick. I know my father sick man. He couldn't urinate, he couldn't pee as he want. And there you don't have, or they didn't have, no good doctor. Science wasn't in too but it is now. And he had, as far as I understood my mother, he had eleven operations. Can imagine that? Eleven times they cut him, and still in the end he had to pee through a tube. He was sick for five years, before he died. When he died I was just eleven years old. Two of the children was married before, and then with the others was four. And my mother had to work hard, she worked the land and ... 'cause that's the only thing. I went up to sixt class and when I left the sixt class, I didn't go to secondary school. You had to find something to do. So, you had to go and do domestic work. In Nevis. First, before I did domestic work, at fourteen years I went to work to pick cotton. It's a plant, cotton. They even used to make sugar, but the sugar was not the dry sugar, the sugar was wet sugar. St. Kitts used to make the dry sugar, because they used to ship the cane from Nevis by boat to St. Kitts. But in Nevis it did have two factories, where they could make, you know, wet sugar there. And then they had ... plant plenty of cotton, you know. So, that times, you go to work with the esatate to pick the cotton. And then you have to go to clean the cotton. Because cleaning the cotton , you have to take out the stain, the big stains. The cotton thatself had stain, you had to take them out. So, you work with the estate, like a farm. And you pick the cotton and everything and after that, if you are lucky enough, you get a job in the gin. They boll the cotton there. When they finish take out all the seeds and they boll the cotton and they ship it away. Now there the seeds that they left behind, the government have a big house, we used to call it government house, and if you lucky enough again you get a job, you could go there and clean the seeds. You'll get like thirty pounds of seeds for a day and you have to clean the seeds and take out ... they have two different kind of seeds. You'll find some with a long staple, a long punt. You don't want that. The cotton from that is not so nice. Nevis used to have good cotton, good, good cotton. And when you finish clean that thirty pounds of seeds, you at least should get twenty-four, twenty-five pounds of good seeds. And eventually the government will sell that seeds back to the people to plant again. All over again. (...) I worked once with the gin, I worked two or three times cleaning the cotton seeds and then ... but that don't lasts for ever. That's only in seasons. And then after that I went to do a domestic job in house. And from there I left for Aruba."

Opening life-history
Mary Philiph
74 jaar, Geboren te Nevis

EEN DE SOCIALE EN HISTORISCHE CONTEXT VAN ARUBA EN DE WEST-INDISCHE IMMIGRANTEN

= KORTE MIGRATIEGESCHIEDENIS VAN DE WEST-INDIëRS =

De Caraïben vormt een regio bij uitstek waar migratieprocessen altijd een belangrijke rol hebben gespeeld. Reeds voor het begin van de twintigste eeuw bestonden in de Caraïben belangrijke intraregionale migratiestromen. Veel voormalige slaven en hun nakomelingen begonnen binnen de regio te migreren op zoek naar een nieuw, autonoom leven. Meerdere auteurs (Kasinitz 1992:19-20; Richardson 1983:8) zien de migratie na de periode van slavernij, als een soort overlevingsstrategie en bestaanswijze. Migratie vormde een strategie om zowel de vaak ongunstige lokale fysieke omstandigheden (overbevolking, gelimiteerde bestaansbronnen, kleinschaligheid, etcetera), als de interne economische afhankelijkheid, die nog een erfenis vormde van het plantage-verleden, te ontvluchten. Veel bevrijde slaven en hun afstammelingen vonden in de tweede helft van de negentiende eeuw werk op de plantages van onder meer Trinidad, Brits Guyana en Costa Rica. Velen konden in Centraal Amerika werk vinden bij de aanleg van spoorlijnen en de mislukte Franse poging om tot een Panama kanaal te komen (Richardson 1992: 135-137).

Vanaf ongeveer 1900 neemt de 'Noord Atlantische kapitalistische ontwikkeling', zoals Richardson dat noemt, zijn aanvang. Internationale bedrijven, waaronder er veel afkomstig waren uit de Verenigde Staten, begonnen in de Caraïben snelwegen, spoorwegen, olie-raffinaderijen, suikerindustrieën en andere faciliteiten aan te leggen. Deze projecten vereisten de nodige arbeidskrachten, wat tot gevolg had dat de West-Indiërs[3] van de ene naar de andere plaats de werkgelegenheid achterna reisden (Richardson 1983:20). De mobiliteit en flexibiliteit waren volgens Richardson (1989:212) kenmerkend voor de West-Indische arbeiders in het begin van de twintigste eeuw.

De aanleg van het Panama kanaal, door de Amerikanen dit keer, vormde het eerste grote project aan het begin van de twintigste eeuw dat enorme volksbewegingen tot gevolg had. Naar schatting zijn er tot aan de afronding van het kanaal in 1914, maar liefst 60.000 Barbadiaanse en meer dan 80.000 Jamaicaanse arbeiders naartoe gegaan (Richardson 1989:210). Conniff (1985:4) stelt dat er in de periode van constructie, van 1904 tot 1914, in totaal zelfs rond de 150.000 mensen naar Panama zijn getrokken om daar hun heil te zoeken. Veel arbeiders zochten, na beëindiging van hun dienstverband in Panama, werk in Centraal-Amerika. Een deel van hen kon in dienst treden bij de nieuwe Amerikaanse bananenplantages in Honduras en het oosten van Costa Rica. Er waren ook arbeiders die rechtstreeks

---

[3]Met de term West-Indiërs bedoel ik de Engelstalige Caraïbische bevolking. Behalve de bewoners van de (voormalige) Britse eilanden, vallen daar dus ook de Nederlandse Bovenwinders onder.

vanuit de West-Indische eilanden naar deze bestemmingen vertrokken. Tussen 1900 en 1913 zijn ongeveer 20.000 Jamaicanen en kleinere aantallen West-Indiërs van andere eilanden, naar Costa Rica gemigreerd (Chomsky 1996:34). De Cubaanse en Dominicaanse suikerindustrieën leverde ook veel werk aan de arbeiders van de Engelssprekende eilanden. Daarnaast trokken er tussen 1917 en 1920 ongeveer 5.000 arbeiders van Aruba en Curaçao naar Cuba en herbergde de Dominicaanse Republiek in het suikerseizoen van 1919-1920 1.300 seizoensarbeiders afkomstig van de Nederlandse eilanden (Oostindie 1988:56).

Een nieuwe, sterke impuls ging uit van de vestiging van twee enorme olieraffinaderijen op Curaçao en Aruba. De Koninklijke Shell uit Nederland begon in 1918 op Curaçao met de verwerking van petroleum, terwijl op Aruba de 'Standard Oil of New Jersey' raffinaderij daarmee in 1929 begon. Duizenden arbeidskrachten van de Britse West-Indische eilanden, de overige Nederlandse eilanden en Suriname, kwamen naar Curaçao en Aruba om onder meer fabrieken, wegen en havens te bouwen en bemannen. Aangezien de vraag naar olieproducten tot in de jaren 1944-1945 bijna onverminderd bleef stijgen (Croes 1987:25-26), bleef de economische situatie op de twee Nederlandse eilanden goed. In de rest van de Caraïben werden in de jaren dertig de economische omstandigheden echter steeds slechter. Gemigreerde arbeiders werden van her en der teruggezonden naar hun eiland van herkomst, omdat er voor hen geen werk meer voorhanden was. Vooral op de kleinere eilanden, waar werk toch altijd al schaars was, ontstond daardoor een enorm overschot aan arbeiders. Het tekort aan werk en inkomen kon daar niet meer worden gecompenseerd met financiële toelagen die voorheen door de geëmigreerde eilandbewoners werden opgestuurd (Richardson 1989:215).

Hoewel intra-regionale migratie in de Caraïben nooit tot een einde is gekomen, trad er na de Tweede Wereldoorlog wel een verandering op in de migratietendens van de West-Indiërs. De migratiebestemmingen lagen steeds vaker buiten de eigen regio, waarbij de (voormalige) koloniale moederlanden en de Verenigde Staten als de meest aantrekkelijke bestemmingen werden beschouwd.

Na de Tweede Wereldoorlog ontstond er een grote migratiestroom vanuit de Engelstalige Caraïben richting Groot-Brittannië. Als nasleep van de oorlog had Engeland grote behoefte aan laag opgeleide arbeidskrachten om het land te herstellen en weer op te bouwen na de geleden schade. Door Britse ziekenhuizen werden vrouwen gerekruteerd om in Engeland als verpleegster te gaan werken (Hennessy 1988:40). De Britse West-Indiërs konden het Verenigd Koninkrijk met hun Britse paspoort gemakkelijk binnentreden. Het bezit van een Brits paspoort is tevens het geluk van de migranten geweest, aangezien de Britse regering eigenlijk niet gecharmeerd bleek van de 'koloniale arbeidskrachten'. Het verschuiven van koloniale arbeidskrachten in het rijk was één ding, maar de verplaatsing naar Engeland, het 'moederland', was toch wel wat anders. Zeker in de beginjaren was de Britse regering niet enthousiast, ook al was er een enorm tekort aan arbeidskrachten in Engeland en heerste er in de Caraïben tegelijkertijd grote werkloosheidsproblemen (Chamberlain 1997:34-35).

Tussen 1948 en 1973 circa 550.000 West-Indiërs naar Groot

Brittannië gemigreerd (Chamberlain 1997:2). Het overgrote deel van hen is voor 1962 aangekomen, voordat een nieuwe immigratiewet de instroom van de West-Indiërs sterk bemoeilijkte. De 'Commonwealth Immigration Act' bepaalde dat burgers van de 'United Kingdom', wier paspoort niet in het Verenigde Koninkrijk zelf was uitgegeven, zonder een voucher van het Ministerie van Arbeid niet meer konden migreren naar Engeland. Latere wetten en aanvullingen op de wet maakten de bepalingen omtrent toelating en uitzetting alleen maar strikter (Hennessy 1988: 40).

In vergelijking met de massale toevloed van Caraïbische migranten naar Engeland, vormde het aantal Frans Caraïbische onderdanen dat naar hun moederland trok aanvankelijk niet zo een grote groep. In 1954 woonde er in Frankrijk maar 15.620 mensen die waren geboren in Guadeloupe of Martinique. In 1962 lag dat aantal op 38.740 personen. In de jaren zeventig en tachtig kwamen er steeds meer mensen vanuit de Franse Caraïben naar Frankrijk. In 1982 woonden er, voornamelijk in Parijs, 190.000 Fransen die in de overzeese departementen waren geboren (Richardson 1992:144). Inmiddels wonen er ruim 300.000 négropolitains, zoals de Franse Antillianen worden aangeduid, in hun moederland (Oostindie 1997:210).

Vanuit Suriname ontstond er pas vanaf ongeveer 1970 een vergelijkbare migratiestroom naar het moederland Nederland, vanuit de Nederlandse Antillen pas in de jaren '80. De migratie vanuit de Caraïben naar Nederland houdt tot op de dag van vandaag aan. Deze migratie had niet primair tot doel in Nederland arbeid te verrichten, de motivatie lag aanvankelijk vooral in de betere educatieve mogelijkheden die Nederland bood. In de loop van de tijd kwamen er echter meer migranten op de voordelen van de verzorgingsstaat af, wat bepaalde (materiële) zekerheden verschafte. Bovendien ontstond er ook kettingmigratie (Cross & Entzinger 1988:9-13). Vanuit Suriname kwamen ook mensen naar Nederland uit politieke overwegingen. In 1975 alleen kwamen er bijna 40.000 Surinamers, wat gelijk stond aan tien procent van de gehele Surinaamse bevolking, naar Nederland omdat zij zich na de Surinaamse onafhankelijkheid zorgen maakten over hun toekomst. Onder deze groep waren veel Surinamers van Javaanse of Indiase afkomst. Sinds de militaire coup in 1980 hebben nog meer Surinamers hun land verlaten. De Surinaamse bevolking werd in datzelfde jaar geschat op 350.000 mensen, terwijl er nog eens 250.000 Surinamers in het buitenland woonde. Er waren op dat moment 180.000 Surinamers in Nederland (Cross & Entzinger 1988:9-13; Richardson 1989:218-219). In het begin van de jaren negentig telde Nederland ongeveer 30.000 Antilliaanse en/of Arubaanse immigranten (Richardson 1992:144). Volgens Oostindie (1997: 210) hebben de ruim 350.000 migranten en hun kinderen uit de Nederlandse Antillen, Aruba en Suriname, zich bijna uitsluitend in Nederland gevestigd.

Duidelijk is het dat de moederlanden een geliefde bestemming vormden voor de Caraïbische migranten. Naast de moederlanden vormde de Verenigde Staten van Amerika ook een zeer aantrekkelijke migratiebestemming, zeker ook vanuit de Spaanstalige Caraïben en Haïti. Vanaf het begin van deze eeuw hebben West-Indiërs hun eilanden verlaten om naar de Verenigde Staten te gaan. Het overgrote deel vestigde zich in en rond New

York. In de 'New York area' wonen nu meer dan een half miljoen West-Indiërs, hoewel dit cijfer misschien wel verdubbeld kan worden wanneer de niet gedocumenteerde illegale immigranten meegerekend worden (Kasinitz 1992:4). Naar schatting leven in totaal meer dan zes miljoen mensen van Caraïbische oorsprong in de Verenigde Staten en Canada. De Spaans-Caraïbische migratie is in absolute cijfers de grootste. Het aantal West-Indiërs in de Verenigde Staten wordt geschat op anderhalf miljoen. In Canada is de meerderheid van de 350.000 Caraïbische migranten West-Indisch (Oostindie 1997:209).

Kasinitz (1992:23-27) deelt de migratiebeweging van West-Indiërs naar de Verenigde Staten in een drietal fasen in. Een grote groep vertrok al gedurende de eerste drie decennia naar Amerika. Vanaf 1930 tot aan 1965 migreerde een heel wat kleinere groep, die voornamelijk uit middenklasse bestond. Zij vormen de tweede fase. De derde en grootste migratiestroom begint rond 1965 en is nog steeds niet afgerond. In dezelfde periode dat Groot-Brittannië beperkende immigratie-wetten instelde, openden de Verenigde Staten zijn deuren iets meer voor migranten vanuit het Caraïbische gebied door de invoering van de 'Immigration and Nationalization Act' in 1965 (Foner 1983:11). Voorheen werden Europeanen wat betreft de toelatingsquota tot de Verenigde Staten bevoordeeld, maar met de wet uit 1965 kreeg de Caraïbische regio een betere positie en werden de mogelijkheden om naar Noord-Amerika te migreren vergroot (Richardson 1992:145). Het gevolg was dat de West-Indische migratie richting de veelbelovende Verenigde Staten van Amerika eind jaren zestig en gedurende de zeventiger jaren een enorme omvang kreeg. Met name in het oostelijk deel van Amerika was er in de jaren zestig en zeventig een enorme toename in laag betaalde banen. Deze banen trok veel Caraïbische migranten aan (Richardson 1992:145), die de lage lonen en vaak slechte werkcondities gemakkelijker tolereerden dan lokale Amerikanen (Foner 1983: 11).

De derde migratiestroom, van 1965 tot nu, telt veruit de meeste migranten. Het betreft mensen afkomstig vanuit de gehele Caraïben en uit alle lagen van de bevolking. De voornaamste redenen om te migreren naar de Verenigde Staten zijn volgens Kasinitz economisch van aard (1992:27-28). Men is op zoek naar betere kansen en mogelijkheden op een hogere levensstandaard.

Onder de bewoners van de Caraïben zal echter altijd wel een drang tot migratie blijven bestaan, ze hebben nooit anders gedaan en hun levenssituatie laat hun daarnaast vaak geen andere keuze.

= HISTORISCHE SCHETS VAN ARUBA =

Voordat de olie-industrie zich op Aruba vestigde, stelde de economie van Aruba weinig voor. In het verleden kende Aruba wel enkele economische activiteiten, zoals visserij en veeteelt, en later de goud- en fosfaatindustrie, maar deze activiteiten hebben nooit de (hooggespannen) verwachtingen waar kunnen maken. Aruba bleef primair een boerengemeenschap, bestaande uit kleine landbouwers die met de op hun *cunucu* (akker) verbouwde

maïs vooral in eigen levensonderhoud voorzagen (Pietersz 1985:88-89). De aloë-industrie is korte tijd wel succesvol gebleken, tussen het begin van de twintigste eeuw en het einde van de jaren twintig. De export van de aloë, een plant die bij zeer geringe regenval kon groeien, bracht werkgelegenheid. Echter door de steeds dalende marktprijzen en bodemuitputting kwam ook deze industrie in de problemen. Toen na 1925 er ook onvoldoende werkkrachten voorhanden waren, ging de aloë-industrie definitief te gronde (Pietersz 1985:88).

Aan het eind van de jaren twintig keerde het tij, door de komst van twee olie-maatschappijen op Aruba. De kleinste van de twee ondernemingen betrof de 'Eagle Petroleum Company Incorporated', bekender onder de naam 'Arend Petroleum Maaatschappij'. De grootste en meest invloedrijke van de twee maatschappijen was de 'Lago Oil and Transport Company'. De Lago heeft de meeste West-Indische immigranten aangetrokken en heeft daarnaast voor de economische ontwikkeling en de Arubaanse geschiedenis en sociale ontwikkeling veel meer betekend dan de Arend. De Arend heeft nooit veel werknemers gehad. In 1953 werden de werkzaamheden bij het bedrijf stilgelegd en de Arend hield daarmee op te bestaan (Alofs & Merkies 1990:64).

Vanaf midden jaren vijftig ontwikkelde het tourisme op Aruba zich en in de loop der tijd is dat een steeds belangrijkere pijler van de Arubaanse economie geworden. In de jaren zeventig vormde het, na de olie-industrie, de belangrijkste economische activiteit van het eiland. Langzamerhand werden die rollen omgedraaid, aangezien de Lago steeds meer problemen kreeg en een minder prominente rol in de eilandelijke economie ging spelen.

De geschiedenis van de Lago op Aruba

In 1924 waren er de eerste contacten met de olie-industrie. In augustus van dat jaar kwam er een vertegenwoordiger van de 'British Equatorial Oil Company' naar Aruba om de mogelijkheden voor een geschikte haven te onderzoeken. De natuurlijke haven bij San Nicolas werd door deze vertegenwoordiger, Kapitein Rodgers, beschouwd als een goede locatie. Zes weken later werd inderdaad besloten om een vestiging van de oliemaatschappij in San Nicolas aan te leggen. In diezelfde periode was de Britse oliemaatschappij reeds overgenomen door de Lago Petroleum Company, die de onderneming op Aruba tot de 'Lago Oil and Transport Company Limited (of Canada)' omdoopte (Alofs & Merkies 1990:61).

In eerste instantie diende de vestiging op Aruba enkel tot de overlading van ruwe olie die de maatschappij in het Maracaibo-meer in Venezuela had gewonnen. Bij het selecteren van de locatie voor het opslag- en overlaadstation, stelde men een aantal (technische) eisen (Croes 1987:13). Ten eerste moest het station in de buurt liggen van de plaats waar de olie werd gewonnen, het meer van Maracaibo. Verder moest er bij de keuze voor een geschikte haven rekening gehouden worden met eventuele toekomstige behoeften, bijvoorbeeld aan uitbreidingen of aan de installatie van een raffinaderij. Het bleek dat er in de praktijk al snel werd gesproken over de mogelijkheden van een

raffinaderij op Aruba (Hartog 1980:306).

Voordat men op Aruba kwam, had de onderneming op Curaçao ook al bestudeerd of er een lokatie was die aan de kenmerken voldeed. Aangezien de Shell-raffinaderij zich daar al had gevestigd, kwam men door plaatsgebrek uit op Aruba. De haven van San Nicolas moest nog wel worden vergroot en verder worden uitgebaggerd. Aruba had als voordeel de ligging ten opzichte van Venezuela: Aruba ligt dichter bij het meer van Maracaibo dan Curaçao. Dat gaf de Lago een gunstige concurrentiepositie ten opzichte van de Koninklijke Shell op Curaçao (Phalen 1977: 93). Als gevolg van de kleinere afstand zouden de Lago-tankers jaarlijks enkele duizenden mijlen uitsparen (Croes 1987:13-14). Een andere reden om Aruba te verkiezen boven bijvoorbeeld Venezuela, was het stabiele sociaal-politieke klimaat dat het eiland kende (Croes 1987:18-20).

Het Koloniale bestuur stond aan het bestuur van de Lago een stuk domeingrond van ongeveer 321 hectare in erfpacht af. De overeenkomst ging per 16 mei 1925 in voor een periode van 75 jaar, tegen betaling van een jaarlijkse pacht van F 6000,-. Het betreffende perceel lag aan de San Nicolasbaai, aan de zuid-oost kust van het eiland. Met de overeenkomst verwierf de Lago het alleenrecht over het gebruik van de San Nicolasbaai en de overige nabijgelegen baaien. Het bedrijf had toestemming om daar schepen te meren, steigers en aanlegpunten te bouwen, dokken te vervaardigen en allerlei andere zaken te verrichten die direct verband hielden met de activiteiten van het bedrijf (Croes 1987:14).

Aangezien de aanleg en de werkzaamheden ten behoeve van havencomplex en opslagstation veel tijd in beslag zouden nemen en men toch zo snel mogelijk wilde gaan produceren, koos men als tijdelijke oplossing voor een depotschip. Het depotschip fungeerde tot aan 17 november 1927 als overlaadstation en was gelegen aan de noordwestelijke kant van het eiland bij 'Druif' (Croes 1987:14-15). In het volgende jaar werd de beslissing genomen om ook een raffinage-complex op Aruba aan te gaan leggen. De eerste olie werd op 29 januari 1929 geraffineerd (Hartog 1980:316; Croes 1987:17).

De raffinaderij had tegen de tijd dat de aanbouw in 1931 voltooid was bijna elf miljoen dollar gekost en was uitgerust met de meest moderne apparatuur en faciliteiten die in die tijd beschikbaar waren. Rond 1934 was de Lago raffinaderij de grootste producent van geraffineerde olie ter wereld (Phalen 1977:94). De Arubaanse olie-industrie kende dus een vliegende start. De Lago realiseerde in 1937 een uitbreiding, waardoor een produktie van 250.00 tot 300.000 barrels gerealiseerd kon worden. Nog meer dan in 1934 (Phalen 1977:94). Tussen 1938 en 1943 vonden er nog verdere uitbreidingen plaats (Alofs & Merkies 1990:63), waardoor de Lago onder meer een grotere produktie kon leveren van brandstof met een hoog octaangehalte, een produkt dat van steeds groter belang werd (Phalen 1977:95). De Tweede Wereldoorlog bracht Aruba economische welvaart. Door de oorlog viel de concurrentie van de Europese olie-industrie weg en tegelijkertijd waren olie en olie-raffinaderijen van vitaal belang voor de oorlog (Klomp 1986:27). De vraag naar olieprodukten steeg enorm. Hartog heeft berekend dat de Lago maar liefst een zestiende deel van de in totaal door de geallieerde strijdkrachten gebruikte benzine heeft geleverd

(1980:356). Deze bloeiende industrie bracht uiteraard een flinke hoeveelheid werkgelegenheid met zich mee en trok daarom vele mensen aan.

Werken bij de Lago: de komst van immigranten naar Aruba

Tijdens de bouw en aanleg van het Lago-complex in de jaren 1928 tot 1931 vond een flink deel van de Arubaanse beroepsbevolking werk bij de oliemaatschappij. Voor het beschikbare werk was over het algemeen geen hoge scholingsgraad of bijzonder vakmanschap vereist (Croes 1987:42). Toch waren er al vanaf de opbouw van de Lago arbeiders van buiten Aruba nodig. Het opbouwen van de Lago vereiste ook arbeiders met bepaalde industriële vaardigheden, zoals lassen en het pijpfitten. Arubanen bezaten die vaardigheden toen over het algemeen nog niet (Phalen 1977:101). Mede om die reden werden de Arubaanse arbeiders in dienst van de Lago al vrij snel vervangen of aangevuld door buitenlandse arbeiders (Alofs & Merkies 1990:65).

Gedurende de vroege jaren van de vestiging van de Lago, was de relatie tussen de Arubaanse arbeiders en het Lago management vaak gespannen of zelfs vijandig. Eén van de redenenen daarvan was het besluit van de Lago om de Engelse taal als officiële bedrijfstaal te verkiezen, boven het Papiamento of het Nederlands. Papiamento werd als een onvolwaardige taal gezien, die bovendien wegens het ontbreken van de juiste termen, niet geschikt was als taal voor commerciële en technologische activiteiten (Kalm 1975:47). Dit besluit had nogal wat gevolgen. Aangezien de meeste Arubanen in die tijd de Engelse taal niet machtig waren, ontstonden er de nodige communicatieproblemen tussen het management en de Arubaanse werknemers (Alofs & Merkies 1990:65). De moeilijkheden omtrent de taal en de onderlinge communicatie, versterkte bij het Lago-management vervolgens de roep om Engelstalig personeel (Kalm 1975:47). Dat leidde tot een grote migratiestroom richting Aruba en de vestiging van vele buitenlanders op het eiland. Het betrof voornamelijk Engelstalige personen, afkomstig van de overige Caraïben. Onder hen bevonden zich ook vele (Engelstalige) Nederlandse Bovenwinders. Sommige immigranten kwamen op contractbasis, anderen op eigen initiatief (Alofs & Merkies 1990:65).

Het Lago-management had, behalve de taal- en communicatie problemen, nog andere moeilijkheden met de Arubaanse werknemers. De Lago was in het geheel niet te spreken over de inzet van de Arubanen. Het Lago-management karakteriseerde hen onder meer als 'passief' en 'alcoholistisch' (Kalm 1975:48). Bovendien werden de Arubanen niet voldoende betrouwbaar bevonden. De Arubanen bleven, zo stelde de Lago-functionarissen, soms gewoon onaangekondigd van hun werk weg in geval van regen, huwelijk, dood, nieuwjaar of wanneer ze vonden dat hun cunucu weer wat bewerking vereiste (Alofs & Merkies 1990:65).

Het vermeende gebrek aan inzet van de Arubanen, bleek ook uit andere zaken. De Lago bood haar (toekomstige) arbeiders technische trainingen en opleidingen. Voor de technisch vaak slecht onderlegde Arubanen zouden deze trainingen heel nuttig kunnen zijn, maar ze maakten er vrijwel geen gebruik van. De trainingen werden in het buitenland gegeven en de Arubanen

waren in mindere mate dan hun buitenlandse collega's bereid om het eiland daarvoor te verlaten. Gevolg was dat de Arubanen de laagst betaalde baantjes behielden en al snel werden voorbijgestreefd door de West-Indiërs, die wél gebruik maakten van de trainingen en diploma's behaalden (Kalm 1975:48). De Arubanen konden dat niet gemakkelijk accepteren en ervoeren dat vaak als frustrerend (Kalm 1975:164-165, 171).

De meeste Caraïbische migranten vonden werk in de industrie of de daaraan verwante activiteiten. Er kwamen ook immigranten terecht in de dienstverlenende sector, de handel of bij de overheid. De migratie had een enorme bevolkingsexplosie op Aruba tot gevolg. Terwijl er in 1930 op Aruba 16.000 mensen woonden, was dit aantal in 1950 reeds gestegen tot 51.000 personen (Dalhuizen e.a. 1997:30). De groeiende bevolking was, behalve aan het migratieoverschot, ook toe te schrijven aan het stijgende geboortencijfer. Het stijgende geboortencijfer vond zijn oorzaak in de lage gemiddelde leeftijd van de immigranten (Alofs & Merkies 1990:66).

Tabel twee laat zien waar al de immigranten in 1948 vandaan kwamen. Op Aruba waren in dat jaar in totaal 47.585 mensen

Tabel 2
Bevolkingsverdeling van Aruba naar nationaliteit in 1948

Nationaliteit		**Aantal**
Nederlanders:		
Nederlands-Antillianen		27.312
Europese en Indische Nederlanders		1.946
Surinaamse Nederlanders		1.134
		========
	Subtotaal	30.712
Buitenlanders:		
Amerikanen en Canadezen		2.197
Engelse onderdanen		9.442
Franse onderdanen		794
Portugezen (vooral Madeira)		139
Overige West-Europeanen		135
Oost-Europeanen		122
Venezolanen en Colombianen		3.083
Dominicanen en Haïtianen		594
Overige Latijns-Amerikanen		79
Chinezen		271
Libanezen en Syriërs		17
		========
	Subtotaal	16.875
		========
Totaal		44.585

Bron: Alofs en Merkies 1990:68

woonachtig, waarvan 64% (30.712) Nederlands staatsburger was. De Engelse onderdanen, voornamelijk Britse West-Indiërs, maakten op dat moment met 9.442 mensen bijna twintig procent van de bevolking uit.

De tabel maakt voorts duidelijk dat Aruba een zeer heterogene bevolkingssamenstelling vertoonde. De bevolking kende vele verschillende nationaliteiten en herkomsten. Bovendien werd de tweede generatie West-Indiërs die voor 1949 geboren was, automatisch Nederlands staatsburger, waardoor de feitelijke verhoudingen tussen de diverse bevolkingsgroepen anders lagen (Alofs & Merkies 1990:173).

De Britse West-Indiërs worden in deze tabel onder één term gevoegd, maar ook zij vormden een zeer heterogene groep van Afro-Caraïbische migranten. Een grove tweedeling werd gemaakt tussen de 'Big Islanders' en de 'Small Islanders'. De Big Islanders waren afkomstig van de grotere eilanden zoals Jamaica en Trinidad. Ook de immigranten van Brits Guyana, 'Bee Gees' genaamd, werden tot deze categorie gerekend. De Small Islanders waren de Engelse onderdanen die van de kleinere eilanden, zoals onder meer Anguilla, Montserrat, Nevis en St.Kitts, kwamen (Alofs & Merkies 1990:70). Volgens Richardson (1983:148) waren de meeste West-Indiërs op Aruba gedurende de topjaren van de Lago rond 1948 afkomstig van Grenada en St. Vincent.

Het is interessant te kijken welke nationaliteiten bij de Lago vertegenwoordigd waren en om welke aantallen het ging. Tabel drie laat de beroepsbevolking van Aruba in 1951 zien, onderverdeeld naar nationaliteit en werkplek. Het betreft de

Tabel 3
Verdeling in percentages van de beroepsbevolking in de inkomensklasse tot NAF 10.000,- naar werkkring en herkomst in 1951

NL- Burgers	Lago	Niet-Lago	Buitenlanders	Lago	Niet-Lago
Aruba	22%	17,5%	Brits W.Indië	20,1%	9,7%
Overige N.A.	7,1%	5,2%	Frans W.Indië	1,5%	0,5%
Suriname	3,4%	3,1%	Verenigde Staten	0,3%	0,1%
Nederland	0,1%	2,1%	Zuid & Midden Am.	1,3%	3,7%
			Europa overig	0,5%	1,8%
Totaal Lago:		56,3%	Absoluut:	6.315	
Totaal niet-Lago:		43,7%		4.899	

Bron: Alofs en Merkies 1990:69; bewerking RvdH.

beroepsbevolking die jaarlijks NAF 10.000,- of minder verdienden. De West-Indiërs vormden op dat moment veruit de grootste buitenlandse arbeidersgroep bij de Lago. Overigens zijn zij dat

ook buiten de Lago. De migranten die niet voor de Lago werken, zijn vaak werkzaam voor een onderaannemer. Een aanzienlijk deel van de categorie niet-Lago bestaat overigens uit de vele vrouwelijke immigranten, die onder meer huishoudelijk werk verrichtten bij mensen thuis. Deze vrouwelijk immigranten zullen later in dit verslag nog uitgebreid worden belicht. Van de in totaal 6.315 meest mannelijke werknemers uit deze klasse die in 1951 bij de Lago in dienst zijn, was 39% Arubaan (2465) en bijna 36% West-Indiër (2252).

In 1948 lag dat percentage voor de Arubanen een stuk lager. Zij maakten toen slechts 26% van het totale personeelsbestand van de Lago uit, terwijl dat voor de West-Indiërs toen op 41% lag (Croes 1987:45). Dat het relatieve aandeel van de Arubanen in het personeelsbestand van de Lago vervolgens toeneemt, heeft zijn oorzaak deels in de automatiseringen. De Lago had na de Tweede Wereldoorlog, in 1948, het grootste aantal mensen in dienst. De Lago verschafte toen 8.300 mensen een baan. Na 1950 daalde het aantal arbeidsplaatsen flink, vanwege de modernisering en automatisering van het produktieproces. Bovendien stootte de Lago in die periode ook bepaalde bedrijfsonderdelen af. De werkzaamheden die door die bedrijfsonderdelen werden verricht, zouden in het vervolg door aannemers op contractbasis worden uitgevoerd (Alofs & Merkies 1990:113-114).

De migratiesaldo's voor de jaren 1950 en 1951 waren voor het eerst sinds lange tijd negatief en weerspiegelden het begin van de automatisering bij de Lago. In 1950 verlaten per saldo 2.171 mensen Aruba en een jaar later, in 1951, ligt dat cijfer op 358 mensen (Phalen 1977:106). Het ontslagbeleid van de Lago, vermoedelijk na afspraken met de Arubaanse overheid (Kalm 1975:206; Phalen 1977:170), richtte zich in eerste instantie zoveel mogelijk op de buitenlandse arbeiders. Bovendien hadden de eerste ontslaggolven onder de West-Indiërs vooral het vertrek van de Big Islanders uit Jamaica, Trinidad en Brits Guyana tot gevolg. Iets wat volgens Kalm niet toevallig was, maar te maken had met het feit dat onder de Big Islanders velen actief waren in het vakbondswezen en daarom werden gezien als een bedreiging voor de stabiliteit en autoriteit van de Lago (1975:172-173). In 1955 had de Lago nog slechts 6.420 arbeiders in dienst en in de negen daaropvolgende jaren zou het aantal werknemers zelfs dalen naar 3.026. In 1970 werkten er nog maar 1.600 mensen voor de Lago, in 1985, het moment van de sluiting, slechts 900 (Alofs & Merkies 1990:113,167).

Het automatiseringsproces van rond 1950 was dus niet slechts een tussentijdse modernisering, maar veeleer het begin van het einde dat op 31 maart 1985 zou komen. De Lago kwam na de oliecrisis van 1978 zodanig in de problemen, dat er naar andere oplossingen dan afslanking en modernisering gezocht moest worden. De Lago kon haar verliezen alleen nog maar uitstellen, doordat zij de olie vanuit Venezuela een aantal jaren goedkoper geleverd kreeg. Aangezien die leveringscontracten steeds maar een periode van één tot drie jaar besloegen, had de Lago nagelaten om grote investeringen te plegen. Het resultaat was dat het bedrijf na de oliecrisis niet meer modern genoeg uitgerust bleek. Men kon met moeite enige winst blijven maken, maar bleef afhankelijk van de 'preferentiële prijs'. De Lago betaalde na onderhandelingen met het Venezolaanse aanleveringsbedrijf een lagere prijs per vat

olie dan die op de wereldmarkt waard was. In 1983 vond nog een belangrijke afslanking plaats, die voor 300 mensen het ontslag tot gevolg had. Tegen het einde van 1984 bleek Venezuela echter niet meer bereid om de Lago op Aruba en de Shell op Curaçao, die dezelfde problemen kende, tegen lagere prijzen olie te leveren. Venezuela wilde als lid van de OPEC de wereldproduktie van olie afremmen, om zodoende de olieprijs op peil te houden (Alofs & Merkies 1990:165-167). Het gevolg was dat er na zestig jaar een einde kwam aan de industrietak die van Aruba een modern en welvarend eiland had gemaakt[4]. Overigens is de raffinaderij in 1990 weer geopend door het Amerikaanse bedrijf Coastal, maar het bedrijf is in omvang vele malen kleiner dan de Lago ooit was.

Ondanks de massale ontslagen vanaf eind jaren veertig onder de buitenlanders, zijn er altijd West-Indiërs op Aruba gebleven. Er zijn altijd wel buitenlandse werknemers in dienst gebleven bij de Lago. Daarnaast verlieten lang niet alle West-Indiërs na ontslag het eiland. De Nederlandse Bovenwinders hadden als Antilliaan allemaal een verblijfsvergunning en waren vrij in hun keuze om op Aruba te verblijven. Van de overige West-Indiërs mochten slechts diegenen die een verblijfsvergunning hadden bemachtigd op Aruba blijven[5]. Enkelen die na hun ontslag elders op Aruba een nieuwe baan hadden gevonden, konden ook blijven omdat zij werk hadden. Niettegenstaande het feit dat de grote Afro-Caraïbische groep de meeste gevolgen droeg van het beleid van de Lago, is deze groep toch altijd één van de grootste bevolkingssegmenten van Aruba gebleven, voor een deel nog steeds woonachtig in en rond San Nicolas.

De West-Indiërs op Aruba: Chocolate City

De komst van de vele immigranten bracht voor de Lago het probleem van huisvesting met zich mee. Het was noodzaak om de nieuwe arbeiders dicht bij het Lago-complex te stationeren, want de openbaar vervoer voorzieningen waren zeer gebrekkig en onbetrouwbaar. Uiteindelijk resulteerde dat in een grote concentratie van West-Indiërs in en rond San Nicolas. Arubanen die buiten San Nicolas woonden kwamen te voet, per ezel of achterop grote, open vrachtwagens naar de Lago.

De Lago richtte in die tijd een non-profit organisatie op, de 'Lago Home Building Foundation', die in onderdak moest gaan voorzien voor haar werknemers. De arbeiders die gearriveerd waren voordat met de bouw van de huizen begonnen was, waren echter al op en rond de raffinaderij neergestreken. Daardoor had er zich al een klein (krotten)wijkje ontwikkeld. Dat vormde de basis voor de 'Village', dat zou uitgroeien tot een centraal

---

[4]Op Curaçao was de toenmalige minister-president Liberia-Peters er wel in geslaagd de raffinaderij open te houden. De Shell sloot wel haar poorten, maar de raffinaderij werd in afgeslankte vorm voortgezet door een Venezolaans staatsbedrijf.

[5] Zie hoofdstuk vier over de verschillende mogelijkheden die er waren om een verblijfsvergunning te bemachtigen.

gedeelte van San Nicolas (Phalen 1977:99).

Weliswaar begon de Lago met de bouw van huizen, maar de eerst gebouwde wijken waren allemaal bedoeld voor de hogere employés. De arbeiders woonden daarom in barakken en zelfgebouwde hutjes. Na de voltooiing van de Colony, exclusief voor het overwegend Amerikaanse bedrijfskader, werd in 1937 de 'Lago Heights' gebouwd. In 1939 verrees 'Essoville', in 1947 kwam 'Lagoville' van de grond (Phalen 1977:99). San Nicolas groeide in korte tijd van een dorp naar een stad, wat resulteerde in een flinke toename van het aantal bewoners. Rond 1925 waren er naast Oranjestad en Santa Cruz geen wooncentra van enige omvang. Omstreeks 1950 had San Nicolas met 20.664 mensen de meeste inwoners. Oranjestad en San Nicolas telden respectievelijk 11.670 en 8.977 bewoners (Hartog 1960:368). In de jaren vijftig ontstonden nog de 'Esso Heights', later ook wel 'Naked City' genoemd, omdat de wijk uit barakken bestond en nogal snel verkrotte. Deze wijk werd aanvankelijk gebouwd om ongehuwde arbeiders in te huisvesten, maar zij verlieten de barakken al na er slechts enkele jaren te hebben gewoond. De lege plaatsen die daardoor werden gecreëerd, werden door mensen uit sociaal zwakkere groepen opgevuld, waarna de verkrotting van de wijk zich inzette. In de jaren tachtig zijn de barakken gesloopt en vervangen door nieuwe volkswoningen.

Door haar ontwikkeling trok San Nicolas ook middenstanders aan. Het stadje ontplooide zich als handels- en verzorgingscentrum van het eiland, een status die het zou behouden tot de jaren zestig. Het kreeg ook steeds meer de kenmerken van een havenstad, als direct gevolg van de drukke scheepvaart tussen Aruba en Venezuela. Er werden havencafé's, restaurants, nachtclubs en bordelen opgericht. Doordat de bewoners van San Nicolas vrijwel allemaal donker gekleurde immigranten waren, verwierf de stad al snel de bijnaam 'Chocolate City'. Zeker in de beginjaren sprak vrijwel iedereen Engels, waardoor er op Aruba een soort Engelstalige enclave ontstond. Het papiamento werd er weinig gebruikt (Alofs & Merkies 1990:77).

Arubaanse werknemers van de Lago behielden over het algemeen dezelfde woonplaats als voorheen. Zij verhuisden in de meeste gevallen niet naar San Nicolas. Doordat de West-Indiërs zich voornamelijk in het Lago gebied hadden gevestigd, betekende dat voor een groot deel van de arbeiders dat de sociale interactie tussen de twee groepen beperkt bleef tot de werktijden. Volgens Kalm ervoeren met name de Arubanen die interactie nogal eens als frustrerend en pijnlijk, aangezien de immigranten in hun ogen op meerdere terreinen succesvoller waren dan zij (1975:49).

De immigranten waren in het algemeen tamelijk succesvol bij de Lago, de eerste decennia na hun aankomst. Zij hadden een voorsprong op de Arubanen wat betreft de Engelse taal, die immers bedrijfstaal was, scholing en industriële en technische vaardigheden. Hierdoor waren velen in staat een goede positie te verwerven in het midden- en hogere kader (Alofs & Merkies 1990:87). Bovendien waren de immigranten, zoals al eerder vermeld, meer bereid tot het volgen van trainingen en cursussen (Kalm 1975:48). Zij waren bereid meer energie te steken in het verbeteren van hun positie, wat direct te maken had met het feit dat zij migranten waren en juist bewust op zoek waren naar betere mogelijkheden. Overigens golden de voordelen, zoals

hierboven aangeduid, vaak meer voor de Big Islanders. Onder hen bevond zich een selecte groep technisch hoogwaardig getrainde en universitair opgeleide migranten, die vaak al onmiddellijk leidinggevende posities innamen. De West-Indiërs verwierven dus posities die Arubanen niet eens werden aangeboden, wat voor veel Arubanen reden tot jaloezie en afgunst kon zijn (Kalm 1975:164-165,171).

Volgens Kalm bestonden er dan ook verschillen in de beeldvorming van de Arubanen met betrekking tot de Big Islanders en de Small Islanders. De antropologe vond tijdens haar veldwerk de volgende typeringen die Arubanen aan de verschillende West-Indiërs gaven (1975:153):

Big Islanders	**Typering**
Bee Gees (Guyanesen)	Luid, arrogant, bazig
Jamaicanen	Te emotioneel, oncontroleerbaar
Trinidianen	Non-conformisten, betweters
Small Islanders	
Bajuns (Barbadianen)	Meer betrouwbaar ('voor zwarten')
Kittianen (St. Kitts)	Softer, niet al te lastig
Nevis en St. Vincent	Religieus, weinig lastig

Afgaande op deze typeringen, kwamen de West-Indiërs van de kleinere eilanden er dus gunstiger vanaf. Zij vertoonden qua karakter meer overeenkomsten met de Arubanen. Diegenen die het meest van de Arubanen afweken kregen uiteraard meer kritiek te verduren. Het argument 'zij zijn meer zoals wij' leverde dan wellicht bij de Arubanen een bepaalde vorm van tolerantie op, maar in het algemeen geen acceptatie (Kalm 1975: 153, 173-174).

Er waren, behalve de verschillen in arbeidsposities, meerdere facetten die bijdroegen aan het onderscheid tussen de Arubanen en de West-Indische immigranten. Het meest prominent waren de fysieke verschillen. De West-Indiërs hadden een donkere huidskleur en kroeshaar in tegenstelling tot de Arubanen, die een lichtere huidskleur en sluik haar hadden. Er was ook een duidelijk linguïstisch onderscheid: het Engels van de migranten tegenover het Papiamento van de Arubanen. Op religieus gebied waren er tevens grote verschillen. Terwijl het merendeel van de Arubanen katholiek was, waren de meeste West-Indiërs anglicaans, methodist, evangelisch of anderszins protestant. Deze kerkgenootschappen hadden de migranten op Aruba vaak zelf opgericht. Een verschil was er ook waarneembaar in de gezinsstructuur. De immigranten namen de typische Caraïbische gezinstypes met zich mee, waarbij van matricentrisme en matrifocaliteit wordt gesproken[6] en men in veel gevallen niet formeel in de echt trad. De autochtone Arubanen huwden traditioneel binnen de eigen verwantengroep (Alofs & Merkies 1990: 45-57). Daarnaast was er nog het geografisch onderscheid. Het gros van de West-Indiërs woonde geconcentreerd in 'Chocolate City', op de zuid-oostelijke punt van het eiland. Het overige

[6] Zie hiervoor hoofdstuk 6. In dat hoofdstuk worden ook de beperkende invloeden van de Arubaanse regelgeving op die gezinstypes besproken.

deel van Aruba werd door de Arubanen bewoond (Alofs & Merkies 1990:88).

De Arubanen koesterden dus gemengde gevoelens ten aanzien van de West-Indiërs, maar op hun beurt hadden de West-Indiërs zelf ook geen positief beeld van de Arubanen. Zeker in de beginjaren niet. Doordat deze immigranten in eerste instantie naar het eiland werden gehaald om bij de Lago de Arubanen te vervangen of aan te vullen, was onder een deel van de West-Indiërs de overtuiging ontstaan dat Arubanen stom en ongeletterd waren. Bovendien vonden zij dat Arubanen niet konden werken. De Arubanen werden als lui en passief bestempeld, omdat ze veel minder tijd, energie en gedrevenheid staken in het maatschappelijk hogerop komen (Kalm 1975:48,171). Vera Green geeft aan dat de negatieve beeldvorming over de Arubanen, voor veel West-Indiërs een reden was om niet met een Arubaan(se) te huwen. De immigranten prefereerden een echtgeno(o)t(e) die interesse en iniatief toonde om wat te bereiken in het leven, in plaats van de passiviteit en de laksheid die zij de Arubanen toeschreven (1974:91). Anderzijds werd onder de Arubanen een huwelijk met Afro-Caraïbische mensen ook laag gewaardeerd, aangezien er nog altijd een voorkeur bestond om binnen het eigen district te huwen (Alofs & Merkies 1990:196), en omdat de Afro-Caraïbiërs als arrogant, luidruchtig en onbetrouwbaar werden gezien. Maar, hoe was het dan gesteld met de integratie van de West-Indiërs in de Arubaanse samenleving, wanneer op al deze terreinen de onderscheidingen zo duidelijk lagen en zo benadrukt werden?

Integratie van de West-Indiërs in de Arubaanse samenleving

Dat 'integratie' geen eenvoudig begrip is dat automatisch kan worden gelijkgesteld aan termen zoals assimilatie of absorptie, proberen zowel Alofs en Merkies (1990:1-2) als Vera Green (1974:2) duidelijk te maken. Sociale integratie is in de ogen van eerstgenoemden (1990:1-2) het continue proces van het vormen en hervormen van sociale groepen en groepsonderscheidingen in de praktijk van het maatschappelijke leven in een samenleving, die als min of meer gesloten systeem kan worden bestudeerd. Anders gesteld, verstaan zij onder (de mate van) integratie 'de wijze waarop groepen in economisch, politiek en sociaal-cultureel opzicht van elkaar onderscheiden worden en de wijze waarop de groepsrelaties gekenmerkt worden door respect, acceptatie, interactie en concurrentie c.q. intergroepsspanning.'

De West-Indische immigranten die vanaf eind jaren dertig naar Aruba kwamen, vertoonden onderling grote verschillen. Zeker in de beginperiode waren die verschillen van grote betekenis voor de omgang met elkaar. Er ontstonden op Aruba al snel zogenaamde etnische clubs, waarin (voornamelijk migrant-) groepen van gelijke herkomst bijeen kwamen en die zich ook organiseerden. Officieel betrof het sport- en welzijnsverenigingen, maar het belangrijkste kenmerk was wel dat personen van gelijke herkomst zich als zodanig profileerden en formeel georganiseerd waren (Alofs & Merkies 1990:90). De clubs vormden belangrijke ontmoetingsplaatsen.

De clubs waren tevens functioneel. Wanneer dat nodig was verzorgden de clubs de opvang van nieuwe immigranten van dezelfde achtergrond. De leden werden bij allerlei problemen geassisteerd. Zo hielpen de clubs onder meer bij het zoeken naar huisvesting, verschaften zij leningen, leverden zij in geval van taalproblemen tolken en gaven advies op allerlei terreinen. Ook voorzagen ze in bepaalde sociale voorzieningen, zoals bijvoorbeeld begrafenisfondsen, die niet door de Lago of de overheid in het leven werden geroepen (Alofs & Merkies 1990:91; Green 1969:116). Naast deze wat praktisch georiënteerde functies, hadden de clubs vaak ook een meer sociaal-culturele en emotionele functie.

Door op Aruba de eigen culturele uitingen voort te zetten, vingen zij deels het gemis van een 'thuis' in de nieuwe omgeving op en ging bovendien de eigen achtergrond niet verloren (Alofs & Merkies 1990:91-92). Doordat deze aspecten op Aruba werden voortgezet, kon men de overgang naar de nieuwe levensomgeving vaak gemakkelijker maken. Green (1969:131) zag deze etnische associaties als 'een brug' tussen de oude en nieuwe situatie, die uiteindelijk zouden bijdragen aan een betere interpretatie van en aanpassing aan de nieuwe omgeving.

Vanuit deze invalshoek, lijkt het er dus op dat de etnische achtergrond bij vrijwel iedere handeling van de migranten centraal stond. Alofs en Merkies (1990:105) vinden zelfs dat de herkomst een zo prominente rol speelde, dat zij etniciteit als dominerend patroon zien van de toenmalige samenleving. Etniciteit gold als hèt ordenend principe van de Arubaanse maatschappij. In de belangrijkste maatschappelijke orden was dat principe herkenbaar. Zo viel er in de economie een beroepsspecialisatie op waar te nemen. De (mannelijke) West-Indiërs waren, evenals de autochtone Arubanen van het platteland, vrijwel allemaal gericht op de olie-industrie. De vrouwelijke West-Indiërs waren bijna exclusief werkzaam in de huishouding. De oude Arubaanse elite nam posities in in de handelssector en ook in vrije beroepen als notaris, advocaat, arts en politicus. De op het eiland aanwezige Libanezen, Chinezen en Joden waren in het algemeen eveneens als handelaar actief. De hogere overheidsposities werden ingenomen door Nederlanders, Surinamers en Curaçaoenaars.

Zoals in dit verslag (hoofdstuk negen) nog uitgebreid duidelijk zal worden gemaakt, was ook in de politiek de herkomst bepalend. Zowel in het kiesgedrag van de bevolking, alsmede in de partijpolitiek speelde etniciteit een grote rol. Vooral politieke partijen zoals de UNA (Union Nacional Arubano), die zich richtte op de (Nederlandse en Arubaanse) protestantse en katholieke bevolking, en de PPA (Partido Patriotico Arubano), die sterk gericht was op de immigranten, speelden op de prominente rol van de etnische achtergrondin, door te proberen volgens lijnen van herkomst een achterban aan zich te binden (Alofs & Merkies 1990:107). Ook de Seperacion-beweging, gericht op meer eilandelijke autonomie en geleid door de oude Arubaanse elitefamilies, kreeg steeds meer nationalistische trekken, gebaseerd op de autochtone Arubaanse achtergrond, en zette zich sterker af tegen niet-Arubaanse invloeden op politiek, sociaal en cultureel gebied.

Dat in sociaal-cultureel opzicht ook etnische patronen zichtbaar waren, is reeds behandeld: er viel een linguïstisch

en religieus onderscheid, alsmede een etnisch gestructureerd woonpatroon, waar te nemen. Huwelijken tussen Arubanen en West-Indische migranten kwamen weinig voor. Het lijkt dus niet onterecht om herkomst als een ordenend principe van de toenmalige Arubaanse samenleving te typeren. Zeker in de eerste decennia na de komst van de immigranten, was de etnische organisatie van hun sociale leven zeer herkenbaar. De etnische clubs floreerden.

Green (1969) heeft met haar onderzoek onder 'vrijwillige associaties', waarvan de etnische clubs de belangrijkste waren, inzicht willen verwerven in de onderlinge verhoudingen tussen de diverse bevolkingsgroepen op Aruba. Naast de etnische clubs, onderscheidde Vera Green (1969:108-114, 119-121) verder: 'nationale', 'lokale' en 'professionele' clubs. De nationale clubs waren associaties die bestonden uit deelnemers van allerlei herkomst en van meerdere wooncentra van het eiland. De nationale clubs waren zeer open van karakter en hadden afdelingen over het hele eiland verspreid. De lokale clubs, daa rentegen, waren veel sterker gebonden aan een specifieke plaats, bijvoorbeeld een wijk of een regio. In deze categorie vielen veel sport-, jeugd- en kerkelijke organisaties op Aruba. De lokale clubs hadden vaak een etnische inslag, waardoor het verschil met de etnische clubs soms zeer minimaal was. De oorzaak daarvan lag in het etnische woonpatroon. Hierdoor vielen herkomst en lokaliteit samen.De laatste associatie, de professionele, was georganiseerd op basis van hetzelfde beroep of dezelfde werkgever. Hoewel van origine niet etnisch van karakter, vielen ook hier vaak herkomst en beroepsspecialisatie samen, waardoor enkele professionele clubs een etnische inslag kregen.

Interessant is de discussie omtrent de integratieve functie van de vrijwillige associaties. Vera Green (1969:135) dicht de clubs sterke integratieve functies toe. Zij constateert als resultaat van deelname aan de clubs namelijk een enorme uitbreiding van de netwerken van de leden. Deze netwerken zouden dwars door verschillen in lokaliteit, etniciteit en klasse heen snijden. De uitbreiding van het netwerk van sociale relaties tussen diverse lokaties en etnische groepen op het eiland, was een gevolg van de interactie tussen de verschillende associaties, bijvoorbeeld in onderlinge competities. Volgens Green (1974:94) werd integratie bevorderd door de uitbreidingen van het netwerk en de betere samenwerking tussen de etnische groepen die daarvan het gevolg was.

Deze conclusies van Vera Green zijn op zijn minst discutabel, zoals blijkt uit de kritiek die Alofs en Merkies (1987: 136-137) op de integratieve functies van de clubs uiten. Zij zijn van mening dat het bestaan van de vele associaties, waar steeds weer etnische aspecten op de voorgrond traden, juist duidt op een maatschappelijke behoefte om etnische onderscheidingen te maken. Volgens hen weerspiegelde het clubleven veel meer de sociale geledingen en organisatie van de toenmalige Arubaanse samenleving, dan dat er een verbindend karakter voor intergroepsrelaties vanuit ging. Alvorens er namelijk sprake was van interactie tussen de groepen, zijn er op etnische verschillen berustende onderscheidingen verwezenlijkt: vooraf zijn er 'wij-groepen' gevormd, waarin de etnische exclusiviteit, meer of minder expliciet, tot uiting kwam. De interactie tussen

de clubs en hun leden, betekende dan ook niet per se, en zeker niet alleen, integratie.

Een ander punt van kritiek stelt, dat voor zover er integratieve krachten uitgaan van de associaties, die voornamelijk gericht zijn op interne integratie onder de immigrantengroepen en niet zozeer op de integratie in de gehele Arubaanse samenleving (Alofs & Merkies 1987:166). De autochtone Arubanen waren als etnische groep veel minder sterk georganiseerd in clubs en dergelijke. Een feit dat Green notabene zelf ook constateert (1974:95). Daardoor bleef interactie met autochtone Arubanen via de clubs toch beperkt. Voor de autochtone Arubaan bleef, zoals dat traditioneel gewoon was, de verwantengroep en het eigen district veel belangrijker in het samenleven. Ook Phalen constateert dit (1977:172-178). Door middel van de clubs kwamen de verschillende migrantgroepen vooral met *elkaar* in aanraking, waardoor integratieve tendensen vooral van invloed waren op hun onderlinge omgang.

Hoe was het dan wel gesteld met de integratie van de West-Indische immigranten in de Arubaanse samenleving? Alofs en Merkies (1987:166) uiten op basis van hun onderzoek de volgende stelling over de feitelijke integratie tussen de verschillende primaire sociale eenheden en tussen autochtone en allochtonen in het algemeen, voor de periode van ongeveer 1950 tot 1970:

" Binnen het geheel van primaire sociale eenheden heeft er, in het hier beschreven tijdperk, meer integratie binnen de allochtone bevolking plaatsgevonden (dus van de verschillende immigrantengroepen), dan binnen de autochtone bevolkingshelft (dat wil zeggen van de verschillende districtsgebonden verwantengroepen). Het proces van de autochtone en allochtone bevolkingsdelen stagneerde echter nog het sterkst. Er was sprake van een duidelijke twee deling van de bevolking in eenderzijds de allochtone Arubanen en anderzijds de autochtone Arubanen. Vooral binnen het allochtone bevolkingsdeel nam het belang van iemands exacte herkomst steeds meer af."

Deze stelling maakt duidelijk dat het etnisch-maatschappelijk patroon, dat in de jaren dertig en veertig was ontstaan, zeker onder de migranten, aan veranderingen onderhevig was. Twee ontwikkelingen waren hier debet aan: door de automatiseringen bij de Lago vanaf de vroege jaren vijftig, vertrokken er duizenden voormalige immigranten van Aruba, omdat zij geen werk meer hadden. Een tweede ontwikkeling betrof een mentaliteitsverandering onder de tweede generatie, de op Aruba geboren kinderen van de immigranten. Onder hen nam de specifieke herkomst van iemand in belang af (Alofs & Merkies 1990:146).

De leden van deze tweede generatie, in feite de eerste Afro-Caraïbische Arubanen, namen niet vanzelfsprekend de etnische, politieke en sociale gewoonten van hun ouders over. Als gevolg van het samen opgroeien, het gezamenlijk naar school gaan en dergelijke, was er vooral in de tweede generatie allochtone Arubanen en in etnisch gemengde regio's een duidelijke integratie opgetreden (Kalm 1975:175). Etnische onderscheidingen waren, voor wat deze generatie betreft, grootdeels verwaterd. Het feit dat zij op Aruba waren geboren en geen directe banden met het land van herkomst van hun ouders hadden, droeg

sterk bij aan de vervaging van de etnische scheidingen tussen de West-Indiërs. De eenheidsgevoelens waren gebaseerd op hun gedeelde Afro-Caraïbische afkomst (Alofs & Merkies 1990:131).

Alofs en Merkies (1990:148) benadrukken dat het belangrijkste gevolg van het vervagen van de intene grenzen bij de tweede generatie en de verminderde binding met het (ei)land van hun ouders, niet het ontstaan van één Arubaanse identiteit was. Er ontstond juist een nieuwe, grote etnische groep. Onder de tweede generatie had er zich een gezamenlijke Afro-Arubaanse identiteit ontwikkeld, in plaats van een strikt Arubaanse. Hiermee was er dus nog immer een duidelijke onderscheiding ten opzichte van de meer blanke, autochtone Arubanen.

Green (1974: 108-110) had een andere ontwikkeling verwacht onder de tweede generatie. Zij dacht dat er een nieuwe, Antilliaanse identiteit zou ontstaan. De tweede generatie zou zich volgens haar niet zo direct verbonden voelen met het eiland en het Arubaan-zijn, zoals bij de autochtonen traditioneel de gewoonte was. De nieuwe generatie zou dat als het ware overstijgen, omdat zij door de vele contacten met de buureilanden besef zou krijgen van een groter geheel dan enkel hun eigen eiland. De identiteit zou als gevolg daarvan boven het eilandniveau uitstijgen en bijdragen aan een Antilliaans nationaliteitsbesef. De tijd heeft inmiddels uitgewezen dat het anders is gelopen. De uittreding van Aruba uit het Nederlands-Antilliaanse staatsverband, toont Green's ongelijk wat betreft de Antilliaanse identiteit.

Gedurende de jaren zeventig en tachtig werden door de Status Aparte-beweging en de MEP (Movemento Electoral di Pueblo) de tegenstellingen tussen autochtonen en allochtonen, en met name tussen de blanke plattelands Arubanen en de Afro-Caraïbische Arubanen, opnieuw aangewakkerd. Binnen de Afro-Caraïbische groep verwaterden gedurende diezelfde jaren de etnische scheidslijnen nog verder, waarmee de historische lijn zich voortzette. Daarnaast vonden er op meerdere terreinen echter ook belangrijke veranderingen in een andere richting plaats. In het taalgebruik vond er een verschuiving plaats in de richting van het Papiamento. In het 'Engelssprekende' San Nicolas viel langzamerhand net zoveel Papiamento als Engels te beluisteren. Op publiek terrein leek het Papiamento zelfs de overhand te nemen. Ook was er een verandering opgetreden in het oude woonpatroon. Hoewel er nog steeds een grote concentratie van donkere mensen in San Nicolas woonde, waren veel jongeren uit die stad weggetrokken. Zij vestigden zich op andere plaatsen op het eiland. Vooral de andere kant van het eiland trok hen aan, in verband met de werkgelegenheid in het toerisme en de volkswoningbouw aldaar. Toch bleef de stad op de zuidoostelijke punt van Aruba de bijnaam 'Chocolate City' behouden (Alofs & Merkies 1990:207).

Hoe zag rond 1985 (helaas gaat de studie van Alofs en Merkies niet verder) de Arubaanse samenleving eruit? Was er sprake van een verandering in de mate van integratie tussen de autochtone en allochtone Arubanen? De segmentering was nog niet verdwenen op de helft van de jaren tachtig. In een aantal belangrijke sectoren van de Arubaanse maatschappij waren nog etnische onderscheidingen waarneembaar. Het woonpatroon was wellicht veranderd en Oranjestad bergde meer 'vreemdelingen' dan ooit, toch bleef het onderscheid tussen San Nicolas en het

platteland en Oranjestad zich weerspiegelen in de bewoners: de Afro-Caraïbische immigranten en hun nakomelingen in San Nicolas, tegenover de niet-elitaire Arubanen op het platteland en de oude Arubaanse elite in Oranjestad. Het oude taalpatroon veranderde, maar wanneer er werd gekeken naar de taal die men thuis sprak, dan bleef ook daar het etnische onderscheid herkenbaar (Alofs & Merkies 1987:237). Wel had er een verschuiving plaatsgevonden in de etnische indeling. Voor de etnische identiteit telden niet meer iemands exacte herkomst, maar men vroeg zich nog slechts af of iemand tot de oude dan wel nieuwe Arubaanse bevolkingsgroepen behoorde. Zaken als iemands achternaam, woonplaats, thuistaal, fysieke kenmerken en in mindere mate beroepsachtergrond, fungeerden daarbij als indicatoren (Alofs & Merkies 1990:210). In het midden van de jaren tachtig bleven de etnische barrières in de huwelijkspatronen zichtbaar (Alofs & Merkies 1990:222).

Met hun studie wilden Alofs en Merkies antwoord geven op de vraag in hoeverre de Arubaanse bevolkingsgroepen van uiteenlopende geografische en culturele herkomst in de periode 1900-1985 zijn geïntegreerd in de Arubaanse samenleving. In de conclusie van hun verslag (1990:223) geven zij op die vraag het volgende antwoord:

" Ofschoon op Aruba op het individuele niveau de contacten tussen personen uit de verschillende herkomstgroepen beslist niet categorisch slecht te noemen zijn, kan geconstateerd worden dat het proces van sociale integratie of nation-building in 1985 op Aruba niet afgerond was. Grofweg was een twee-deling zichtbaar tussen het autochtone bevolkingsdeel en de grote groep Afro-Caraïbische Arubanen. (...) Binnen de twee grootste segmenten -de autochtone Arubanen, met name die van het platteland, en de Afro-Caraïbische groep- zijn in wisselende mate de kenmerken van de oudere organisatievormen nog altijd zichtbaar. De oude negentiende eeuwse verwantschappelijke en regionale geledingen van de autochtone bevolking is heden ten dage nog duidelijker zichtbaar dan de sterk vervaagde vroeg-etnische indeling naar exact land of eiland van herkomst binnen de groep van Afro-Caraïbische immigranten."

Van een volledige integratie van de verschillende Arubaanse bevolkingsgroepen en de vorming van één Arubaanse identiteit is nog geen sprake, daarvoor is de tweedeling tussen de allochtonen en autochtonen nog te manifest. Zelfs onder de derde generatie van de immigranten wordt het onderscheid 'herkomst van Aruba' en 'herkomst van buiten Aruba' in de onderlinge omgang nog door Alofs en Merkies geconstateerd (1990:210-211). Nu, ruim dertien jaar later, is naar mijn idee aan deze situatie nog weinig wezenlijks veranderd. Nog altijd is er een tweedeling zichtbaar en voelbaar in de Arubaanse maatschappij. Ook nu nog wordt 'de brug' gebruikt als markeerpunt: boven en beneden de brug. Het is echter waar, zoals Alofs en Merkies stellen, dat op individueel niveau de contacten tussen de personen uit de verschillende bevolkingsgroepen niet per definitie slecht zijn en dat biedt een basis voor de toekomst.

TWEE HET BESLUIT VAN DE VROUWEN OM NAAR ARUBA TE VERTREKKEN

" How must I put it? ... In my country you had to leave and go somewhere for a better life. You had to. You eat, you drink, you wear. You can not say you was hungry and you can not say you was naked, 'cause you get enough to buy a piece of clothes, but not three dress. Maybe one and a half. And if you get one hat for a year or one shoes for a year, it's plenty. The money you get can not buy you no too much. So, when you hear about another country that developed a little bit more, you decide that you want to go there, some place. Because I had friends who went to St. Thomas. It's one of the American countries. But ... an American country under development of America too. It's more or less like my country but still it's an American country and it has more than my country. But my country was British. And just ... St. Thomas was like St. Eustatius and St. Maarten, they had more than Nevis. Any one of them had more than Nevis, because the British wasn't giving us nothing. Like St. Eustatius was still getting things from Holland, St. Maarten was getting from Holland and St. Thomas and St.Croix, they get from the States. So, even though they are underdeveloped, they are still better than my country. So, I decided ... I had friends that went to St. Thomas and it was plenty difficult to get there and ... difficult. 'Cause you had to go in with a sign, just like you come here, but if you had nobody to sign, they used to smuggle you in. You see what I mean? Illegal. (...) If I didn't get to come here when I came here, I would have gone. I wanted to leave, to leave. I didn't know about Aruba. I knew a man, Mister Brown. He came over here, he came to Curaçao, however he had known about it. Teenager, no? Took a boat from St. Kitts, 'cause St. Kitts-Nevis was together. He took a boat from St. Kitts and went to Curaçao, teenager. And he had a tough time there, you know. He was too young to work in Isla. Isla was the Shell. And then he had to go fishing, 'cause he was not twenty all or eighteen or something they take you. Then he make little money and get a little homesick. He went back home to Nevis. And then, he had it so hard, but then after he remembered that the money you make there is more than what is here in Nevis, so I'm going back. So he went back to Curaçao and after he went, back to Curaçao, he met with other Nevis boys. And then one day he hear about Aruba and he decided to going to Aruba. When they came to Aruba, they travelling by boat, not plane, boat. And they come to Aruba, with a few pieces of clothes. But, when they reach for Aruba and they reach in the harbour they had no papers to show. So, when the harbour-master come on board, he and his friend step of the boat and leave everything that they had. It's this kind of life that people comes from. They take of the boat, well Curaçao money and Aruba money is the same thing, so ... they heard about San Nicolas. And knowing San Nicolas is black people ... then they pick a taxi. They ask the taxi if he going to San Nicolas. It had people here, no matter how, people was already here. From St. Kitts and things (...) and when they go back to St. Kitts, they will talk it and different people will hear how Aruba is, and different people come. After, he was a boy then, and after he become a man and have children and everything. And he was coming home one time, he was in Nevis, and his father family is family to my father. So he was speaking to my mother one day and my mother ask him if he can not help one of us to come out of there. But I had a sister who was older than me and she had already ask him. And he told my mother that. My mother said: 'don't worry, she too lazy, you better send for this one, not that one'. 'Cause she wasn't there, you know. And when he come back he tried to get a sign for me and he got a

sign. And ... he stay a little while and waited. 'Cause one time I had write him and and tell him if I don't hear from him, I would be going to St. Thomas. So, after that, he himself had signed for me, 'cause he had a little shop in there and he used to work for the Lago too. So, he himself had signed for me and that's how I get to Aruba ... he never give you time and do me a lot of things, bad things, but many times I forget them. Because I say: the [way] I come to Aruba ... when he came he had a tough time."

Life-history
Mary Philiph
74 jaar

= THEORETISCHE OPVATTINGEN OMTRENT MIGRATIE =

Lange tijd buigen (sociaal) wetenschappers zich al over het fenomeen migratie. Om dit verschijnsel te verklaren zijn er diverse theoretische modellen ontwikkeld. Elizabeth Thomas-Hope maakt in haar boek *Explanation in Caribbean Migration* een onderscheid tussen economische benaderingen, functionalistische interpretaties, historisch-structurele interpretaties en een politieke benadering (1992:15-20). De belangrijkste theoretische visies wil ik kort verduidelijken aan de hand van deze indeling.

Binnen de *economische visie* op migratie, zijn de materialistische visies het meest dominant. Aan de basis van deze opvattingen ligt de uit de economie bekende 'evenwichtstheorie'. Daarin wordt geredeneerd vanuit een vraag en aanbod gedachte. Vraag en aanbod hangen sterk samen en beïnvloeden elkaar continu. Migratie van mensen binnen een macro-economisch systeem wordt daarom beschouwd als een mechanisme dat zich aanpast aan de mate van vraag en aanbod van de economische factor arbeid. De economische visie is vrij systematisch van opvatting en verklaart migratie primair vanuit maatschappelijk macroperspectieven. Daarmee lijkt de individuele keuze en invloed van de migrant op zijn of haar beslissing tot migratie van een ondergeschikt belang.

De *functionalistische interpretaties* vinden hun fundering in de neo-klassieke economische traditie. De invloeden van de economische optiek komen terug in de micro-analytische modellen, waarin wordt uitgegaan van vrijwillige, individuele gedragingen als reactie op ongelijk verdeelde (economische) mogelijkheden. Het basisidee is dat migratie een cumulatief resultaat is van individuele besluiten en overtuigingen. Die beslissingen worden door het individu genomen op basis van een rationele evaluatie van de voor- en nadelen van een eventueel vertrek vanuit een negatief ervaren plek naar een meer positief gewaardeerde plaats. Dit model is bekend als de 'push-pull theorie'. De negatieve plaats oefent een duwende kracht uit op de persoon in kwestie, terwijl er van de andere, positieve plek, juist een aantrekkende kracht uitgaat. Door te migreren probeert een individu zoveel mogelijk profijt uit zijn of haar situatie te trekken. De overtuiging is dat zolang er elders betere omstandigheden en kansen zijn, er eigenlijk altijd wel

een drang tot migratie zal zijn (Pastor 1985:17).

Hoewel de push en pull factoren bij toepassing van het model vaak beperkt blijven tot economische en materiële dimensies, kan de verklaringsgrond van het model toch vrij breed zijn. Politieke, culturele, sociale en individueel-psychologische factoren kunnen ook als push of pull krachten worden meegewogen. In sommige gevallen zijn deze verklaringsfactoren nodig, aangezien een puur economisch en materieel georiënteerde visie niet altijd tot een verklaring kan komen. Zij voorziet bijvoorbeeld niet in een verklaring voor iemand die vanwege een emotionele binding aan zijn of haar geboortegrond, besluit op diezelfde plaats te blijven wonen, ondanks slechte woonomstandigheden en beperkte ontwikkelingsmogelijkheden.

Het push-pull model heeft veel kritiek te verwerken gekregen. Eén kritiekpunt was dat veel van de als causaal bestempelde factoren van migratie, vaak slechts facetten waren van een groter systeem van structurele ongelijkheid. Daarmee zou de verklaring van het model dus te beperkt en onvolledig zijn. Verder is er kritiek geuit op het idee van de 'rationele keuze' en optimaal economisch gedrag. Dat idee veronderstelt namelijk dat een beslissing door een individu geheel rationeel wordt genomen en dat de persoon volledig op de hoogte is van al zijn of haar alternatieven, alsmede van de bijbehorende consequenties. Tevens wordt er vaak geen rekening gehouden met de beïnvloeding van de keuzes door ervaringen in het verleden of verwachtingen aangaande de toekomst. Die factoren kunnen in tegenspraak zijn met de economisch optimale oplossing (Thomas-Hope 1992: 17-18).

Een derde theoretische opvatting betreft de *historisch-structurele interpretatie*. Deze stroming wordt gedomineerd door de 'centrum-periferie gedachte'. Binnen dit gedachtengoed ziet men migratie als een gevolg van de internationale uitwisseling en overdracht van arbeid en kapitaal. Arbeid wordt gezien als het enige ruilgoed van de werkenden. Uitgangspunt van de centrum-periferie gedachte is dat er ongelijke verhoudingen bestaan tussen het machtige centrum en het afhankelijke perifere. De afhankelijkheid heeft vaak zijn oorzaak in het verleden, bijvoorbeeld in het koloniale systeem. Thomas-Hope (1992:18-19) betoogt dat ook deze visie de neiging heeft migratie te zien als een één-dimensionaal proces van economische uitwisseling of verplaatsing van kapitaal. Door te redeneren vanuit macro-processen en structurele ongelijkheid, blijft er wederom weinig ruimte over voor individuele beweegredenen in de besluitvorming tot migratie.

Het vierde theoretische perspectief bestaat uit de politieke benaderingen. De verklaring voor migratie ligt voor de aanhangers van dit model in de fundamentele belangentegenstellingen tussen de individuen en de gehele samenleving (Thomas-Hope 1992: 19). Of, zoals Pastor (1985:17) schrijft, de politieke benadering suggereert dat wetgeving omtrent migratie, of juist de afwezigheid van een duidelijk en uitvoerbaar beleid terzake, mensen kan aanmoedigen tot of ontmoedigen van migratie. In de context van de Caraïbische migratie naar Aruba speelt de politieke verklaringsgrond geen rol.

Over het algemeen stellen de dominante economische en

structurele modellen dus dat migratiegedrag wordt ingegeven door economische noodzaak en de hoop op betere materiële condities elders. Zoals Chamberlain (1997:5) stelt, zijn deze visies echter voornamelijk geïnspireerd door de migratie processen na de Tweede Wereldoorlog, toen veel mensen uit onderontwikkelde naties naar ontwikkelde landen trokken. Subjectieve en kwalitatieve variabelen, zoals persoonlijke voorkeur, cultuur en dergelijke, droegen in deze wetenschappelijke verklaringsmodellen niet bij tot de verklaringen. Volgens Chamberlain verklaren deze modellen uiteindelijk alleen maar de 'timing' en de schaal van de migratie (1997:6).

Thomas-Hope probeert in haar studie (1992) meer nadruk te leggen op de interpretatie van migratie, op het niveau van het persoonlijk bewustzijn als ook de maatschappelijke betekenis die migratie heeft. Thomas-Hope gaat daarbij uit van een persoonlijke ideevorming of voorstelling ten opzichte van migratie. Zo zal de 'image', zoals zij de ideevorming noemt, van een groep mensen anders zijn, wanneer eerdere generaties van die groep al migreerden. In het algemeen zal men er dan positiever tegenover staan. Hoewel de ideevorming van een persoon vaak overeenkomsten vertoont met die van andere leden van dezelfde sociale groep, is de image wel een individueel iets en reflecteert het de fysieke en psychische leefomgeving van die persoon. De image zal voor een persoon die zich in zijn of haar omgeving beperkt voelt in de eigen mogelijkheden, in het algemeen verschillen van iemand die absoluut geen belemmeringen in zijn of haar ontwikkeling ervaart. Zeker als in de directe omgeving van die eerste persoon migratie geen ongewoon verschijnsel is, zal diegene gewoonlijk sneller geneigd zijn tot een positieve image ten aanzien van migratie. Doordat Thomas-Hope de aanwezigheid van dergelijke psychologische aspecten signaleert, vindt zij puur functionele verklaringen niet voldoende. Volgens haar moeten verklaringen van migratiebewegingen altijd geschieden door een combinatie van macro-analytische inzichten (bijvoorbeeld op een globaal niveau) en micro-analytische kenmerken. Slechts op die manier is tot een toereikend begrip te komen, vanuit de individuele migrant. Mensen beslissen niet alleen op basis van een ideevorming tot migratie, maar komen daartoe ook vanuit interacterende globale, nationale en lokale factoren (Thomas-Hope 1992:159-167).

Voor mijn studie is het meest praktisch toepasbare model het push-pull model zoals dat binnen de functionalistische interpretaties is geformuleerd. Door die ideeën te combineren met het image-concept van Thomas-Hope, denk ik voldoende recht te doen aan de overwegingen van de vrouwen om tot migratie te besluiten.

= HET GEBOORTE-EILAND VERRUILEN VOOR ARUBA =

" Well, why? ... It really was ... Saba didn't have much to offer you, because it was really small. It don't have much things to offer you. You really wanted to come out ... to see what else could happen, what they had in another place. (...) Saba was nice but most everyone of the young people

start coming out, because Saba don't have much to offer young people. Like jobs and so on. So, when you're young, you come out. A few may come back, but they don't have much job opportunities. So, you have to come out."

Aldus een Sabaanse informante die in 1954 naar Aruba kwam. Haar situatiebeschrijving wijkt weinig af van de verhalen die de andere informanten me vertelden: de eilanden boden weinig mogelijkheden en er waren vrijwel geen banen voorhanden. Daarnaast werd in veel gesprekken nadruk gelegd op de armoede die er op de eilanden was. 'The money you get cannot buy you too much'. Mijn informanten woonden wel met plezier op hun eilanden, maar het gebrek aan enig perspectief werd als absoluut negatief ervaren en dat bleek vaak doorslaggevend voor hun besluit tot migratie.

Op de Britse eilanden was de situatie in het algemeen nog schrijnender dan op de Nederlandse Bovenwindse eilanden. Hoewel de vrouwen van de Nederlandse Bovenwinden in dezelfde termen spraken over hun eiland als de Britse West-Indiërs, was het verschil voor legio bewoners van de Britse eilanden toch dusdanig, dat zij de Bovenwindse eilanden van Nederland als migratiebestemming kozen. Voor hen betekende dat toch een verbetering van hun leefsituatie. Twee dames uit mijn informantengroep van West-Indische afkomst, zijn voordat zij naar Aruba kwamen, naar Saba en St. Maarten geëmigreerd.

In de besluitvorming omtrent migratie bij de vrouwen waren het steeds weer de economische omstandigheden op de eilanden die een centrale rol speelden, getuige ook deze Grenadiaanse informante:

" I came here to better my position. Because my hometown was ... I heard I could have a job here and I came here and I did better, because I'm still here. Here wasn't like now, but I made out. Yeah, I came to better my position. My hometown, I couldn't get a job so easy to help my family and to get my son to school and so."

Mijn informanten gaven zonder uitzondering de slechte economische omstandigheden op hun eiland en de goede mogelijkheden die Aruba op dat moment te bieden had, als reden om te gaan migreren. In de verslaggeving van de dames over de aanleiding van hun migratie, was het verder opvallend dat ze daarover nogal kort van stof waren. Veel meer dan er nu beschreven is, werd er niet verteld. Doorvragen resulteerde in de meeste gevallen slechts in hetzelfde verhaal alleen in wat andere bewoordingen. De tekst van de life-history zoals aan het begin van dit hoofdstuk is weergegeven, springt er absoluut uit, zowel qua lengte als qua inhoud. Toch werd er soms wel iets meer verteld, bijvoorbeeld door een migrante uit St. Kitts. Eén van de redenen om te migreren, was voor haar het zich persoonlijk kunnen ontwikkelen. Ze wilde meer van de wereld zien en zelfstandiger worden:

" You know, I love home [St. Kitts], but after time you have to come out to elevate yourself, to help yourself to ... 'cause things wasn't ... nobody was givin' you anything. You had to work but you cannot get work. So you had to travel out, to make yourself something in the world. And traveling, it gives you experience. Because, things we used to know back home, you

come in Aruba ... here is a big difference. Well, you know, back home in your country, there are a lot of things you don't know. And when you come out you meet these things, facing you. You know, because your parents had you in such a way. You was kept like a dog, you know. You couldn't do this, you couldn't do that ... all kind of things. So, you wasn't free then, as it should. And coming away is a big difference, you learn. You coming among different nation, different people. Then you meet so much people here from different part of the world. So you learn. I learned a lot. You have to be nice to people, you have to have respect for who ever, who ever that is. If you have to work with somebody, you have to know how to answer them. You can't say: 'NO!' for instance, in a rot way. You have to be nice, like polite. (...) It's a different way altogether when you travel out your country."

Wanneer ik de gegevens uit de interviews evalueer, gaan mijn gedachten terug naar Thomas-Hope's opvattingen om tot een volledige verklaring te komen van migratiebewegingen. Zij erkent het belang van macro-modellen daarin. De onderzoeksdata laten me wat dat betreft geen keuze; het meest geschikte analysemodel voor deze data lijkt derhalve het push-pull model. Behalve op de door alle informanten genoemde sterke pull-factoren van Aruba, te weten: banen en economische ontwikkeling ten gevolge van de olie-industrie, wees men vooral op push-factoren van de diverse eilanden van herkomst. De erbarmelijke economische en materiële omstandigheden werden ruim belicht als de belangrijkste duwende krachten. Daarnaast noemden mijn informantes nog enkele andere push en pull factoren. Sommigen reisden familie of een verloofde/echtgenoot achterna en vonden daarin aanleiding om tot migratie over te gaan. Eén informante had een specifieke push, niet het achterna reizen van haar man, maar juist het vluchten voor haar man. Zij migreerde om haar man achter te laten, die zich als echtgenoot niet anders had getoond dan als een lastpak. Mijn gedachten gingen ook terug naar Thomas-Hope vanwege haar opvattingen omtrent de persoonlijke ideevorming ten aanzien van migratie.

Een positieve persoonlijke image van migreren, zou een verklaring kunnen geven waarom de vrouwen vaak zo kort en wat luchthartig over hun besluit spraken. Zij bleken zelf niet zo onder de indruk te zijn van de stap die zij in het verleden hebben gemaakt. Voor hen lijkt het besluit tot migratie een gewone, maar vooral logische en voor de hand liggende optie te zijn geweest. Het besluit om het geboorte-eiland te verlaten werd in veel gevallen ook zeer snel genomen. Waarschijnlijk hadden de vrouwen een zeer positieve image van migratie ontwikkeld, gevoed door meerdere zaken. Ten eerste gold voor al de eilanden waar mijn informanten vandaan komen, dat het echte migratie eilanden betrof, wat het vaak nog steeds zijn. Zeker seizoensmigratie kwam al sinds lange tijd voor. Dat is de eerste en waarschijnlijk belangrijkste factor. Een tweede factor is dat, zoals in het eerste citaat beschreven wordt, ook onder de eigen generatie veelvuldig gemigreerd werd, waardoor de vrouwen continu met het verschijnsel werden geconfronteerd. Een derde meer individueel-psychologische factor, betreft de drang tot zelfontplooiing en het ontdekken van de wereld. In het eerste citaat van de Sabaanse informante valt dit aspect al op te maken, maar die uit St. Kitts gaf het meer expliciet weer. Waarschijnlijk kent de drang tot zelfontwikkeling en het

verlangen om de wereld te ontdekken zijn oorzaak in een combinatie van individuele nieuwsgierigheid en het feit dat de leefomgeving van de vrouwen bestond uit een eiland, wat het wereldbeeld beperkt hield.

De invloed van andere migranten op de persoonlijke image, blijkt uit de rol die deze migranten konden spelen in de besluitvorming omtrent migratie bij de achtergebleven eilandbewoners. Het waren vaak de (tijdelijk) teruggekeerde migranten die berichtten over de goede kansen elders. Zij verhaalden over de banen die daar voor het oprapen lagen, over de ontwikkeling die er was ten gevolge van de industrie en over meer van deze veelbelovende zaken. Enkele informanten hadden voordat zulke verhalen de ronde deden nog nooit van Aruba gehoord. Ook de dame van de life history hoorde van haar kennis voor het eerst van Aruba en is uiteindelijk via die ingang naar Aruba gekomen. Zij vertelde aan het begin van dit hoofdstuk over de terugkerende migranten dat 'when they came back to St. Kitts, they will talk it and different people will hear how Aruba is and different people will come.' Brieven en andere berichten die de migranten naar hun achtergebleven familie zonden, speelden eveneens een belangrijke rol in de vorming van de verhalen.

Directe recrutering van vrouwen om op Aruba arbeid te verrichten kwam vrijwel niet voor. Onder de mannelijke arbeiders werd door de Lago overigens wel geronseld. In Suriname was er volgens een informante wel een wervingsbureau, de Curaçaosche Handels Maatschappij, waar ook vrouwen terecht konden om werk te vinden op een Nederlands eiland. Lutchman (1996) noemt ook dit wervingsbureau, maar besteedt helaas geen aandacht aan de vrouwen die daar hun heil gingen zoeken.

Hoe zij hun weg ook vonden, de vrouwen kwamen in grote aantallen naar Aruba. Vanaf de periode 1948-1951 vestigden zich zelfs meer vrouwen op Aruba dan mannen. Dat blijkt uit de cijfers van tabel vier, die de vestigings- en vertrekcijfers

Tabel 4
Vestiging en vertrek van mannen en vrouwen op Aruba, van 1944 tot 1960.

	Mannen			Vrouwen		
Periode	**Vestiging**	**Vertrek**	**Verschil**	**Vestiging**	**Vertrek**	**Verschil**
1944-47	8444	4399	4045	4736	2553	2183
1948-51	3880	6016	-2136	4032	3640	392
1952-55	2460	7053	-4593	2733	5311	-2578
1956-59	2641	5100	-2469	2941	4559	-1618

Bronnen: t/m 1947 Curaçaosch verslag; 1948-1950 Verslag N.A.; 1951 e.v. Verslag van de toestand van het eilandgebied Aruba. Samenstelling en bewerkingen: RvdH.

laat zien in de jaren 1944 tot 1960, en wel opgesplitst naar geslacht. Hoewel er ook onder de vrouwen na 1952 een vertrek-overschot ontstaat, is dat steeds kleiner dan bij de mannen. Absoluut gesproken verlaten er dus meer mannen Aruba in die periode.

Helaas zeggen de bestaande cijfers niets over de absolute verhouding tussen de mannelijke en vrouwelijk immigranten op Aruba. Daardoor is niet te achterhalen of de vrouwen ook feitelijk in de meerderheid kwamen. De census van 1960 voorziet wel in cijfers die dat duidelijk maken. In tabel vijf zijn, naar het jaar van vestiging en gesplitst naar geslacht, de immigranten weergegeven die nog op Aruba zijn in 1960. In dat jaar waren er meer dan tweemaal zoveel vrouwelijke (8192) als mannelijke immigranten (4005) op Aruba.

Tabel 5
Niet-Arubanen woonachtig op Aruba in 1960, geplitst naar geslacht

Jaar van vestiging	mannen	vrouwen	totaal
Voor 1925	70	92	162
1925 - 1929	210	333	543
1930 - 1934	334	507	841
1935 - 1939	725	1128	1853
1940 - 1944	498	946	1444
1945 - 1949	822	1741	2563
1950 - 1954	493	1191	1684
1955 - 1959	733	1948	2681
Niet uitgemaakt	120	308	431
	=======	=======	=======
Totaal	4005	8192	12202

Bron: Hawley (1960)

De voornaamste reden waarom er meer vrouwen dan mannen naar Aruba bleven komen, heeft te maken met het banenaanbod. De automatisering bij de Lago zorgde voor een enorme afname in het aantal banen voor met name mannelijk arbeiders. Zij waren in de meeste gevallen na ontslag gedwongen het eiland te verlaten, aangezien de verblijfsvergunning meestal in direct verband stond met werk. Wanneer er geen werk op Aruba gevonden werd, moesten de mannen vertrekken. Voor de vrouwen lag de situatie anders, aangezien er in de huishoudelijke sector lange tijd genoeg werk voorhanden was. Hierdoor konden de vrouwen blijven komen, en zij mochten dat van de Arubaanse overheid ook.

Wanneer de vrouwen eenmaal in Aruba waren, begon er voor hen bijna een nieuw leven. Maar alvorens zij op Aruba arriveerden, moesten ze eerst nog afscheid nemen thuis en een flinke reis ondernemen.

DRIE VERTREK VAN DE EILANDEN, AANKOMST OP ARUBA

" My family ... I didn't even see them when I leave. I say goodbye in Nevis. But in St. Kitts ... when I went to St. Kitts I was just staying with somebody that I don't even remember. I got somebody for me to stay by them, untill the boat come. Well, in Nevis I didn't make it sad, because I was happy to go. Yes, I wasn't so ... you wanted to go. You wanted to see what the outside world look like. You know, as a child it had a old lady. I don't know her name. We used to call her 'mama'. And one Saturday afternoon we walk a little way, me and my sister, and mama met us down the road and she say: 'girl, let me see your hand.' And she read the hand and she say: 'the two of you going to leave Nevis, you know'. We were just fourteen, fifteen years. I said: 'where are we going? We don't know where to go.' She said: 'you all going away and you all might not come back. I mean, you'll come on vacation, come back home but you'll live outside there. You're destiny is not to live here in Nevis.' She was right! (...) So, I came by boat, a sailing boat [1946]. I went alone but I met three other ladies from St. Kitts on the boat. We were in a cabin together and it had one lady from Montserrat too. We were in a cabin together. We spent most of the time together. We just hang around there, sit down there, you know. Down below in the bunk. The first night I slept at the boat, the next morning I get up ... all my toes eat up! Rats! The rats eat my toes! There were rats in the boat, yes. The trip was horrible. I took the boat from St. Kitts. Well, at Monday afternoon and we didn't reach here until Friday morning. We didn't stop Bonaire, we didn't stop Curaçao. We come straight to Aruba. I think we left Monday afternoon and Thursday morning, we sail all night and things, Thursday morning is when we saw Bonaire. That was the first island that we saw. The first night I slept on the boat, when you wake up in the morning all your toes are eat up. So, every night go to sleep, you had to put on your shoes. That the rats them don't eat you. Not everybody had the same problem coming here, but I had that. The boat I think had belonged to Montserrat. The boat had named `Reeacha'. And she came, when we saw Bonaire, we saw the island Bonaire, I look outside and see a big whale! The whale went pitching in the air and blowing like a cow! And then someone say the whale lost his baby. He looking for his baby. And during that day we saw Curaçao and after we passed Curaçao we sail, we sail. And when night comes, Thursday night, we come around Aruba. We sail around Aruba. We didn't sail the backway, we sail this way. Lago come around and we saw the Lago. And we come around and we went down. We couldn't come in the harbour until the next morning when the harbour-master come out to bring the boat in. It was a Friday morning ... we come right in the harbour and a little boat come. Just like the fishboat them down there, they come right in the harbour. They take you of the boat, you have to come of the boat and then they had a little house, down there. Right down by the end of the pier down there. There were water, like rainfall and cold, so you had to jump over the water to get in the little house and then the immigration check you out there. After the immigration check you out, you're free! I never had any problem with the immigration for 51 years, thank god! (...) Mister Brown [de man die de verblijfsvergunning zou regelen] didn't know the boat come, because you have no way of communicate when you leave and when you reach. So, you practically on your own. So, you have to don't panic, just stay calm. If you sail all them water, all the water and small boat, no?, and you come here ... And then I got an English speaking taxi driver and I hear people talking to him and they taking things of the boat. It had Banana, it had yam, all provision ... you know what I mean. And he's taking these things of to distribute. And then I asked him do you know this man [Mister Brown]. He say: 'yes, man! He's my neighbour!' He was from Antigua and then

he dropped me of. When you come of the boat and you coming to San Nicolas, what you see is divi-divi trees. All there where the government house is, all there was bush. Trees, old trees. Aruba come a long way. I was wondering: does Aruba [look] like this? I thought it was more beautiful or something. And then when I reach in San Nicolas ... the shacks in San Nicolas, the houses. I wouldn't say I didn't like it, but I was expecting something better. I was looking for some place nicer, you know. I thought it was nicer. When you leave home, no water ... and inside you think ...well, I don't know what you think. But, you come and see the place and you'll live. But you know when you work you get some money and it's better than where you come from. And that's all you study, it's better where you come from. Mister Brown was surprised when I reached, because he had no way of knowing the boat come. After you reach, the immigration check you out, you on your own. You permit that you have, show the immigration where you going. So, I had no problems. That's how I get in San Nicolas. But he had nowhere for me to live. He had to ask somebody to take me in. And then the other neece that he had was staying with somebody too, somebody else. I lived there for like a year."

Life-history
Mary Philiph
74 jaar

= AFSCHEID =

Wanneer het definitieve besluit genomen is om het geboorte eiland te verlaten voor Aruba, brengt dat onvermijdelijk momenten van afscheid bij het vertrek met zich mee. Voor het merendeel van de vrouwelijke migranten was het de eerste maal dat zij een dergelijke grote reis zouden ondernemen en hun eiland voor langere tijd zouden verlaten. Om die redenen is de nuchterheid die gepaard gaat met het afscheid en vertrek des te verrassender.

Hoewel het afscheid wel degelijk een moment was waarbij emoties een grote rol konden spelen, werd het moment toch enigszins overschaduwd door een wat rationele instelling. 'In Nevis I didn't make it sad, because I was happy to go. Yes, I wasn't so ... you wanted to go' viel er in de life history al te lezen. Deze houding komt uit het onderzoeksmateriaal duidelijk naar voren. Er zou sprake kunnen zijn van een vertekening: men kijkt nu vanuit een goede levenssituatie wellicht milder terug op het verleden en is daarom geneigd de emoties te bagatalliseren. Toch is dat naar mijn idee niet de belangrijkste oorzaak. Ten eerste komt het beschrevene in de interviews vaak terug. Maar vooral ook, omdat migratie voor de Caraïbische eilanden een deel van het leven vormde; iedere familie had er wel mee te maken. Migratie was, hoewel een ingrijpend besluit, in die samenlevingen tevens een voor de hand liggende en veelvoorkomende stap. Niet voor niets spreekt Maingot van migratie als een integraal deel van het Caraïbische bewustzijn (1983). Men had een positieve persoonlijke ideevorming, of image, ten aanzien van migratie. De vrouwen waren blij met de kans op een nieuw en beter leven. Bovendien, en dat is een ander facet dat aan de nuchtere houding bijdraagt, dachten velen dat het een tijdelijke onderneming betrof. In die fase

speelden slechts enkelen met de gedachte zich definitief elders te vestigen.

Een Surinaamse mevrouw die in 1946 door haar ook uit Suriname afkomstige bazin gevraagd werd met hen naar Aruba mee te gaan, vertelde daarover het volgende:

"Die mevrouw vroeg me in Suriname. Ze vroeg: 'ik wil je wat vragen, maar ik weet niet of het zal lukken, want mijn man heeft een baan gekregen op Aruba. Zou jij graag met ons willen meegaan?' Ik heb niet direct ja gezegd. Want ik denk, ik weet nog niet wat mijn moeder er over gaat denken. Want ik was alleen met mijn moeder, ja. Ik zal er over nadenken. Toen ben ik thuis geweest en heb er met mijn moeder over gesproken. Zij zegt: 'Ja, hier heb je geen toekomst, wat heb je hier? Niets. Liefje, is het beter daar?' Ja, mijn moeder was het eens. Fijn dat ik kon gaan. Ja, en de volgende dag kwam ik. Toen vroeg ze: 'en? ga je nou met ons mee?' Ik zeg: 'ja, ik ga met u mee'. Ik was blij, want ik denk: ik ga een nieuw leven tegemoet. Ik was echt blij dat ik wegging, want wij 'pinaarden' in Suriname, weet je wel? Armoe, no? Pinar is armoe, armoe in Suriname. (...) Dus ik was blij, maar ik ben vanzelf een vrolijk mens hoor."

Ook in dit interviewcitaat wordt duidelijk dat migratie niet ongewoon was: het besluit werd in samenspraak met de familie op een rationele wijze, in minder dan 24 uur genomen. De kans op een nieuw leven werd met twee handen aangegrepen.

Een kanttekening bij dit verhaal is wel op zijn plaats, aangezien het weggaan niet altijd zo nuchter verliep. Een informante vertelde dat ze het afscheid van haar eiland en familie heel zwaar had gevonden en dat het haar een flinke tijd heeft gekost om op Aruba te wennen en over de heimwee heen te komen. Zij kwam naar Aruba in 1952 om te trouwen met haar verloofde, die al twee jaar eerder was vertrokken. Haar migratie was dus min of meer gedwongen door de situatie. Het was niet geheel haar eigen keuze, waardoor het haar ook moeilijker viel om een minder emotionele houding aan te nemen. Voor het merendeel van mijn informanten gold echter dat zij zelf de keuze tot migratie hebben genomen en dat zij zich daardoor in een gevoelsmatig sterkere positie bevonden.

= DE REIS NAAR ARUBA =

De vrouwen ondernamen de reis in veel gevallen alleen. Soms reisde men samen met een familielid naar Aruba, bijvoorbeeld als dat familielid al op Aruba woonde en een vakantie op het eiland van herkomst had doorgebracht. Het kwam ook voor dat hele gezinnen tegelijk vertrokken, maar in het algemeen vertrok de man eerder en reisde de verloofde of getrouwde vrouw haar man later na. Ook al werd de reis alleen volbracht, wilde dat niet zeggen dat er geen bekenden op de boot waren. Onder de mede-passagiers bevonden zich altijd wel kennissen of bekenden van het eiland die dezelfde tocht ondernamen.

In de jaren veertig en vijftig waren (zeil)boten onder de migranten het meest gebruikte vervoermiddel om de oversteek te maken. Afhankelijk van het aantal eilanden dat zo een schip bezocht, maar vooral ook van de wind, duurde de reis van de Bovenwindse eilanden naar de Benedenwindse vier tot zes dagen. Een snellere manier was de reis per vliegtuig te maken, maar

dat was minder gangbaar. De keuze voor een vervoermiddel was ten eerste afhankelijk van de verbindingen. In enkele gevallen was het vliegtuig de enige optie, in andere kon men alleen per boot naar de Benedenwindse eilanden. Daarnaast speelden de kosten van een ticket een grote rol in de besluitvorming. De vrouwen moesten zelf de kosten van de overtocht dragen. Daarom werd als vervoermiddel veelvuldig gekozen voor de zeilschepen, waarvan de prijzen het laagste lagen. Wanneer de vrouwen het bedrag voor de overtocht niet konden opbrengen, werd het ticket meestal voorgeschoten door de toekomstige werkgever op Aruba[7]. Het verschuldigde bedrag werd door hen dan terug gevorderd via inhoudingen op het loon. Mannelijke arbeiders die op contractbasis voor de Lago kwamen werken, kregen vaak wel reiskosten vergoeding (Alofs & Merkies 1990:70).

Tabel zes geeft een idee van het aantal passagiersschepen dat Aruba in de jaren vijftig aandeed. In die jaren werd het passagiersverkeer steeds meer met stoomschepen volbracht. Schepen van de Koninklijke Nederlandse Stoomboot Maatschappij namen Aruba op in hun routes, waardoor er regelmatige, wekelijkse verbindingen ontstonden met zowel Noord-West Europa, de Verenigde Staten, Suriname, Brits-West-Indische eilanden en enkele bestemmingen in Latijns Amerika.

Tabel 6
Ingeklaarde schepen Aruba; passagiersverkeer (exclusief toeristenschepen)

	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Aangekomen	3244	2410	3378	2816	2799	1782	2135	2145	2095
Vertrokken	2819	3476	3621	4574	3683	2987	2256	2453	2912
Doorgaand	2878	3910	5385	4559	7241	10581	13748	12134	15077

Bron: Jaarverslagen Nederlandse Antillen 1956 & 1960

In de jaren veertig verbeterde de luchtvaartverbindingen ook steeds meer. Aruba kwam door lijndiensten, naast Maracaibo (1932) en Barranquilla (1938), in verbinding te staan met Kingston (1941), Kingston-Havana (1942), Miami en tussenliggende plaatsen (1943), St. Maarten (alleen náár Aruba, 1945), Amsterdam en Europa (1946), St. Kitts (1946), Costa Rica (1947) en met Trinidad en Panama (1949) (Hartog 1980:342). Het gros van mijn informanten kwam echter per boot naar Aruba.

De bootreis was een periode die vooral gevuld werd met praten, zingen, bidden, eten en slapen:

" We had about four days [vanaf St. Maarten], according to the wind. We had

[7] Veelal was er vooraf al contact met de toekomstige werkgever. Ik heb dit aspect niet uitvoerig besproken, maar de contacten verliepen vrijwel altijd via familie, vrienden en kenissen die al op Aruba werkzaam waren. In het deel van de life-history bij hoofdstuk twee valt een voorbeeld daarvan te lezen.

about four days. We sleep, we eat, we get up and we sing some hymnes and some schoolsongs that we know (...). From day to day we gave god our thanks and prays. Pray to him for help us to reach our destiny save."

Niet alle schepen waren uitgerust met aparte hutten. Het kwam ook voor dat er beneden deks op de grond werd geslapen op matrassen, waarbij iedereen bij elkaar lag. Dat gold dus ook voor alle mensen die zeeziek waren en veelvuldig moesten overgeven. Gedurende de reis werden deze mensen verzorgd door de niet-zeezieke vrouwen, die daar bijna een dagtaak aan hadden. Het bereiden van de maaltijden werd door de bemanning gedaan.

De hygiënische omstandigheden op de schepen konden sterk verschillen. De situatie waarbij ratten aan de tenen knagen is wel het meest extreme voorbeeld uit het onderzoeksmateriaal[8]. Over de hygiëne op de boten zijn weinig klachten geuit gedurende mijn interviews. Eigenlijk was er bij de meeste informanten maar één dominante herinnering aan de reis: het was een wat vervelende tijd die lang duurde en uitgezeten diende te worden.

= AANKOMST OP ARUBA =

Direct nadat er voet aan wal was gezet, was er een verplichte stop bij de immigratiedienst. Daar moesten de immigranten aantonen dat hun verblijf op Aruba rechtmatig was en dat er iemand voor hen garant zou staan. In het volgende hoofdstuk wordt op deze meer formele zaak nader ingegaan.

Een dame die in 1946 naar Aruba kwam met het vliegtuig, herinnert zich het moment bij de immigratiedienst nog goed:

" That's the question they would ask at the airport: 'what's your occupation?' So, you had to say: `domestic servant'. That's the first thing they ask you, what you come to Aruba for. Try for a better living, to work. The keyword: domestic servant."

Was men eenmaal de immigratiedienst gepasseerd, dan was men pas echt op de bestemming: Aruba.

Hoewel het ook voorkwam dat de vrouwen, net als in de life history, er dan alleen voor stonden, werd het merendeel toch opgevangen door familie of kennissen. Deze opvang hield vaak, behalve vervoer naar San Nicolas, ook onderdak in; in ieder geval voor de eerste periode na aankomst. Als men niet permanent bij de familie kon blijven wonen, werd er zo snel mogelijk een andere oplossing gezocht. Had men ook niemand voor de eerste opvang, dan werd meestal in San Nicolas onderdak gezocht. In the Village was de meeste kans op woonruimte. Kleine kamers zonder electriciteit en water, maar kakkerlakken en ander ongedierte waren daar meestal wel te vinden. Wanneer er bij familie of vrienden werd ingetrokken, was de kans groter dat men niet in de Village kwam te wonen, maar bijvoorbeeld in een van de omliggende wijken.

---

[8] Uiteraard aten de ratten niet werkelijk de tenen van deze mevrouw op, maar zij geeft daarmee wel duidelijk weer hoe erbarmelijk de omstandigheden op haar schip waren.

Het was al gedurende de eerste momenten na aankomst dat door de vrouwen de realiteit van Aruba gespiegeld werd aan de verwachtingen die men vooraf had. Nogmaals de dame die in 1946 met het vliegtuig aankwam:

" Yeah, I flied here and I get out and my niece came to meet me. She came with a black car. And I ... all from the airport to come up I ain't seeing no houses at all. I see ... once in a while I see a little small white dirt house, like the house years ago. And all I see here is cactus, I see here cactus, cactus. I said: 'why are you passin' this road? Why are you passin' this road for? I could imagine a better road!' I did not know that all down there was full of cactus, you know. So, I asked: 'you couldn't passin' a better road?' She say nothing but I see her laugh. Here cactus, there cactus! I ain't seeing no house, I ain't seeing no light. I wanted to know why she did not pass a better road! [laughing] What I didn't know that the situation of the island at that time! I didn't expect it that way, because ... I mean ..(...).. I expected to be better, but I didn't expect to meet so much of cactus (...). I was asking for a better road! I could never forget that!"

De verwachtingen kwamen zelden overeen met de werkelijkheid. Zowel uit de life history als uit bovenstaand citaat wordt duidelijk dat de verwachtingen te hooggespannen waren. Aruba zou zoveel mooier moeten zijn. De vrouwelijke migranten wisten bij vertrek meestal niet meer van Aruba dan dat er werk was en geld te verdienen viel. Waar kwamen die verwachtingen dan vandaan? Waarschijnlijk werd juist op het idee van geld en werk een verwachting of fantasie gebaseerd van hun nieuwe en betere leven op Aruba. En vanuit die gedachte is Aruba uitgegroeid tot een eiland dat welhaast paradijselijk moest zijn! In dat plaatje pasten de cactussen, de krotten van San Nicolas en de slechte wegen absoluut niet. Een korte schrikreactie was het gevolg, iets wat bijna iedere informant in meerdere of mindere mate doormaakte.

Enkelen werden door anderen wel goed voorbereid op de Arubaanse realiteit. In die gevallen werden de verwachtingen dan ook naar beneden gepraat. De Surinaamse dame die haar 'mevrouw' naar Aruba volgde:

" Die mevrouw, want die mevrouw is eerder gekomen dan ik, heeft me geschreven: 'je moet niet veel verwachten van Aruba hoor. Aruba lijkt precies op een plantage bij ons. Er is niets te zien. Ja, een paar huizen ver van elkaar, cactussen, aloe's, divi-divi bomen!' Zij heeft mij voorbereid voor ik kwam. Ja, ze heeft me echt voorbereid. (...) Ik dacht aan niets. Ik dacht alleen: ik kom werken, dan kan ik geld naar moeder sturen."

Het feit echter dat de vrouwen geld gingen verdienen en daarmee op Aruba waarschijnlijk een beter leven zouden gaan leiden dan voorheen, maakte dat ze de hoog gespannen verwachtingen snel aanpasten en aan de realiteit gewend raakten. En daarmee waren ze weer terug bij het uitgangspunt, namelijk de oorspronkelijke reden tot migratie.

VIER DE VERBLIJFSVERGUNNING EN DE MIGRATIEDIENST

= BEPALINGEN OMTRENT TOELATING, VESTIGING EN UITZETTING =

Reeds in 1865 werd in artikel 6 van het Regeringsregelement het volgende met betrekking tot de toelating van personen in de kolonie Curaçao bepaald:

> 'De regelen nopens toelating en de uitzetting van personen, die in verschillende eilanden der kolonie noch gevestigd, noch daarheen van Rijkswege gezonden zijn, worden bij koloniale verordening of bij plaatselijke keur vastgesteld.' (in: De Gaay Fortman 1959:1)

Personen die van rijkswege naar de Antillen werden gezonden en diegenen die zich op de Nederlandse Antillen gevestigd hadden, behoefden geen toelating en konden niet uitgezet worden.

Voor de jaren veertig en vijftig zijn met betrekking tot de toelating, vestiging en verblijf drie bepalingen van belang, die in diverse Publicatiebladen zijn verschenen: PB 1905, nr.14, PB 1906, nr.10 en PB 1945, nr.27[9].

Nummer 14 van het Publicatieblad uit 1905 handelt over de toelating tot de kolonie Curaçao. Artikel 1 stelt:

> 'personen, noch in de kolonie gevestigd noch daarheen van rijkswege gezonden, worden tot verblijf aldaar slechts toegelaten, indien zij bewijsbare voldoende middelen van bestaan hebben en niet gevaarlijk zijn te achten voor de publieke rust.'

Personen die gevaarlijk geacht werden voor de publieke rust en/of geen bewijsbare middelen van bestaan hadden, kon de toegang geweigerd worden tot de eilanden der kolonie of worden bevolen deze eilanden te verlaten. Artikel 3 stelt dat de personen bedoeld in artikel 1, binnen drie maal vierentwintig uur na aankomst, of zodra dit van hen werd gevorderd, het bewijs moesten leveren dat zij voldoende middelen van bestaan hadden. Dat bewijs kon ook later ten alle tijde gevorderd worden, indien er twijfel zou ontstaan over het voortduren van de middelen van bestaan van de persoon in kwestie.

In 1906 (PB 1906, nr.10) werd de 'verordening houdende bepalingen omtrent de vestiging binnen de kolonie Curaçao, in den zin van het Regelement op het beleid der Regeering' gepubliceerd. Hierin werd bepaald dat wie in de kolonie gevestigd was en zodoende geen toelating behoefte, ook niet kon worden uitgezet. Artikel 1, gewijzigd bij PB 1908, nr.52 en PB 1930, nr. 104, zegt daarover het volgende:

---

[9] Aangezien dit de drie belangrijkste verordeningen betreft en bovendien de twee eerstgenoemde bepalingen nogal moeilijk te vinden zijn op Aruba, heb ik ze volledig opgenomen in de eerste bijlage.

'1. Nederlanders, die hun woonplaats in Curaçao hebben en die gedurende de voorafgaande 18 maanden daar, in Nederland of in andere gebiedsdelen van het rijk gehad hebben;
2. personen, die in Curaçao een betrekking aanvaarden, hun door het bestuur van Curaçao of door de regering in Nederland opgedragen;
3. vreemdelingen, die zijn ingeschreven in de bevolkingsregisters of op het kantoor van de gezaghebber en daar een verklaring van hun voornemen tot vestiging hebben afgelegd en daarna vijf achtereenvolgende jaren in Curaçao hun woonplaats gehad hebben.

De vestiging van al deze personen houdt op, wanneer zij Curaçao hebben verlaten en daarbuiten een andere plaats tot woonplaats hebben genomen.'
(In: De Gaay Fortman 1959:3)

Het tweede artikel maakt voorts duidelijk dat de vrouw, wier man in de kolonie gevestigd is, ook als zodanig wordt aangemerkt. Ook na ontbinding van het huwelijk blijft zij in de kolonie gevestigd tot zij verkiest een andere woonplaats buiten de kolonie te betrekken.

De verordeningen van PB 1905, nr.14 en PB 1906, nr.10 golden ook gedurende de jaren veertig en vijftig nog. Wel is er onderwijl gesleuteld aan de zaak, wat leidde tot het 'besluit van de 7den Februari 1945 nopens toelating in Curaçao', gepubliceerd in PB 1945, nr.27. Reeds in de jaren dertig heerste er onvrede over PB 1905, nr. 14, toen bleek dat die bepaling onvoldoende mogelijkheid bood de economie en de veiligheid van het gebiedsdeel Curaçao te waarborgen. Te veel Nederlanders werden aangetrokken door de kolonie, waar op dat moment het meeste te verdienen viel (De Gaay Fortman 1959:11).

Toch veranderde er pas werkelijk iets tegen het einde van de Tweede Wereldoorlog, toen men vreesde voor een grote trek van Europese Nederlanders naar het gebiedsdeel Curaçao. Onder hen zouden zich ook oorlogsmisdadigers, collaborateurs, zwarthandelaren en andere verdachte personen bevinden, die Nederland op dat moment graag achter zich zouden laten. Artikel 1 van PB 1905, nr. 14 bood onvoldoende bescherming tegen deze potentiële ontwikkeling en door dat artikel te vervangen door artikel 1 van PB 1945, nr. 27 hoopte men dat 'het gevaar' geweken was (De Gaay Fortman 1959:10; Lutchman 1986:36).

Wat was er dan eigenlijk veranderd met de komst van dit nieuwe artikel? De tekst luidt:

'behalve in het Staatsdeel Curaçao geboren personen van Nederlandsche nationaliteit, wordt niemand toegelaten tot 'verblijf' of 'tijdelijk verblijf' in gemeld staatsdeel toegelaten zonder een voorafgaande vergunning, welke op Curaçao door of namens den Procureur Generaal en op de overige eilanden, door of namens den betrokken Gezaghebber is afgegeven.

Deze vergunning kan met het oog op de zedelijkheid, de openbare orde, publieke rust of veiligheid, of indien dit in het algemeen belang wenschelijk is, worden geweigerd.

Aan de vergunning tot verblijf of tijdelijk verblijf kunnen voorwaarden worden verbonden.'

Na deze verandering werd dus behalve in het staatsdeel Curaçao geborenen, niemand tot (tijdelijk) verblijf toegelaten zonder een voorafgaande vergunning. Voor Europese Nederlanders en Surinamers gold nu expliciet dat zij als 'vreemdeling' behandeld werden. Binnen het Koninkrijk bestond (en bestaat) er dus geen uniformiteit met betrekking tot de toelating en uitzetting van personen met de Nederlandse nationaliteit. Volgens Lutchman (1986:36) leidde dat onder Surinamers tot nogal wat twijfel over de betekenis van hun Nederlandse nationaliteit. Immers deze werd niet als gelijkwaardig beschouwd aan de Nederlandse nationaliteit van personen geboren op de Nederlandse Antillen.

Nu het kader van de regelgeving is geschetst, dringt zich de vraag op hoe de praktijk er uitzag. De grootste moeilijkheid bij het formuleren van een antwoord op die vraag is wel het feit dat het toenmalige beleid niet goed te achterhalen bleek. Ieder eiland binnen het gebiedsdeel Curaçao voerde een eigen beleid ten aanzien van de toelating, vestiging en uitzetting, gebaseerd op de hierboven beschreven koloniale bepalingen. Documenten betreffende het Arubaanse beleid bevinden zich in de archieven van de Dienst Openbare Orde en Veiligheid en zijn op generlei wijze toegankelijk. Het toenmalige beleid is nu, na al die jaren, nog steeds niet openbaar.

Na de invoering van de noodwet zoals beschreven in PB 1945, nr. 27 was voor niet-Antillianen primair een arbeidsvergunning vereist voordat toelating en verblijf mogelijk werden. Alvorens er een arbeidsvergunning aangevraagd kon worden, moest er al een baan zijn gevonden en iemand, meestal de werkgever, die zich verantwoordelijk wilde stellen voor de potentiële immigrant[10]. Degene die zich garant stelde, 'tekende' voor die persoon en moest daarmee voor eventuele kosten opdraaien in het geval de immigrant uitgezet zou worden en de reis niet zelf kon bekostigen. Of wanneer hij of zij bijvoorbeeld intensieve verzorging behoefde die niet door de migrant betaald kon worden. Soms moest er voordat een immigrant toegelaten werd, een deposito gestort worden, zodat er altijd geld beschikbaar zou zijn voor de terugreis in geval van uitzetting. De overheid liep daardoor weinig risico en bleef gevrijwaard van deze kosten.

Wanneer er, vaak met de hulp van vrienden en kennissen, een baan was gevonden en iemand die bereid was om zich garant te stellen, werd de aanvraag voor toelating en verblijf in behandeling genomen. Vanaf medio 1946 gebeurde dat door het Arbeidsbureau, een onderdeel van het Departement Sociale en Economische zaken. Het Arbeidsbureau bracht een advies uit. Slechts wanneer bleek dat de betrokken werkgever zich niet binnen redelijke tijd op de lokale arbeidsmarkt van een gelijkwaardige kracht kon voorzien, werd door het Arbeidsbureau een gunstig advies uitgebracht aan de Procureur Generaal van Curaçao of de Gezaghebber van de andere eilanden, die vervolgens al dan niet tot goedkeuring van de aanvraag tot

---

[10] In bijlage 2 is een voorbeeld opgeneomen van een bewijs van toelating op Aruba. Expliciet worden de voorwaarden genoemd en bij wie men onder garantie staat.

toelating besloot. Iets waarvan de overheid niet altijd op de hoogte bleek, was dat sommigen zich garant stelden bij wijze van vriendendienst. Zij hadden dan feitelijk geen werk voor de immigrant, maar voorzagen wel in de vereisten voor toelating. In dat geval ging de immigrant dus ergens illegaal werken.

Voor de niet-Antillianen was het behouden van de handtekening, of 'sign', van iemand die zich garant had gesteld van enorm belang. Wanneer het werk eindigde, en daarmee dus ook de garantstelling, kon dat uitzetting tot gevolg hebben. Men was verplicht om aan de vreemdelingendienst te melden, wanneer men geen werk had. De persoon in kwestie kreeg dan drie termijnen van vijftien dagen om een nieuwe betrekking te vinden. Lukte dat niet in die periode, dan was men gedwongen Aruba te verlaten. Wanneer iemand er niet in slaagde een min of meer vaste baan te vinden en dientengevolge van de ene in de andere baan rolde, kon dat een enorme druk met zich meebrengen. Wanneer de eerste baan en garantstelling een vriendendienst betrof en er feitelijk geen werk was, kwam men dus onmiddellijk in een onzekere situatie terecht. Een informante uit Grenada, die er nooit in is geslaagd een vaste baan te vinden, licht toe:

" The signing got me worried, because you may sign for me and you don't have a job for one. So you just do a friend a favor to sign for me to get here. When I get here I had to look for [a job], that's how it was. But anyway, I got through by going here and there. But everytime you change a job you have to go and report! Everytime you out of job! If I worked with somebody for three days this week, next week they don't have work for me. I go somewhere and I work for three days or I work for the person three months and get laid off. I have to get somebody to sign for me! I have to go back and report immigration, that I'm not working with the same person that signed for me. They'll give me fifteen days to get a job or if they get one before me, they'll call me. But if I didn't get none and they didn't get any, I have to go back and report again, for a next fifteen days. That was how it was in these days. (...) But you can't sleep in peace when you know you didn't get another job! It worries you. It's only three chances you had and if you, in the three times you had, if you don't get a job, you had to catch you boat. That used to worry me! At that time the deposit was 85 guilders [eind jaren 40] and afterwards they bring it up to a 100 guilders. The people and them who sign for you, they deposit that for you. But then if you had to leave the island, you passage and all was cheap to get back home."

Vergeleken met Antilliaanse vrouwen, die voor hun verblijf niet van een baan afhankelijk waren, hadden de niet-Antillianen het dus een stuk moeilijker. Zowel met het steeds maar weer zekerstellen van een baan, als met alle onzekerheid die de situatie met zich mee kon brengen. In zekere zin had ook een groot deel van de mannelijke vreemdelingen bij de Lago een veiligere positie dan de vrouwelijke vreemdelingen, omdat hun contracten meer vastigheid en zekerheid boden.

Hoe kon er een einde worden gemaakt aan deze voor de vrouwen soms zo onzekere en onrustige periode? De snelste methode was om met een Antilliaan te huwen, waardoor de vrouw zijn rechten verwierf en daarmee dus ook de verblijfsstatus. De Arubanen waren geen geliefde huwelijkspartners, maar met Nederlandse Bovenwinders werd regelmatig getrouwd. Wanneer er

echter geen sprake was van een huwelijk met een Antilliaanse man, deed de eerste mogelijkheid tot verandering van de situatie zich pas na vijf jaar verblijf voor. Iemand die minimaal vijf jaar achtereen in het gebiedsdeel woonde, had de mogelijkheid tot naturalisatie, het aannemen van de Nederlandse nationaliteit. Hiermee verzekerde men zich ook van een verblijfsvergunning. Deze stap was echter in de meeste gevallen niet aantrekkelijk, omdat bij veel vrouwen de wens bestond om terug te keren naar het eiland van herkomst en dat zou door de Nederlandse nationaliteit bemoeilijkt worden. Wanneer de vrouw gehuwd was, kon zij zelf geen verzoek tot naturalisatie indienen. Zij kon slechts genaturaliseerd worden, wanneer ook de echtgenoot daartoe besloot en daarmee automatisch de nationaliteit van zijn vrouw veranderde.

Wanneer van de bovengenoemde opties geen gebruik werd gemaakt, kreeg men na tien jaar verblijf automatisch een verblijfsvergunning:

" I got signing from one to another, from one to another. When you make ten years you could get to stay free. After ten years your free in this island."

Indien de vrouwen er niet in slaagden om een vaste baan te vinden, konden die tien jaar dus erg lang zijn. In veel gevallen kon men zelfs de tien jaar niet volmaken en werd men eerder teruggestuurd. Het hebben van werk was voor de vreemdelingen dus van essentieel belang. Naast de eis van werk, waren er meerdere lokale beleidsregels van kracht, maar die waren minder belangrijk dan het hebben van werk. Ze zijn ook moeilijk via mijn informanten te achterhalen, want veel van hen waren niet goed op de hoogte van de bestaande regelgeving. Eén van de beleidsregels die voor de vrouwen wel zwaar telden, was de regel dat een ongehuwde immigrant geen kinderen op Aruba mocht krijgen en in geval van zwangerschap het eiland moest verlaten. In hoofdstuk zes wordt aan dit aspect meer aandacht geschonken.

Om een idee te geven op welke gronden mijn informanten hun verblijf op Aruba hebben verworven, heb ik die gegevens in tabel zeven verwerkt. Van de 18 informanten zijn er zes afkomstig van de Antillen. In hoeverre die verhouding representatief is voor de vroegere verhoudingen tussen Antillianen en niet-Antillianen is helaas niet bekend.

Tabel 7
Verwerving van de verblijfsvergunning door de informanten (n=18)

Vergunning via	**Aantal**
Antilliaanse afkomst	6
Naturalisatie	2
Huwelijk met Antilliaan	4
Verblijf van 10 jaar of langer	6

= DE VREEMDELINGENDIENST =

In de jaren veertig en vijftig waren bij de vreemdelingendienst voornamelijk ambtenaren uit Suriname en Curaçao werkzaam. Zij moesten over het lot van de immigranten beslissen. In die tijd waren er als gevolg van de onderlinge verhoudingen tussen Aruba en Curaçao, waarbij Aruba op bestuurlijk niveau sterk afhankelijk was van Curaçao, veel Curaçaose ambtenaren op Aruba. Surinamers kwamen vooral vanaf de Tweede Wereldoorlog in de Arubaanse ambtenarij terecht. Zij namen de plaats in van de Nederlandse ambtenaren, die ten gevolge van de bezetting van Nederland niet meer in zo een grote aantallen kwamen als voorheen (Alofs & Merkies 1990:72). Zowel de Curaçaoenaars als de Surinamers stonden in die tijd bekend met negatieve stereotypen als agressief, hard en onbetrouwbaar.

Lang niet al de vrouwen hadden veel te maken met de vreemdelingendienst.In de eerste plaats hoefden de Antilliaanse vrouwen zich er in principe slechts één maal te melden om hun documentatie te overleggen, waarmee ze zich konden identificeren en aantonen dat zij recht hadden op toelating. Ook diegenen die getrouwd waren met een Antilliaanse man en daarmee de Nederlandse nationaliteit hadden verworven, hadden een verblijfsvergunning en hoefden daarom in principe niet meer bij de vreemdelingendienst te zijn. Vervolgens was er nog een categorie vrouwen die met een 'vreemdeling' was gehuwd en toelating tot Aruba had gekregen, als echtgenote van die bewuste man. Zolang de echtgenoot zijn verblijfstatus behield, gold dat voor de vrouw automatisch ook en had zij geen reden om bij de vreemdelingendienst te komen. Verder waren er niet-Antilliaanse vrouwen die er in geslaagd waren een solide baan en de bijbehorende garantstelling te bemachtigen, waardoor zij vrijwel nooit te maken hadden met de vreemdelingendienst. Zij wisselden slechts sporadisch van baan en alleen in die gevallen kwamen zij bij de dienst. Sommige vrouwen hadden slechts voor één of twee dagen een vaste baan die volstond voor de verblijfsvergunning en werkten er daarnaast op losse basis bij.

De vrouwen die buiten de hierboven beschreven categorieën vielen, kenden vaak meer problemen en bezochten de vreemdelingendienst dientengevolge vaker. Zoals reeds duidelijk werd, moest iemand zonder vaste baan zich steeds weer melden bij een wisseling van werkgever. De vrouwen konden daardoor een constante druk ervaren vanwege de onzekerheid van een eventueel gedwongen vertrek dat hen boven het hoofd hing. In het nu volgende citaat, wordt het verhaal geschetst van een Surinaamse vrouw die van Aruba moest vertrekken, nadat haar echtgenoot haar verlaten had en naar Suriname was teruggekeerd [1954][11]:

---

[11] Het verhaal werd niet op alle punten adequaat weergegeven door mijn informante. Er was sprake van verdichting van de informatie (verschillende gebeurtenissen worden in de reconstructie tot één versmolten) en daardoor klopte de chronologie niet helemaal. Het stuk waar het verhaal niet klopt, heb ik weggelaten, aangezien het geen essentieel deel van het verhaal

" De mensen [bij de vreemdelingendienst] waren afstandelijk, ze waren keihard. Vooral die [twee, bij naam genoemde] Surinamers. Zijn allebei gestorven. Het waren keiharde mensen, ze hielpen je niet hoor. Ze hielpen je niet. (...) Bij de immigratie helpen ze je niet. Het enige wat ze zeggen is: 'je moet weg! Je moet van het eiland!' (...) Nee, nee ze ... het was heel streng! Het enige wat we hadden was de vreemdelingendienst, verder niets geen instantie om je te helpen. Ik heb zwart gewerk, toen mijn man weg was moest ik werken. Toen heb ik zwart gewerkt. Ik mocht niet werken. Ze zijn er achter gekomen. Ik kan me nog heugen dat ze me hebben laten roepen want ze hebben gehoord dat ik werk. Want je hebt altijd mensen die gaan klikken hoor! Toen hebben ze gezegd: 'Mevrouw, u werkt. Ik heb gehoord dat u werkt!' En toen zei eentje, ik hoor eentje in de hoek zeggen: 'Die mevrouw moet werken, die vrouw heeft twee kinderen om te verzorgen.' Heb ik gehoord, ja hoor. Eene was achter. Die baas schreeuwde tegen me: 'Mevrouw, ik hoor u werkt! U mag niet werken, maar u werkt!'Toen hoorde ik een stem: 'Maar die mevrouw moet werken, ze heeft twee kinderen om te verzorgen.' Ja, ik heb het duidelijk gehoord. En toen heeft hij zijn smoel gehouden, hij zei niets meer! Ja, toen ben ik weg gegaan, ja hoor. Hij probeerde me te intimideren, ik moest weg, want ik was nog getrouwd. De kinderen mochten blijven, maar ik moest weg. En voor wie moest ik die kinderen laten? (...) Ik had echt moeite om te blijven, want ze zeggen ik moet terug want toen was ik niet gescheiden. Ze zeiden: 'Als je gescheiden bent mag je blijven, maar zo niet, moet je terug. Zo niet moet je terug!' Ja! En ze stuurde papieren voor me thuis en binnen veertien dagen moest ik het eiland verlaten. Ze stuurden papieren voor me. Maar ik ging niet! Ik ging niet! Ik bad alleen, ik bad alleen. Toen hebben ze me laten roepen. En ik bad, ik bad voor ik naar binnen ging sprak ik tot God. Ik zeg:'Oh mijn God, ik ga naar binnen. Ik weet niet wat wat gaat gebeuren vandaag.' Ik denk misschien zouden ze me eruit ... Ze zeggen: 'Die kinderen kunnen blijven want ze zijn hier geboren.' Maar ik moet weg. Ik was niet gescheiden en ik moest mijn man volgen. Ik moest naar mijn man, want ik was nog niet gescheiden. Ja, en ik heb God gebeden, want dan stuurden ze papier voor me thuis. Maar toen bleef ik met mijn broer, bleef met mijn broer. Toen stuurden ze een papier bij me thuis. Ik moest binnen veertien dagen het eiland verlaten en ik mocht niet werken! Ik moest het eiland verlaten. Die kinderen mochten wel blijven, want ze waren hier geboren. En ik bad tot God. Ben ik naar binnen gegaan bij de vreemdelingendienst, ik ging naar binnen en toen zag ik daar een vrouw. Een blanke vrouw. Toen is die vrouw bij me gekomen. Die vrouw zegt: 'U heeft het moeilijk, ik weet dat u het moeilijk hebt. Maar, ik ga u helpen.' Ja, die mevrouw zegt: 'U heeft het heel moeilijk, maar ik ga u helpen! En laat het tussen ons blijven.' Die mevrouw heeft een papiertje [permanente verblijfsvergunning] voor me gemaakt. Ze heeft gezegd: 'Hou dit papiertje bij je en wijs het aan niemand! Hou dit papiertje bij je!' En die mevrouw heeft me geholpen hoor. Ze hebben me nooit meer achtervolgd! Tot op de dag van vandaag. Toen die vrouw me dat papiertje heeft gegeven, was alles afgelopen. Ja hoor, God heeft dat gemaakt dat die vrouw me dat papiertje heeft gegeven. Want dit papiertje geven ze niet zomaar! Dat heeft ze stiekem gedaan. Ik heb het tegen niemand gezegd. Nu pas praat ik erover, want ik weet niet of die vrouw nog leeft. Want het is veertig jaar

---

vormde. Daardoor is het verhaal nu wel leesbaar, maar klopt het feitelijk niet helemaal. Waardevol is het wel, want het geeft de positie van mijn informante in die situatie goed weer en maakt ook wat duidelijk over de praktijken bij de vreemdelingendienst.

geleden."

Dit verhaal maakt wel het een en ander duidelijk. Ten eerste de schijnbaar hopeloze positie waarin men zich kon bevinden. Nadat haar man haar had verlaten zonder officieel een scheiding aan te gaan, was mijn informante verplicht hem te volgen en mocht ze bovendien niet werken. Mijn informante wilde echter blijven en had twee kinderen om voor te zorgen. De onzekerheid vormde een zware last. Bij de vreemdelingendienst was weinig begrip voor haar situatie, die wilden haar gewoon van het eiland hebben. Daarbij schuwden zij intimidatie van de vrouw niet. Dat zij uiteindelijk geholpen werd door de blanke vrouw, is een geluk en waarschijnlijk ook een uitzonderlijke situatie.

Overigens waren lang niet al mijn informanten negatief over de vreemdelingendienst. Uiteraard heeft dat alles te maken met de eigen ervaringen en sommigen kwamen vrijwel nooit met de dienst in aanraking.

Duidelijk is dat er maar weinig hoefde te gebeuren voor de niet-Antilliaanse vrouwen of hun verblijf op Aruba kon tot een einde komen. De regels waren strikt en de Antilliaanse immigranten hadden een enorm voordeel ten opzichte van de vreemdelingen, daar zij automatisch in aanmerking kwamen voor een verblijfsvergunning.

" Well, he [Mister Brown] signed for me in the government that I could work in the shop but he had a nIece there, he had already one of his sisters daughters. So, I had to go out and catch a job outside there, which was great enough. I used to make 85 guilders a month [1946]. He told me to get me something to do, he can not pay two of us, understand? He signed for me but, I mean, the government don't know that I'm outside there working. But he get a job for me. People was working in the Lago, in the same church with me and they used to come and pick me up and I go ... in the Lago Height. I clean the house, wash the clothes ... no ... I didn't had to wash. I clean the house , I cook and I take care of the little boy. They had a child of three or two years, wasn't going to school yet. In the Lago Height. They was from British Guyana, the wife was a nurse and he used to work in the main office. The Lago Height people were people like come in, the Surinammers and British Guyaners, you know. That's how Lago built these houses, for them. I mean they had to pay rent or whatever, but the houses were built for those kind of people who worked in the main office. They earned more, the better jobs ... upper class, upper class. I was making 85 guilders a month over there, you know. And I used to get every week ... the commissary was cheap, the commissary for the Lago, and they will give me things at Saturday and I come home, you know. They used to bring me home everyday. And his niece that he had working in the shop, he only used to pay her 50 guilders. She gets mad and she left. And after she left, well he signed for me, I had to leave that job and come in the shop now. I worked there fulltime slave! You work from morning to night! Morning to night, for him. OK, you get food, you get ... whatever, you know what I mean. Then I got a room from ... 'cause he had houses on rent, small houses ... little places. And then when one was empty, I got a room, from him. To live by myself. I didn't have to pay for it, that was included in what he pay me, that I have a room. But in those rooms you don't have light, you don't have water ... it's just a room. You use a kerosine lamp and take water with you. And where he lived by the shop, you bath over there, you eat and everything over there. You go in that room only when you go to sleep. But it wasn't hard for me, where I come from. But, it was too much work, it was too much work. You have to sell in the shop. The shop was not a supermarket ... shop ... and then it's everything. The shop had everything! The only thing the shop didn't have was rum and whisky but it had wine and beer, saltfish and haring and rice and patato, everything. And then, still you had the shop here, you still had to go behind there to cook. And sometimes he had orders. You alone have to do all the work, from morning 'till night. Four of the morning 'till midnight. You gotta get up very early to go over in the shop. The shop you open and then you had to make the orders. You had to make the porridge and make the sandwich and everything for them to go, the working people. And he only paid me 50 guilders a month [1947]! I worked there for like three and a half years. I worked Lago Height for about nine or ten months and then afterwards, I get in the shop and then ... I get married."

Life-history
Mary Philiph
74 jaar

= MANNEN- EN VROUWENWERK =

Het gros van de vrouwen dat naar Aruba migreerde, deed dat om daar te gaan werken. In de jaren veertig en vijftig was het aanbod van banen voor vrouwen zeer eenzijdig. De toenmalige pijler van de economie, de Lago, bood voornamelijk werk aan mannelijke arbeiders. Hoewel de Lago vrouwen in dienst had als schoonmaaksters en op de kantoren als typistes en secretaresses, was de productie in handen van mannen. De banen in de productie waren vaak technisch georiënteerd, fysiek zwaar en niet altijd zonder gevaar. Zeker in die tijd vielen die kenmerken onder de conceptie van 'mannenwerk'. Er viel een duidelijke scheiding waar te nemen tussen het mannen- en vrouwenwerk. Met name voor de vrouwen werkte dat beperkend, want voor hen bleef er maar een kleine variëteit aan banen over. Wanneer een vrouw iets van een opleiding had genoten, stegen haar kansen op een kantoorbaan of een 'goede' baan in bijvoorbeeld het ziekenhuis. De overgrote meerderheid van de vrouwen had echter geen opleiding voltooid, maar in het gunstigste geval net de lagere school doorlopen. Het lezen en schrijven had men net onder de knie. Juist voor deze grote groep niet-opgeleide vrouwen, waren de mogelijkheden om geld te verdienen nog geringer. Zij belandden uiteindelijk vrijwel allemaal in een huishoudelijke baan of in winkels.

Tabel acht geeft een beeld van de beroepsgroepen en het aantal uitvoerders, gesplitst naar geslacht in 1953. Verder is het relatieve aandeel van vrouwen per beroepscategorie weergegeven. De cijfers van de tabel illustreren de conceptie van mannen- en vrouwenwerk in 1953. Zo zijn er in de tabel maar liefst negen categorieën waar helemaal geen vrouwen in werkzaam zijn. De beroepscategorieën die in absolute zin van enige omvang zijn en waar vrouwen een serieus aandeel in hebben, betreffen het administratief personeel (26,4%), het verkopend personeel (60,0%), bedienend personeel (36,6%) en de categorie 'overigen' (24,2%), waaronder het huishoudelijk werk valt. Het laatste (relatieve) cijfer zegt helaas niet veel, omdat niet bekend is welke beroepen er allemaal onder deze categorie vallen en in welke aantallen.

In absolute getallen waren waarschijnlijk toch de meeste vrouwen als huishoudelijk medewerkster of als schoonmaakster werkzaam. Omdat de cijfers slechts officieel geregistreerden weergeven, komen tal van activiteiten er niet in tot uiting. Zowel beroepen alsmede activiteiten van vrouwen die 'zwart' uitgoefend werden, vallen buiten de cijfers. Behalve huishoudelijk werk, valt er onder meer te denken aan de verkoop van illegale loterij tickets, de verkoop van zelfgemaakte cakes en koekjes of het (illegaal) bedrijven van prostitutie[12].

---

[12] Overigens blijkt uit het artikel 'The impact of industralization on women' van Eve Abraham-Van der Mark (1984), dat de situatie voor vrouwen op Curaçao na de komst van de Shell aldaar, niet veel anders was dan de toenmalige realiteit op Aruba. Ook daar was de heersende industrie een domein voor mannen en was er voor de vrouwen weinig variatie in het aanbod van banen.

Tabel 8
Overzicht van de geregistreerden naar beroepsgroep en geslacht en het relatieve aandeel van vrouwen per beroepsgroep in 1953

Beroepsgroep	geslacht man	vrouw	relatieve aandeel vrouwen
technici	977	9	0,9%
onderwijspersoneel	18	3	14,3%
overige vrije/techn.beroep.	13	5	27,8%
leidend pers. (kleinhandel)	27	6	18,2%
leidend pers. (overigen)	427	-	-
administratief personeel	1.092	392	26,4%
verkopend personeel	317	476	60,0%
boeren/landarbeiders	20	-	-
chauffeurs/bestellers	430	-	-
scheepspersoneel	7	-	-
metaalbewerkers	1.466	-	-
weefselbewerkers	26	18	40,1%
houtbewerkers	541	-	-
machinisten/stokers	258	-	-
overige handwerkslieden	1.013	106	9,5%
ongeschoolde handw.lieden	2.391	91	3,7%
beschermende diensten	293	-	-
bedienend personeel	440	254	36,6%
niet definieerbaar	302	-	-
overige categorieën	2.295	733	24,2%
totaal	12.403	2.093	14,4%

Bron: Verslag van de toestand van het eilandgebied Aruba; [bewerkingen RvdH].

= DE VROUWEN ALS HUISHOUDELIJK MEDEWERKSTERS =

Huishoudelijk werk vormde de werkkring van veel vrouwelijke immigranten. Binnen deze term konden diverse taken vallen. Afhankelijk van de afspraken met de baas kon schoonmaken, wassen, strijken, koken en babysitten tot het takenpakket behoren. Hoewel er veel vrouwen waren die één full-time baan bij dezelfde baas hadden, was het zeker niet ongewoon om op meerdere adressen te werken. Daartoe waren er verschillende varianten. Men werkte bijvoorbeeld zes dagen in de week in de ochtend bij dezelfde persoon en ging dan in de middag elders werken, volgens vaste afspraak bij hetzelfde adres, of gewoon daar waar wat voorhanden was. Het kwam ook voor dat vrouwen op een aantal verschillende adressen een vaste werkdag in de week

hadden. Een ochtenddienst besloeg in het algemeen vier uren en begon tussen zeven en acht uur. Een middagdienst telde evenzoveel uren en nam zijn aanvang tussen twaalf en één uur.

Tussen de Village en de Colony, waar de meeste dames werkzaam waren, werden busdiensten ingezet. De daaraan verbonden kosten waren niet bij het salaris inbegrepen en diende dus door de vrouwen zelf betaald te worden. Een informante uit Sint Maarten vertelde het volgende over haar werkroutine:

" I had to get up early in the morning, catch my transportation, go there [the Colony]. First thing I do is take out some cigarette ashtray and then wash some dishes, working the floor and make some cleaning. (...) I do the cleaning and the ironing. I had about fou bosses. 'Cause there was a lot of people in the Colony, a lot of Americans were there."

Veel Amerikanen in de Colony hadden meerdere dienstmeisjes in dienst, zodat er voor de Amerikaanse vrouw des huizes (vrijwel) geen werk overbleef. Vaak was er één full-time kracht of inwonende hulp die bijvoorbeeld op de kinderen toezag en moest koken, aangevuld met nog één of meerdere krachten die de resterende taken voor hun rekening namen. De Amerikaanse vrouw was altijd degene die tot de huishoudelijke hulpen sprak en verantwoordelijk was voor alle aan hen gerelateerde kwesties. De man op zijn beurt was verantwoordelijk voor de tuinman.

Een inwonend dienstmeisje was voor de Amerikanen dus niet ongewoon. Ondanks de lagere status in vergelijking met een gewone huishoudelijke baan, waren er toch genoeg vrouwen beschikbaar voor deze vacatures. Maar lang niet iedereen was gecharmeerd van het idee om een 'live-in' te zijn, getuige onder meer deze informante uit St. Kitts:

" I don't think I would have liked it. It's more kind of slavery like. You living in, they go all about, let you in the night, with the children. You're like a slave there! Some like it because they say they gain more money, you know. Because when they're living in, they could do without getting a house outside. (...) They get everything there, they pay them their salary and they feed them, they use light, they got water, everything. So, it's a different when they live out."

Hoewel er ook voor een live-in werktijden werden afgesproken, werden die in de praktijk vaak nogal flexibel toegepast. De inwonende vrouwen waren immers vrijwel altijd bereikbaar en inzetbaar. Daardoor werden ze ook nogal eens in de avond ingezet om op de kinderen te passen. In enkele gevallen had de live-in slechts één vrije dag in veertien dagen. Een ander nadelig aspect van de baan waarbij men inwoonde, was het sociale isolement dat dat met zich mee kon brengen, zeker in de Colony. Men was daar ruimtelijk gescheiden van familie en vrienden in de Village en de rest van San Nicolas. De Colony was daar relatief ver van verwijderd. De live-ins compenseerden dat isolement door elkaar onderling veel te bellen en te bezoeken. Op die manier bestond de wereld voor hen niet enkel uit het werk en hun bediendenwoning.

Een baan waarbij men inwoonde, had echter ook duidelijk voordelen. Behalve de financiële voordelen, zoals correct geschetst door mijn informante uit St. Kitts, gaf de baan sommigen ook een gevoel van zekerheid bij aankomst op Aruba. Wanneer

zij de baan vooraf hadden geregeld, waren zij verzekerd van onderdak en een baan, zodat ze zich daar geen zorgen over hoefden te maken. Een Grenediaanse dame die in 1954 op vierentwintig jarige leeftijd naar Aruba kwam, was zeer gelukkig met het feit dat ze een live-in job had:

" ... especially when you're newly and come to the island ... you'll be able to catch up with yourself. Which means ... when you come ... when you don't have that place in some relative house to stay and you have to get a place for yourself, then ... it's very difficult. If you get a living in job, it's better for you. Save money and you save yourself."

Een live-in job kon in sommige gevallen dus bijdragen aan een voor de vrouwen gemakkelijker en rustiger aanpassing aan hun nieuwe levenssituatie. Behalve het aanpassen aan het nieuwe leven op Aruba, moesten ze zich er soms ook op toeleggen om aan de wensen van de werkgever te voldoen. Iets wat op zich al genoeg problemen met zich mee kon brengen aangezien de twee werelden van moderne Amerikanen en de vrouwen afkomstig van onderontwikkelde eilanden doorgaans ver uit elkaar lagen, getuige bijvoorbeeld het verslag van dezelfde Grenediaanse vrouw:

" So, I was living on the job. It was hard until I get to learn to know how to go about. But in the earlies I had some difficulties with them [the bosses], because ... they don't teach you to do anything and ... I mean, some of them teach you, some of them they leave it to you. Say like when you come to work they leave it to you to do what you want. Work the way you can, which mean you have to be good. But sometimes you not accostumed to do the kind of things they ask you to do. I never worked nowhere else, I just leave and come here to work and I didn't know the procedure, didn't know ... you know. Like how we do work home to please our parents ... I never worked out. So, it was different. You had to do it the way you do and then it was kind of hard until I get to ... know. Because I do my work in a way I know I can do it but I tell you, you have to take hot water and ... you know. Hot water and all these things! And it was difficult, I never used to ... like if you have to clean the floor to put hot water in the bucket, you know. It's them way I had to learn, you do it their way. But I get used to it and I was ... I learn the way they wanted it to do."

Behalve dat men soms moest wennen aan het gebruik van bijvoorbeeld heet water, moesten de vrouwen ook leren omgaan met voor hen nieuwe machines zoals de stofzuiger, de wasmachine en een electrische strijkbout, apparaten die bij de Amerikaanse gezinnen in de jaren vijfig vaak al deel uit maakte van de inventaris.

Hoe zag een gewone dag eruit voor een live-in, nadat zij gewend was geraakt en haar taak beheerste? Om mij een idee te geven van haar taak als inwonend dienstmeisje, vertelde een Surinaamse mevrouw het volgende:

" Ik sliep achter in mijn huisje, ik woonde apart. Mijn huis was apart. Ze noemden het bediendenwoning. Ze konden me altijd bereiken, want dan kwam die mevrouw naar me toe. Het is maar een paar stappen lopen. Om zeven uur dan kwam ik voor. Begon ik te werken, ja. Maakte ik alles klaar voor 's morgens, voor het ontbijt voor mevrouw en meneer. En ze hadden een baby gekregen toen ik hier was. Toen moest ik helpen. Verder maakte ik schoon en

je kookte. Ik waste niet, ze hadden een wasvrouw. Die kwam wassen en strijken. Ik was alleen voor de huishouding en op het kindje passen. Babysitten als ze uitgingen. Dan betaalde ze me 50 gulden per maand. Het was een goedkope tijd hè, 50 gulden in de maand kreeg ik. En vanuit die 50 gulden, hielden ze twintig gulden, want ze hadden voor me betaald om te komen, voor die ticket, hè. Ze hielden twintig gulden, ik kreeg 30 gulden. En die 30 gulden stuurde ik op naar mijn moeder, want ik had geen geld nodig. Ik kreeg alles. Ik hoefde niets te betalen, ik had het geld voor mijn moeder. En ze was er zoo blij mee! Want in Suriname verdiende ik maar tien gulden. Suriname betaalde niet hoor!"

Als inwonend dienstmeisje verdiende deze Surinaamse in 1946 dus 50 gulden per maand. De dame van de life-history verdiende in datzelfde jaar als full-time schoonmaakster 85 gulden per maand, een verschil van 35 gulden. Een verschil dat voor de inwonenden dus gecompenseerd werd met kost en inwoning. Deze bedragen zijn representatief voor de lonen in die periode, hoewel de Amerikanen in de Colony soms een paar gulden meer betaalden. Toen de vrouw uit de life-history in 1947 in de winkel ging werken, verdiende ze ook 50 gulden per maand met kost en inwoning. Vergelijkbaar met een live-in baan dus.

De Surinaamse migrante stuurde maandelijks haar loon naar haar moeder in Suriname. De meeste vrouwen stuurden geld naar hun eiland, wanneer daar nog familie van hen leefde. Niet alleen de vrouwen deden dat, maar ook de mannelijke migranten stuurden in veel gevallen een deel van hun salaris op naar hun achtergebleven gezin en/of familie. Voor de kleine eilanden konden de bedragen die hen toegestuurd werden een zo belangrijk onderdeel van hun inkomen vormen, dat er ook wel werd gesproken van 'postcheque economy' (postwissel industrie) (Crane 1971:217) of 'money-order economy' (Klomp 1986:27).

= OVERIGE BANEN =

Behalve in de huishoudelijke banen, waren de vrouwen ook op enkele andere terreinen werkzaam. Als een direct gevolg van de komst van de Lago, bestond er te San Nicolas in de jaren veertig en vijftig een bloeiende middenstand. Verschillende vrouwen konden in die sector een baan vinden, bijvoorbeeld als verkoopster of als medewerksters in een wassarette. Volgens de officiële cijfers uit tabel acht, waren er in 1953 476 vrouwen werkzaam als verkopend personeel.

In mijn informantengroep waren helaas vrijwel geen vrouwen die in die sector werkzaam waren. Dat maakt het onmogelijk om te beoordelen in hoeverre de life-history representatief is, wanneer de werkperiode in de winkel aan het begin van dit hoofdstuk wordt besproken. Ik heb het vermoeden dat de extreem lange openingstijden, de vele taken en grote verantwoordelijkheid die één persoon moest dragen in dat spcifieke geval, niet de standaard vormde. Wèl was er ook een verhoudingsgewijs zware taak weggelegd voor de medewerksters van de wassarettes. De temperaturen liepen daar ondraaglijk hoog op en het aantal kilo's aan wasgoed dat men daar per dag moest tillen, was niet gering.

Natuurlijk waren er in San Nicolas ook vrouwelijke immigranten die geen baan buitenshuis hadden, maar huisvrouw waren. Niet allen hadden daartoe echter de mogelijkheid. Slechts diegenen die getrouwd waren met een man die hier een verblijfsvergunning had en de vrouwen van Antilliaanse afkomst, die niet uitgezet konden worden, konden zich veroorloven thuis te blijven. Voor de overige immigranten gold immers als voorwaarde van hun verblijf dat ze werkten. Dat zij dat moesten, nam echter niet weg dat velen van hen óók nog een eigen huishouding moesten runnen. De omvang van het werk aan de eigen huishouding, hing uiteraard af van de persoonlijke sociale omstandigheden.

Een vrouw uit Sint Maarten die in de Village woonde met haar echtgenoot en tien kinderen, is altijd blijven werken. Zij begon in de ochtend om acht uur en was pas in de middag om vier uur klaar met haar baan. Om privé alles rond te krijgen was een enorm zware taak, maar dat bleek met wat hulp toch mogelijk:

" Yeah, then it had people, the older people, like they put them [the kids] in the school or crèche. Plenty people take care of the children, friends and so. When they come from school, they stay there and they eat. I get up early in the morning and if I have to wash, I wash. And cook and leave the food there, for when they come from school. The cleaning and washing I did myself ... after you know how to handle it, it's coming easy."

Met name in de Village waren er in die tijd een soort netwerken ontstaan om elkaar te helpen. Zoals ook uit het citaat duidelijk wordt, waren er met name veel oudere mensen die overdag de kinderen opvingen wanneer de moeders werkten. Het kwam ook voor dat de vrouwen gezamenlijk kookten, of om beurten voor elkaar eten bereidden om zodoende elkaars taak te verlichten.

Om de eigen situatie (financieel) te verbeteren, hadden veel vrouwen ook allerhande (illegale) bijbaantjes. Eén informante verkocht bijvoorbeeld na haar werktijden loterijtickets. Ze verkocht de loten voor iemand anders en kreeg daarvoor veertig procent van de opbrengst. Anderen deden thuis de was voor mannelijke arbeiders en verdienden op die manier wat bij. Wat op grote schaal voorkwam, met name onder de vrouwen die geen full-time aanstelling in de huishouding hadden, was dat de vrouwen via één baan een sign verwierven en daarnaast illegaal, dat wil zeggen zonder dat de overheid daarvan op de hoogte was, bijverdienden. Soms bestond de legale baan met sign slechts uit één of twee dagen werk per week. Het kwam voor dat vrouwen voor de overige dagen wel vaste adressen hadden om zwart te werken, maar het was ook gewoon om van dag tot dag te kijken waar er arbeid te vinden was.

Een bijbaan, of side-job, bracht financiële verlichting, maar verhoogde wel de fysieke inspanningen. Mijn Surinaamse informante ondervond dat aan den lijve in een periode toen zij overdag werkte, alleen een huishouden met twee kinderen runde en daarnaast af en toe bijverdiende met het strijken van kleding:

" Wat ik verdiende was om de huishouding, licht, water te betalen. En dat lukte, ik heb hard gewerkt. Ik was geen luie vrouw, ik werkte heel hard. Ik werkte in de huishouding. 's Middags wanneer ik daar vandaan kwam ging ik strijken voor mensen. Dan kreeg ik ook geld. Ik had verschillende jobs. Het

was heus niet zo gemakkelijk voor mij, helemaal niet. (...) Ik liep van Brasil tot de Lago Heights om te strijken [ongeveer vier kilometer]. Je kan je niet voorstellen! Iedereen zei tegen mij: 'Mevrouw, je gaat dood gaan! Mevrouw, je gaat dood gaan!' Ik heb hard gewerkt. Soms ga ik werken, ik voel me zo duizelig, ik voel me zo duizelig. Maar dan ga ik wat drinken en ben ik weer bij. Ik heb hard gewerkt. Je gelooft het niet, ik weet echt niet hoe het kon. Voor mijn kinderen, want ik wou ze hebben dat ze wat moesten bereiken! En ze hebben allebei wat bereikt hoor!"

De inspanningen lagen vaak op een hoog niveau. Inmiddels is één ding wel duidelijk: de vrouwen die naar Aruba kwamen, moesten zeer hard werken en zorgden er, hoe dan ook, voor dat ze geld verdienden, zwart of wit, met of zonder vaste baan.

= BEELDVORMING OVER DE WERKGEVERS =

Verreweg de meeste vrouwen waren werkzaam bij Amerikaanse gezinnen in Seroe Colorado, de zuid-oost punt van het eiland waar de Amerikanen hun 'Colony' hadden. Hoewel de onderlinge relatie tussen een werkgever en werknemer zeer persoonlijk was en enorm kon verschillen per situatie, valt het toch op dat vrijwel alle informanten zich positief uitlieten over hun voormalige Amerikaanse werkgevers. Eén informante uit Sint Maarten verwoordde het als volgt:

" They [the Americans] give you nice thing in Christmas time, they give you basket. When they going back, things that in the house and they don't want to take them back, they say: 'if it's any use for you, take it. You can have it. Take it home.' If they buy grocery and they don't want it, they say: 'if this is any use for you, take it home.' (...) They were nice people. They trust you and they ask you how you is at home. If you're all-right, you have things to eat at home, you have places to go, to keep you busy, you know. It is always the lady who speaks to her maid. She said: 'doesn't stay one place, because it gets you down. Go out, have some activities with other people.' She said: 'live up, don't sit one place!'

Wanneer men spreekt over de Amerikanen als werkgever, worden zij vrijwel altijd in verband gebracht met de materiële vergoedingen die zij gaven voor het werk. Behalve dat zij over het algemeen een aantal guldens per maand meer betaalden dan niet-Amerikaanse werkgevers, gaven zij vaak ook nog wat extra boodschappen en eten mee aan de huishoudelijke hulpen. Verder waren zij altijd bereid om in het commissariaat van de Lago, waar de levensmiddelen en andere producten veel lager geprijsd waren dan bij de gewone middenstand, voor hun werknemers wat te kopen. Blijkens deze ruimhartige houding van de Amerikanen, lijkt het er op dat de Amerikanen zich goed bewust waren van de enorme verschillen in levensstandaard tussen de immigranten en hen. Misschien komt het wel daardoor dat de vrouw de huizes, zoals in het bovenstaande citaat al duidelijk werd, vaak probeerde persoonlijke aandacht te schenken aan de dienstmeisjes en hen te stimuleren tot bijvoorbeeld sociale activiteiten. Behalve dat zij informeerden naar de thuissituatie, kwam het geregeld voor dat, wanneer de persoonlijke band goed genoeg was, er gezamenlijk persoonlijke problemen van het

dienstmeisje werden besproken. Enkele informanten refereerden zelfs aan de vrouw des huizes als een vriendin. Tot op de dag van vandaag hebben enkele vrouwen nog contact met hun voormalige Amerikaanse werkgevers.

Naast de financiële en andere materiële voordelen hadden de Amerikanen nog meer te bieden dan andere werkgevers. Een migrante uit Greneda:

" The Americans, I worked with the Dutch too, they are more outspoken ... more outspoken. And they are more modernized like, you know. They had more things, more modernized, more good housekeeping. Getting more modernized things to work with. Some of them have the vacuum and ... you know. Anything you ask them is there to use it. The Americans is more easy with the job, because they have all the equipment."

Bij de Amerikanen hadden de vrouwen in die tijd dus meer kans op moderne apparaten. Een niet te onderschatten voordeel, want behalve de stofzuiger hadden zij soms ook een wasmachine. Elders werd de was nog gewoon handmatig met een wasbord gedaan en werd er gestreken met ijzeren strijkbouten die men op een vuurtje warmde. Een wasmachine verlichtte die taak enorm.

Hoewel er over het algemeen een positief beeld werd geschetst over de Amerikaanse werkgevers, gold dat beeld natuurlijk niet voor iedereen. Een informante uit St. Kitts vond bijvoorbeeld dat de Amerikanen veel te streng waren, wanneer je daar wilde werken, maar ook wanneer je eenmaal een baantje had:

" It wasn't easy working up there! When you go to look for work up there [the Colony], first you go to the hospital. You had to go to the doctor up there. You had to take examination. They give you medicine and if they found anything wrong with your blood, you don't have no job up there. Then you had to come out and get the doctor outside and got the doctor treat you outside. You see, that's how it was. To get a job in the Colony with the white people, Americans. Very strict (...), you had to pass a lot of things, a lot of things. You had to go down there, they had a place. It was the personnel office, you had to go there and ask if you could get a job. Then they gave you a paper and you go up, to the hospital to take a test. Blood test, urine test, all kind of test. And then you come out and give you pass. Then they tell you when to come back. If you pass those test, then you could work in the Colony. And every month, every month they give salts to drink! And nothing more sick than the Americans! And if you go there sneezing, they sent you home for the day! You get pay, yes, but they sent you home. They're sick more than you! 'Cause every little thing they sick, they got cold. I didn't like them. You don't like them, you like your money! You getting money, not that you like them!"

In hoeverre sommige vrouwen inderdaad de materiële zaken eigenlijk leuker vonden dan de Amerikanen, is moeilijk na te gaan. Duidelijk is dat de twee wel steeds met elkaar in verband werden gebracht. Ook bij de appreciatie van de niet-Amerikaanse werkgevers was de link tussen het verdiende geld en de positieve waardering duidelijk.

Overigens is het een logische zaak dat wanneer iemand het gevoel heeft uitgebuit te worden, zij geen positief beeld zal hebben van haar werkgever. De dame van de life-history geeft aan het begin van dit hoofdstuk in niet mis te verstane

bewoordingen weer wat zij van haar baan in de winkel vond: 'I worked there full-time slave! You work from morning to night! Morning to night, for him!' Al eerder in haar verslag gaf ze aan dat 'he never gave you time and do me a lot of things, bad things!' Dat alles tegen een voor haar gevoel karige vergoeding, waardoor de ontevredenheid snel gegroeid was. Over haar eerste werkgevers liet ze zich wel positief uit, maar ook weer direct in relatie tot de verdiensten. Die baan werd in de Lago-Heights uitgeoefend, waar meerdere vrouwen een baan vonden in de huishouding. Deze wijk, en later ook Essoville (1939) en Lagoville (1947), was in 1937 gebouwd voor het niet-Amerikaanse leidinggevende personeel (Phalen 1977: 99). Zoals Kalm aantoonde, waren het voornamelijk de 'Big Islanders' die de betere posities bij de Lago verworven, aangezien zij beter opgeleid waren (Kalm 1975: 164-165. 170). In het geval van de dame van de life-history wordt dat beeld bevestigd; de werkgevers waren Brits-Guyanezen en de man werkte op het hoofdkantoor van de Lago.

De vrouwen die in deze wijken werk vonden, verdienden in het algemeen dus wat minder dan ze bij de Amerikanen zouden verdienen. Anderzijds spaarden zij vaak de kosten van het transport naar de Colony uit, wat ook een aantal guldens bedroeg per maand. Sommige dames vonden werk bij welgelstelde Arubanen of Nederlanders die in Santa Cruz en Oranjestad woonden. Die banen waren wel een stuk minder geliefd, aangezien de afstand tot San Nicolas vrij groot was en daardoor een nogal geïsoleerd leven met zich meebracht.

Overigens woonde er in de Colony niet uitsluitend Amerikanen. Er waren ook enkele blanke Europeanen gehuisvest. Een informante uit St. Kitts werkte rond 1950 voor een dame uit Groot Brittanië, maar had daarmee geen vlekkeloze arbeidsrelatie, getuige het volgende verhaal:

" You see, you had to work with who signed for you but I worked with her, but she didn't sign for me. It was an English woman, she was from England. Her husband was the same. She didn't sign for me, because when she treat you so and she don't have me signed ... well, if she signed for you, what's gonna happen to you? English lady. She was not a nice lady. I worked hard there with her. She don't like to give you nothing to eat and she had a big house. The house is still there, up there. The house still there. Big house, a six-room house she was living in. She had one little boy-child. When I went up there to work, washing machine wasn't so popular like now. They had yes, some had. But some didn't have. You had to scrub the clothes on a wash-board. So, I worked there but when twelve 'o clock I going home you see. She cooked, but she don't give me no food. So, for a whole week she put bread and a cup of water. Bread and a cup of water for twelve 'o clock! I was going to leave her. When I went Friday afternoon she get me another same bread and water. And she had visitors then and I call her. And I tell her: 'I'm from St. Kitts, a poor country, but I never use bread and water for me lunch! Never! And I working here with you, six days a week and everyday you put bread and water! Pay me ... pay me, the days I worked with you ... pay me. I won't be coming back to work with you. Slavery out! I didn't come meet it, my mother didn't come meet it and I'm not working for you! If you in slavery, I'm not.' Husband came out, he said: 'what's wrong?' And I told him. He turned to her, he say: 'What you mean by that? What you mean by that? You don't cook? Where's the food you cook? She suppose to get some food! Not bread, not water, food!' And I tell him what

she did for the week. 'That's what she put down there for the week! Now can I get pay?' He said: 'OK, come back Monday and I will pay you.' And I leave her. I tell her: 'If you come from England and they feed you bread and water! I'm from St. Kitts, I'm a subject. You is a Britisher, I'm still a Britisher. I'm a subject because I'm from St. Kitts under the British rule. And nobody never treat me like ... I'm not in jail. Only jail they bring you punishment. But I working hard here!' Husband tell her she is totaly wrong: 'You ain't get nobody to work for you in this way. You have to change.' I said: 'She is the worst person I ever worked for. Worst.' (...) So, I went to get another job, but you know the thing with the Americans: 'Where you worked last?' they ask you. 'Why you leave that person?' And I told the lady exactly why I leave. She said: 'She did that?' I said: 'Yes'. She said: 'I have to find out.' She went and she found out. And she tell her: 'How you could do such a thing? How you could do such a thing? Somebody working for you gonna get them bread and water! That's wrong! How could she work for you? You won't get nobody to work for you that way.' She said: 'My husband would not allow that, because he tell her he working in the Colony company and when he come home he must meet his food and eat it. And anybody work for you, you gotta give them before, because I working and they working.' And I work with that woman, couldn't treat me no better! She liked me, get along good. Nice."

Deze informante was dus niet afhankelijk van dit baantje voor haar verblijf op Aruba, waardoor ze al snel actie kon ondernemen. Wanneer dat wel het geval geweest zou zijn, was het een moeilijker op te lossen probleem geweest, want 'what's gonna happen to you?'. Hoewel er zich dus van dit soort vervelende situaties voordeden, komt in het bovenstaande verslag ook naar voren dat er wel sociale controle was tussen de werkgevers. De nieuwe Amerikaanse bazin liet het niet zitten bij het aanhoren van het verhaal alleen, zij ondernam ook iets.

= BEELDVORMING OVER DE COLONY EN AMERIKANEN IN HET ALGEMEEN =

De Amerikanen namen letterlijk en figuurlijk een aparte positie in op het eiland Aruba. Figuurlijk vanwege hun sociale status; letterlijk, omdat zij afgesloten woonden ten opzichte van de rest van het eiland. Op een deel van het concessieterrein van de Lago had diezelfde maatschappij een woonwijk gebouwd voor haar Amerikaanse werknemers en enkele andere blanke employees uit Canada, Nederland en Engeland.

De woonwijk, die al snel als 'de Colony' bekend werd, lag op de zuid-oost punt van het eiland en is aan het einde van de jaren dertig daar verrezen (Hartog 1980:316) Een precieze aanduiding viel niet te achterhalen. De Colony lag op Seroe Colorado, net naast de raffinaderij. Behalve dat de omstreden woonwijk omheind was, werd de Colony ook vrij snel streng bewaakt door de Lago-politie. Volgens Hartog omdat er in de beginperiode van de maatschappij jaarlijks voor enkele tienduizenden guldens aan materialen en goederen werden gestolen (1980:329). Waarschijnlijk had de bewaking en de omheining echter ook als achterliggende reden dat de Amerikanen als in een kolonie wilde leven: afgezonderd en zonder storende

invloeden van buitenaf.

De afscheiding van de Amerikanen ten opzichte van de Arubaanse maatschappij, viel niet bij iedereen in goede aarde. Het was een duidelijke vorm van segregatie. De Colony had alles weg van een kleine variant op de Verenigde Staten. Alle (Amerikaanse) voorzieningen waren aanwezig, zodat er voor de bewoners in principe niet de noodzaak bestond om het terrein te verlaten. Om te overleven was alles voorhanden. De Amerikanen hadden behalve hun luxueus ingerichte huizen, onder meer een eigen basisschool, een Amerikaanse high-school, een eigen protestantse kerk (de Lago Community Church), een supermarkt (commissariaat), een bibliotheek, een bioscoop, tennisbanen, bowlingbanen, privé-stranden, een eigen sociale club (de Esso-club) en direct buiten het concessieterrein had men ook een golfbaan aangelegd. De Amerikanen voerden hun Amerikaanse levenswijze zelfs zo ver door, dat er in de Colony de Amerikaanse verkeersregels van toepassing waren!

De Colony was in principe alleen toegankelijk voor de bewoners. Slechts met een pasje of met toestemming van één der bewoners, liet de gewapende bewaker vrienden en personeel door. Blanke vrienden of kennissen van de bewoners konden meestal ook wel van de faciliteiten gebruik maken, zoals van de stranden of de Esso club. Voor het zwarte huishoudelijk personeel was dat in principe geen optie. Een niet voor iedereen bevredigende situatie:

" I find it was segregation, they seperate from us. Because you couldn't go in he Lago [Colony] at all. Like Baby beach. They had a watchman at the door, you couldn't just go in. You needed a pass to go in there. So they all Americans live in the Colony, up there it was only for the Americans. But they had to do that in a way to keep the natives from going up, you know. 'Cause them people were people who were working, they making a big salary. And they had everything: cars, some of them had two or three cars, they [had] everything. So, they had to try keep the natives from going up there to steal. To take things. Because the little boys used to go up there, pick coconuts, pick grapes and all of that, you know. So they had to do that to keep them out. Yeah, but the Americans was always like that. We allways look at it that them belongs to the company. You see, we never look at it the Americans had come and live with us. Them Americans, Lago send for them (...), so the company had to find places for them, houses for them, everything for them. So, I never looked at it as ... but still, sometimes we used to say: 'Why? Aruba is for everybody?' You know, they even had an burial ground to bury little puppies, the dogs! (...) No, they was always among themselves. Americans with the Americans. They even had their schools up there. The children never used to go outside neither. They had nothing to do outside."

Net als Hartog plaatsten veel informanten de verklaring voor de Colony in het licht van diefstallen. De Amerikanen móesten haast wel apart gaan wonen, zo lijkt het. Hoewel voor veel mensen die verklaring afdoende was, was de situatie op zich niet bevredigend voor iedereen. Deze onvrede werd zeker ook versterkt door het raciale onderscheid, dat niet verborgen gehouden werd. Zwarte mensen kwamen in principe enkel in de Colony om te werken. De zwarte bewoners van de Colony waren allemaal live-ins. Ook zij konden geen gebruik maken van de faciliteiten. Een informante uit Saba daarover:

" They didn't want the black people in the water! That was the beach for the Yankees. The club I couldn't join, only white people. But you could work! You had to have a pass, a piece of paper. They had a gate, a little house there. When you was going there [to work], you had to come in and show your pass. It had on your name and that you could enter, you know."

Andere informanten lieten het feit dat de Amerikanen daar alleenrecht hadden rusten, zij accepteerden de situatie. Een dame uit Sint Maarten:

" The Colony was alright. It was just a city where American people was living. That's all. I used to work in the Colony, yeah. Iron, wash, cleaning house. We wasn't allowed to do nothing in there, it was for the white people alone, it was for the Americans alone. You just go to work and come home."

Ondanks de ruimtelijke, sociale, raciale en materiële segregatie van de Amerikanen, is het opvallend dat het algemene beeld dat van de Amerikanen geschetst wordt, toch positief te noemen is. Op afzonderlijk punten, zoals in deze tekst zojuist is besproken, bestond er wel onvrede, maar als groep werden de Amerikanen toch in een goed daglicht geplaatst. Behalve dat de Amerikanen aardig waren en behulpzaam, heeft dat waarschijnlijk toch opnieuw te maken met het feit dat veel vrouwen door hen van een baan en inkomen verzekerd waren. Een citaat om zo een algemene beschrijving van de Amerikanen te illustreren:

" The Americans was nice. You never had no problem with them. (...) They had everything apart, you see, but they used to come out. Many of them used to come and take the girls from the Village who go up to work. They used to come to Aruba Trading, a shop, they was big spenders. They used to keep Aruba trading up, in San Nicolas. They buy a lot of things."

Een wat dubbelzinnige verhouding wellicht tussen de Amerikanen en de vrouwelijke immigranten, maar in meerdere opzichten toch door de vrouwen gewaardeerd.

= BEELDVORMING TEN AANZIEN VAN DE WERKENDE ARUBAANSE VROUW =

" Je kon geen hulp hier krijgen, destijds. De Arubanen die werkten niet hoor, toen. Ze gingen niet in het huishouden werken. Ze bleven thuis. Ze wachtten op iemand om met hen te trouwen. De meisjes gingen niet werken! Bijvoorbeeld de Lago-hospitaal, die liet mensen komen van al die eilanden. Daarom zijn er zoveel vreemdelingen hier, want ze lieten mensen komen van al die plaatsen. Lieten ze mensen komen om te werken. Arubanen wilden niet werken. Nou zie je ze in het ziekenhuis, maar vroeger niet hoor. Toen zag je alleen deze kleur [wijzend op haar donkere huid]. Want ze lieten ons komen, die Amerikanen, om te werken in de huishouding."

Het beeld dat hierboven door deze Surinaamse migrante wordt beschreven stelt het duidelijk: Arubaanse vrouwen werkten niet. Onder de vrouwelijke migranten is dat het overheersende idee

van de Arubaanse vrouwen. Een idee dat door vrijwel al mijn informanten, meer of minder direct, duidelijk werd gemaakt. Arubaanse vrouwen werkten niet, die bleven liever thuis.

In hoeverre klopt dat beeld met de werkelijkheid? In het *Verslag van de toestand van het eilandgebied Aruba van 1955* valt te lezen: 'niettegenstaande een voortdurend tekort aan dienstboden, was er plaatselijk vrijwel geen Antilliaans huishoudelijk personeel te krijgen. De meeste dienstboden die op Aruba werkten, zijn afkomstig van de Brits West-Indische eilanden, Santo Domingo, Colombia en Haïti.' Wat het huishoudelijk werk betreft, wordt dus bevestigd dat Arubaanse vrouwen niet echt participeerden. Waren de Arubaanse vrouwen dan gewoon lui? Nee.

In de traditionele Arubaanse gezinnen van de jaren veertig en vijftig behoorde de vrouw echter thuis, liefst binnenshuis, te blijven. De man was de kostwinner en de vrouw werd niet geacht te werken, want dat zou voor de echtgenoot gezichtverlies betekenen (De Waal Malefijt & Hellerman 1969). Het zoeken naar een baan paste dus niet in de leefwereld van de Arubaanse vrouw.

Toch is het idee dat Arubaanse vrouwen niet werkten onjuist. Dat ze geen deel uitmaakte van de officiële arbeidsmarkt is inmiddels duidelijk, maar het kwam wel degelijk voor dat de Arubaanse vrouwen thuis extra werk voor geld verrichten. Zeker wanneer de man niet voldoende geld thuisbracht, kwam het regelmatig voor dat de Arubaanse vrouwen, op hun eigen terrein, bijvoorbeeld wasten en streken voor anderen. Omdat het een extra klusje binnenshuis betrof en bovendien werk was dat men toch al deed, werd het hebben van 'thuiswerk' wel getolereerd.

Een Arubaanse informante, die met haar ouders bij Fontein aan de Noord-Oost kust woonde, bevestigt dit verhaal[13]:

" I helped my mother cook and wash and iron. And you know, that time they have people ... American was here, they coming. And my mother used to washing clothes and iron, because sometimes my father was drunk, you know. He worked, but when he got the money, he used to drink all the money. My mother was used to work hard and I had to help my mother to support the rest. She had to make her own money. My mother used to wash clothes and iron and I help her, 'cause I is the big one, I is the first on. To help the rest one. My father always drinking he money. Sometimes he ain't come home."

Vóór de komst van de olie-industrie was er voor de Arubaanse vrouw een belangrijke rol weggelegd in de arbeidsverdeling. In die periode was de landbouw de voornaamste bron van inkomsten. De vrouwen hadden vele (agriculturele) taken. Behalve het doen van de huishouding, bewerkten ze ook het land en voerden ze handwerk uit. De handgevlochten strohoedjes voor de export vormde het belangrijkste onderdeel van het handwerk. Toen de Arubaanse mannen aan het begin van de eeuw het eiland verlieten om onder meer op Cuba seizoensarbeid te verrichten, hielden de vrouwen de werkzaamheden op Aruba gaande. Zij namen

---

[13] Deze Arubaanse informante is in en rond San Nicolas opgegroeid. Zij spreekt geen Nederlands, maar Papiamento en Engels. Ik sprak met haar ook in het Engels.

alle taken waar en vormden de spil van de familie.

De positie van de vrouwen zou echter met de komst van de olie-industrie drastische veranderingen ondergaan[14]. De olie-industrie maakte ten eerste een einde aan de belangrijke rol van de landbouw en de boerenhandarbeid. De landbouw werd vervangen door een moderne, technische industrie die voornamelijk in arbeid voor mannen voorzag. Door de combinatie van die twee factoren, werd de rol van de Arubaanse vrouw sterk ingedamd. Van de vrouwen werd bovendien verwacht dat ze niet buitenshuis actief waren, ook al wilden ze elders gaan werken. De Arubaanse vrouwen werden van het huwelijk en het loon van hun echtgenoot afhankelijk. De zelfstandige rol die de Arubaanse vrouwen tot in de jaren twintig hadden, moesten ze langzaam maar zeker inleveren om genoegen te nemen met een afhankelijke rol.

Eerder bleek echter dat sommige Arubaanse vrouwen binnen deze nieuwe situatie toch de ruimte hadden weten te creëren om een geaccepteerde vorm van thuiswerk te beoefenenen. Echter juist omdat het werk thuis uitgevoerd werd, bleef het voor de Engelstalige vrouwen in San Nicolas onzichtbaar en groeide onder hen langzaamaan de conceptie van de Arubaanse vrouw die niet werkt. Niet geheel terecht, zoals duidelijk is geworden.

Terwijl de Arubaanse vrouw in het algemeen alleen actief was binnen het domein van haar eigen huishouden, waaronder dus ook het thuiswerk viel, hadden de vrouwelijke migranten hun voornaamste domein in de loondienst en konden zij daarnaast ook actief zijn in een eigen huishouding. Velen waren zelfs in beide tegelijk actief. Hierdoor groeide er een tweedeling tussen de groepen. Voor de Arubaanse vrouw is de afwezigheid in loondienst terug te voeren op gender-concepten uit die tijd. Enerzijds op het idee van mannen- en vrouwenwerk en anderzijds vanwege de opvatting dat de man de kostwinner moest zijn en de vrouw thuis moest blijven. De tweedeling die ontstond, kreeg bovendien een etnische lading, want de loondienst groeide uit tot iets 'typisch' voor de geïmmigreerde vrouwen.

Pas in de jaren zestig en zeventig begon er verandering te komen in de tweedeling van de twee voorafgaande decenia. In die jaren ontwikkelde het toerisme zich tot een bloeiende en belangrijke sector van de economie en begaven de Arubaanse vrouwen zich ook op de arbeidsmarkt. Zij traden in dienst bij de hotels en de vele zaken in de horeca. Er traden belangrijke verschuivingen op in de gender opvattingen van de Arubaanse samenleving.

[14] Abraham-Van der Mark toont dat ook aan met haar case (1984), die over de situatie op Curaçao handelt, maar zeker grote gelijkenissen met de Arubaanse situatie vertoont.

ZES RELATIES EN HUWELIJKEN VAN DE VROUWEN

" Why I married I don't know! This man I had, he didn't want me to work, he didn't want me to work. I want to work but not in the shop. He didn't want me to work in the shop and he didn't want me to work nowhere, nowhere. Because he had a big mind with no money. I didn't meet him with nothing, nothing I didn't meet him with. Right in the shop there, where I was working. There is where, he knows me there. Seldom I get the chance to go out. Twice he took me to see his family. This one I married wasn't the first one who wanted to take me out, he wasn't the first. But I just didn't, you know. But I have no problem [with men when I was single]. You see, I is the type that you can't put pressure on, no. I is the type who don't lean on a man, who don't lean on nobody. I ain't the type. The only person I going to lean on is God and after God it's me. Not even the man I married, I don't lean on him. You can't tell me what to do, but ... they just ... and he is from St. Eustatius! These St. Eustatius people ... they had it in their mind ... I didn't really know, I didn't really understand. But two other country men of my I noticed this guy with and they're telling me: 'well, if you want to marry him, marry him now!' But I didn't know. But not knowing that if you marry an English fellow and the Lago lay him of, you have to go to his country with him. But he being from St. Eustatius, he's an Antillean, you could stay here. You see, that's why they was pushing! And afterwards I get a Dutchman to throw that word in my face! I was so mad! Because when I get problem with the man, I was married and then the Dutchman tell me: `yes, you English people come here to marry these Dutch fellows to get better!' I was so mad. It had the Dutchman mad, because if you divorce him, you have his rights and that's why he get to slam a word in you. That you married him for Dutch right. Well, I just wanted to leave the shop, leave the work. It was a little bit too much, then I get married. But to be truthful, probably it had to be like that, because you married to leave the work, after you married you put yourself in trouble with the man. Your husband family and all this kind of things. It was like ... if you don't hold your head you would go crazy. That was a type of family that ... you see, they had him to work for them, you know. He worked ... he had how many sisters here? Only one he didn't have to give. Married sisters and single sisters and niece. Each one demand something from him. They doesn't know what he have, they doesn't know but they demand something. He said, well next payday it's me, next payday is you. And from then he got married he stopped. He had some other girl before he married too and she pull out and leave him. I didn't know nothing about it, because I ... you know. And me was the fault then! They make all kind of lies and all kind of everything to make problem. They not easy people. You had times my husband would listen me and you had times he would listen them. And these times my head would go crazy. It is something I regret [marriage] but I made the choice. But you doesn't always make the good choice. But when you look back, sometimes you say ... maybe it had to be so, maybe it had to be so.

At one time it was a divorce, but not from he ... from his sisters trying to divorce him but he leave them and come back. And to be honest, I never pushed for a divorce, I never ... if he wanted to go, you go. But it's nothing that I ever had in me, that I'm sorry I didn't divorce him or ... no. It's nothing I ever had in me. I just ... when you want to go, you go. Because the lawyers them they charging so much money, and for what? After I live in my house ... you want to go, you go ... I'm not going anywhere. You make yourself contentive. He ... the only help, he was going out there to work and bring a few cents home. Other than that he's no help. It's no

understanding, it's no help. But listen, as you get older and you understand the world, you would say to yourself: my mother give me or teach me what she knew, she couldn't give me or teach me more than she knew. She couldn't give me more than what's in, so when it come around me, I couldn't give my children more than what I know. And so do the men. He couldn't give more than what he knew. He knew his life that kind of way and he live that life. Nowadays every young man and young woman know better to treat a woman and children, better than time passed. I was mother and father, I was the man and woman. Take care of the house, built the house, do this, do that, I had to do everything. I didn't make no problem of it. If you have to do it, I have to do it. Because if you don't do it, nothing is going to be done. There are times I going to paint and the mister sitting down and watching me, sitting in the chair and watching me. And I got paintbrush ... painting. I went tell him that he had to pick up the brush and do it, but when he do it, he don't do it good. So, what's the use? Anything he going to do ... he like to drink, drink, drink ... liquor. He like liquor to drink and then to finish it it takes a while. I don't ... if I ask you to wash the dishes you gotta pick up your liquor and break up all the plates. I never asked him ... sometimes you just doesn't know if someone exists."

Life-history
Mary Philip
74 jaar

= MATRIFOCALITEIT =

In het Caraïbisch gebied is reeds veel onderzoek verricht naar de daar voorkomende gezinsstructuren. De eerste studies hiernaar zijn van de hand van Melville Herskovits, maar daarna hebben vele auteurs, zoals M.G. Smith, R.T. Smith en Mintz, Hoetink en Davenport, zijn voorbeeld gevolgd.

Uit de bijdragen van onder meer bovengenoemden, zijn er enkele karakteristieken in de Caraïbische gezinsstructuur te onderscheiden. De relatie tussen man en vrouw is dikwijls niet stabiel te noemen, terwijl daarentegen de relatie tussen moeder en kind juist zeer sterk is. Verder is er in veel huishoudingen geen man aanwezig die als echtgenoot of vader fungeert, of wordt die rol door meerdere opeenvolgende mannen vervuld. Ook het hoge percentage aan buitenechtelijke geboorten is een kenmerk van de Caraïbische gezinsstructuur.

In de loop der jaren heeft men gepoogd tot een verklaring te komen voor deze typische Caraïbische gezinstrekken. Daarbij zijn er eigenlijk drie 'groepen' ontstaan. De eerste groep wetenschappers gaat helemaal terug naar de culturele erfenis van de uit Afrika geïmporteerde slaven om de huidige situatie te begrijpen. Een andere groep benadrukt juist de omstandigheden van het slavengezinnen tijdens de periode van de slavernij, terwijl de derde groep probeert tot verklaringen te komen vanuit de sociale- en economische omstandigheden in de huidige Caraïbische maatschappijen.

Een veel gehanteerd concept om de centrale positie van de vrouw aan te duiden is dat van 'matrifocaliteit'. Volgens Hoetink (geciteerd in: Abraham-van der Mark 1973:37) is een matrifocaal gezin "een gezinstype, waarbij de moeder een

centrale, dominerende en permanente plaats inneemt, terwijl de vader een randfiguur is, dikwerf afwezig, sexuele relaties onderhoudend met andere vrouwen; in het gezin vindt niet zelden moeders moeder een plaats evenals moeders dochter(s), eventueel met kinderen. Niet zelden ook dient men niet van één, maar van meerdere vaders te spreken, die elkander als passagierende figuren opvolgen." Hoewel door de verschillende auteurs de centrale rol van vrouw als moeder wordt benadrukt, wordt daarnaast ook het gezag van de man onderkend.

Hoewel er zeker matrifocale gezinstypen onder de immigranten van San Nicolas voorkwamen in de jaren veertig en vijftig, zal uit mijn onderzoeksgegevens ook blijken dat het niet het enige gezinstype betrof. Stanford Gerber benadrukt (1973) niet zonder reden dat matrifocaliteit slechts één van de mogelijke gezinstypes is in de Caraïben. Soms lijkt het namelijk door de populariteit van het begrip, alsof er in de Caraïbische regio enkel matrifocale huishoudingen voorkomen.

= WAAROM MEN BESLOOT TE HUWEN =

Idealiter trouwt men uit liefde. Er speelden echter vaak ook andere aspecten een rol in de besluitvorming omtrent het aangaan van een huwelijk. Voor veel gemigreerde vrouwen op Aruba in de jaren veertig en vijftig speelden er naast de liefde in elk geval meerdere zaken mee.

Om te beginnen kon de bestaande regelgeving voor immigranten een belangrijke bijdrage leveren in het besluit om te trouwen. In sommige situaties werd er door de regelgeving zelfs een huwelijk geforceerd. Ik maak hierbij wel onmiddellijk de kanttekening, dat de regelgeving enkel invloed had op de niet-Antilliaanse immigranten.

Een eerste regel die gold in die tijd, was dat wanneer een mannelijke immigrant van één van de Britse eilanden naar Aruba kwam en zijn partner mee wilde nemen, zij getrouwd moesten zijn. Wanneer dat niet het geval was werd de vrouw niet tot Aruba toegelaten. Waren zij wel getrouwd, dan moest de man eerst aantonen dat hij voldoende inkomen had om haar en een eventueel gezin te onderhouden en dat hij in fatsoenlijk onderdak kon voorzien. Diezelfde eis werd gesteld aan de man wanneer hij besloot zijn vrouw te laten nakomen, om te trouwen. Deze regels zorgden er dus voor dat men, wanneer men op Aruba wilde samenwonen of zich wilde herenigen, moest trouwen. Ongeacht of men dat nu eigenlijk al wilde.

Een tweede regel die soms een directe aanleiding vormde om te trouwen, was de bepaling dat niet-gehuwde vrouwen zonder een permanente verblijfsvergunning geen kinderen mochten hebben op Aruba. Dat betekende dat wanneer een vrouw in die situatie zwanger werd, zij of elders moest bevallen en haar kind daar achterlaten, of dat zij moest trouwen. In dat laatste geval mocht het kind wel op Aruba blijven. Een Surinaamse informante bevond zich in deze situatie:

" Als je een kind kreeg en je was niet getrouwd, moest je vertrekken. Als je dat kind had gekregen, mocht je terugkomen. Als je bij die persoon zou gaan werken weer, dan mag je terug komen. Maar zonder kind. (...) Dát was de reden dat ik getrouwd was. Alleen dat ik kon blijven. Dat was de reden.

Dat kwam veel voor. Het kwam veel voor dat je tegen je zin in ging trouwen, alleen om hier te blijven. Het kwam veel voor. Ik was niet direct tegen mijn zin getrouwd, niet direct. Maar je hebt mensen wel die tegen hun zin gingen trouwen alleen om hier te blijven."

Een andere, derde regel met betrekking tot de verblijfsvergunning, leidde ook nogal eens tot een 'geforceerd' huwelijk. Zeker wanneer men afgaat op de geruchten omtrent deze huwelijken, moet het veelvuldig zijn voorgekomen dat men een Antilliaanse man of vrouw huwde, enkel om daarmee een verblijfsvergunning te verwerven. Uit de life-history aan het begin van dit hoofdstuk bleek al dat men in geval van een huwelijk tussen een Antilliaan(-se) en een Brits-West-Indiër nogal eens aan een 'geforceerd' huwelijk dacht: 'the Dutchman tell me: yes, you English people come here to marry these Dutch fellows to get better!' Eén informante vertelde mij dat het zelfs voorkwam dat er vrouwen waren die Antilliaanse mannen betaalden om met hen te trouwen. Ze woonden dan niet samen en de vrouw betaalde de man een bepaald geldbedrag.

Naast de hierboven geschetste overheidsbepalingen, bestonden er meerdere redenen om te trouwen. Eén daarvan was voor de vrouwen om zichzelf materieël te verbeteren. Sommige vrouwen voelden zich beperkt in hun ontwikkelingsmogelijkheden en zagen betere kansen met een man. De vrouw uit de life-history voelde zich als het ware gevangen in de winkel, en gebruikte een man en een huwelijk om zich daaruit te bevrijden. Een andere informante uit St. Kitts vertelde dat ze na tien jaar vrijgezel te zijn geweest op Aruba, tijdens een vakantie op haar eiland besloten had om toch te gaan trouwen:

" Yes, I was single, I never make up my mind to get married. (...) So, I wasn't married then but when I went home vacation and I see how life was, no improvement. So when I came back I told my sister anytime anyone come and tell me they like me, according to who the person is, whether they have a job, and they'll marry me and ask to live in the house with the man and got married. (...) And one came, just after I came back from hame and he married me. I came back in 1955 and I got married in 1956. When I went home I was not well, I was sick and then I had some money and all the money went. My sister wasn't married, I'm not married. It's just little what we working for. It was living bad and try to save something for our future days. And [when] my money done, go home. Get to go home. And I said when my lover come back, my life will be changed. So I got married, I wanted to be more secure. More independent, that I could [get] something more better for myself, you see. Well, everyday you getting a day older and you come back here now, you ain't have no money. So you have to secure yourself. I wanted to be independent on myself, not on no one. To beg nobody anything. If anything happened to me, I would take care of it myself. But a man could help me. He's a man, he works. You could get something off of what he works for. He save something. Well, if I get married the man have to get a house. It's a different life altogether from when you single. Because you have somebody to depend on now. Somebody to see for you. But I still work. Oh yes, I still work. I never give up job. No, I don't give up my job! My husband was working, but couldn't reach everything. And if I wanted anything, I could go work and get what I want. Never depent on a man to give you what you want. You have to work to help yourself. I worked up 'till when I was 65."

Een laatste reden om in de echt treden die ik hier wil aanstippen, is het verwerven van een algemeen gerespecteerde vorm van samenleven. Mede geïnspireerd door de boodschap van de kerk, leefde men samen volgens de institutionele norm; het in de Westerse cultuur zo gewaardeerde nucleaire gezin. Een informante uit Sint Maarten:

" My marriage meant a respect for life. Anybody respect you and your husband and [you] respect yourself. Honor your husband and obey him. And it was a lot of experience (...) Yeah, marriage gave me] security and respect. 'Cause the way you live with your husband people see and respect. They doesn't see you behind your husband back there, you stand up go to work. Say, like some goes out and stay and leaves the place dirty. Children come home hungry. And you have your husband and you still going commit adultry with a next man, sometimes a next husband. Mash up a home, or so. Never like that. I didn't want that with my husband."

Om ook met de opening af te sluiten: natuurlijk trouwden er onder de immigranten ook mensen gewoon puur uit liefde, maar helaas bevond niet iedereen zich in de situatie om enkel op basis daarvan te kunnen beslissen.

= DE HUWELIJKSPARTNERS =

Niet alle mannen waren even gewild om mee in de echt te treden. Maar van alle mannen, kwamen de Arubanen er nog wel het slechtst vanaf. Zij waren weinig in trek onder de immigrant vrouwen. Zij hadden zich over hen een duidelijk, niet zo complimenteus beeld gevormd. Eén van mijn informanten verwoordde het als volgt:

" The Arubian men was terrible! The wife had to go by the [Lago] gate and wait for them to gettin' the money. Some of them learned from the black people to give the wife and children. They used to get the money, come out and go in bars drink. Sometimes they ain't going home! The wife she can't pay for food for nothing for the children them, 'cause he wasn't coming home."

De toenmalige Arubaanse man was volgens mijn informanten niets dan een dronkaard die al zijn verdiende geld zo snel mogelijk zelf opdronk. Dat alcoholgebruik onder de Arubanen daadwerkelijk een serieus probleem vormde, is ook uit andere bronnen op te maken. In het rapport van de Commissie Aruba-Curaçao, een commissie die eind jaren veertig onderzoek deed naar de staatkundige, financieële, economische en sociale situatie op onder meer Aruba, valt bijvoorbeeld te lezen dat uit cijfers 'is af te leiden, dat met name daar [Aruba] het drankgebruik zeer groot is. Dronkenschap is er (...) een veel voorkomend verschijnsel.' Voor de immigrantenvrouwen was de Arubaanse man, hoewel zij de Nederlandse nationaliteit bezaten, geen aantrekkelijke partij om mee te huwen. Helaas laten de officiële bevolkingscijfers ons niet zien hoeveel Arubanen er met niet-Arubanen trouwden. Omdat er te brede indelingscategorieën gehanteerd zijn, valt de Arubaan niet specifiek aan te duiden. Een probleem dat Vera Green ook aanduidt (1974:89-90). De cijfers die we wel voorhanden hebben, zijn verwerkt in tabel

negen en geven wel een indicatie.

Uit de tabel zou men kunnen concluderen dat Antillianen onderling veel in de echt traden. Het cijfer is wel wat ondui-delijk, aangezien in dezelfde categorie ook alle huwelijken tussen Arubanen zijn inbegrepen, die waarschijnlijk het grootste segment in die groep vormen. Verder valt het op dat er tussen 'de vreemdelingen' onderling relatief veel getrouwd werd. Dat valt voor een deel wederom terug te voeren op de regelgeving, waarbij men soms min of meer werd gedwongen te huwen. In 1948 vormt hun aandeel van het totaal aantal huwelijken zelfs bijna 44%. In datzelfde jaar was 36% (16.873) van de Arubaanse bevolking van een andere nationaliteit dan de Nederlandse en dus vreemdeling. De Brits West-Indiërs vormden toen bijna 20%

Tabel 9
Voltrokken huwelijken op Aruba, 1940-1951[15].

	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951
Tussen ingezetenen van:												
de N.A.	125	104	116	155	128	137	140	109	153	157	158	165
andere Koninkrijksdelen (excl. NL)	6	10	7	8	7	10	10	16	17	14	18	17
Nederland	2	1	4	5	2	3	-	2	9	5	4	5
Europa (excl. NL)	2	3	1	3	1	-	-	-	3	-	-	-
vreemdelingen (excl. Europa)	62	44	50	47	76	114	116	183	210	205	123	93
de N.A. en andere Koninkrijksdelen	5	11	13	12	11	4	6	8	3	12	6	5
de N.A. en NL	5	6	6	4	1	1	4	4	5	7	9	10
de N.A. en Europa (excl. NL)	2	1	-	-	-	2	-	-	3	-	1	1
de N.A. en vreemdelingen	32	31	34	38	49	50	56	68	60	71	70	73
andere Koninkrijksdelen en NL	-	1	-	-	1	-	1	2	3	-	5	2
andere Koninkrijksdelen en Europa	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-
andere Kon.rijksd. en vreemdeling	4	9	4	5	7	3	7	6	9	5	11	6
NL en Europa	-	-	-	-	-	-	1	1	1	2	1	-
NL en vreemdeling (excl. Europa)	-	-	1	1	1	1	3	4	2	2	3	4
Europa (excl. NL) en vreemdeling	1	-	-	1	-	1	-	4	2	2	4	-
	===	===	===	===	===	===	===	===	===	===	===	===
	246	221	237	279	284	326	344	497	480	482	414	381

Bronnen: tot en met 1947 Curaçaosch verslag; 1948-1950 Verslag Nederlandse Antillen; 1951 Verslag van de toestand van het eilandgebied Aruba.

(9.442) van de totale bevolking (47.585). Er waren in 1948 op Aruba 1.134 Surinaamse Nederlanders (Alofs & Merkies 1990:67-68).

De twee categorieën 'tussen ingezetenen van de Nederlandse Antillen en andere delen van het Koninkrijk' en 'tussen ingezetenen van de Nederlandse Antillen en vreemdelingen (excl. Europeanen) zijn de twee belangrijkste, wanneer we kijken naar huwelijken waarbij door één van de huwelijkspartners de Nederlandse rechten bemachtigd werden. Onder die categorieën vallen namelijk de Britse West-Indiërs en de Surinamers die een Antilliaan(se) gehuwd hebben. Juist deze bevolkingsgroepen werden nogal eens 'verdacht' van het huwen van een Antilli-aan(se) om de verblijfsstatus die dat met zich meebracht. Wanneer we de bijbehorende cijfers van deze twee bevolkingsgroepen nader beschouwen, blijken zij samen tussen

[15] Deze tabel beslaat slechts de periode tot en met 1951, aangezien voor de jaren daarna de cijfers niet meer zo gespe-cificeerd werden weergegeven. Vergelijking was daarom niet meer mogelijk.

1940 en 1951 gemiddeld 18% van de huwelijken op Aruba voor hun rekening te nemen. Dat wil dus niet meer zeggen dan dat bij 18% van de huwelijken in die periode de mogelijkheid bestond dat men trouwde om één van de partners de Nederlandse rechten te doen toekomen. In hoeveel gevallen dit daadwerkelijk de achterliggende reden was om te huwen, valt met geen mogelijkheid te achterhalen. Het is in ieder geval wel haast zeker dat het lager ligt dan 18%. Naar mijn idee ligt het zelfs een stuk lager. Er waren genoeg andere redenen om te trouwen en daarnaast stroken de wilde verhalen over de vermeende oneigenlijke redenen van deze huwelijken niet met de werkelijkheid.

= DE TYPES VAN HUISHOUDENS =

Een grote variatie deed zich voor op het gebied van de huishoudingen. Om deze verschillende mogelijkheden toch zo overzichtelijk mogelijk te presenteren, plaats ik de verschillende huishoudingen op een continuüm. De twee uiteinden vormen de extreme huishoudingen, in dit geval links de 'matrifocale' en rechts de 'patrifocale' gezinstypes. Hoe meer de huishouding zich links op het continuüm bevinden, hoe groter de rol en invloed van de vrouw. Naar rechts neemt de centrale positie van de man toe. Het Europese en Christelijke gezinsmodel, het nucleaire gezin, plaats ik iets rechts van het midden. Aangezien de man daar in principe fungeert als hoofd van de huishouding, behoort het nucleaire gezin niet precies in het midden. Tussen het nucleaire gezin en het patrifocale gezinstype, kan de 'patrigecentreerde' huishouding geplaatst worden. Dat geldt ook voor de 'matrigecentreerde' huishouding, maar dan aan de linker kant.

Vera Green (1973:25) onderscheidt matrifocaal en matricentered, doordat bij matrifocaliteit sprake is van:

1. een vrouwelijke ouder die de grootste verantwoordelijkheid en autoriteit heeft over de familieleden en daaraan verwante zaken, zowel binnens- als buitenshuis.
2. die bovendien zorgt voor de primaire bron van inkomsten
3. en er niet continu een man aanwezig is die de rol van echtgenoot of vader vervuld.

Er is bij een matrifocale gezinssituatie dus geen man aanwezig die een essentiële bijdrage levert aan de huishouding. In een matri-gecentreerde huishouding speelt ook de vrouw de meest prominente rol, maar dragen daarnaast mannen bij aan de instandhouding van hun huishouding.

Wanneer we het continuüm visualiseren, ziet het er als volgt uit:

```
  ||===========|===============-===|==========|===========||
   |           |                   |          |           |
matrifocaal matricentered    nucleair patricentered patrifocaal
```

De 'echt' Caraibische matrifocale gezinstypes kwamen zeker voor op Aruba, maar werden ook ingedamd door de bestaande beleidsregels. Een niet-Antiliaanse vrouw mocht op Aruba immers geen gezin stichten of onderhouden, wanneer zij niet getrouwd was. Voor een Antilliaanse vrouw was het dus wel mogelijk alleen, of samen met een man, met haar kinderen te wonen. Natuurlijk waren er niet-Antilliaanse vrouwen die al vrij snel een verblijfsvergunning hadden verworven, bijvoorbeeld door een huwelijk met een Antilliaan, en zodoende met hun kinderen op Aruba konden blijven. Zij zouden in principe in een matrifocale levenssituatie terecht kunnen komen. Een andere situatie waarbij dat ook zou kunnen, is wanneer er wel sprake was van een huwelijk maar dat de man niet meer bij zijn echtgenote woonachtig was. Het kwam geregeld voor dat men gescheiden was, zonder dat dit officieel werd gemaakt. Voor Britse of Surinaamse vrouwen die geen levenspartner hadden, was het niet ongewoon om alleen een huishouden te runnen, of samen met bijvoorbeeld een zus of nicht.

Een informante uit Sint Maarten heeft maar liefst twaalf kinderen grootgebracht, zonder dat er permanent een man inwonend was. Ze heeft wel periodes samengewoond met vaders van haar kinderen, maar is nooit gehuwd:

" I could had get married, but I didn't want. I had my reason why I ain't get married. I want being independent and ... (...) you see, sometimes when you live with a man and the man don't want to give you ... you have children and when the man don't want to get you anything, get rid of him! A waste of time. Sometimes when a man don't pay money ... if he wants he'll give you and if he don't want, he don't give you. You can't fight a man for his money. You ain't worked for it! Then make it on your own. You wanted your own money. When I lived with my man [friend], I worked."

Deze informante zorgde zelf voor een inkomen voor haar gezin. Zij kon en wilde daarbij niet rekenen op een financiële bijdrage van een man. Het mag duidelijk zijn dat deze vrouw zelf de centrale en permanente plaats innam in haar huishouding. Deze situatie komt sterk overeen met de definitie van matrifocaliteit zoals Hoetink die geformuleerd heeft. Een andere informante vertelde over hoe haar moeder haar gezin op Aruba heeft grootgebracht. Deze informante is op Aruba geboren en getogen en haar ouders waren beide immigranten. Haar moeder kwam van Sint-Eustatius en haar vader van Bequia, een eiland bij St. Vincent. Mijn informante vertelde mij hoe haar moeder haar en de rest van het gezin heeft grootgebracht en geeft daarmee een ander voorbeeld van een typische matrifocale gezinssituatie:

" Well, they [the women like my mother] had boyfriend and the men help take care of them, you know. And then everytime they go with another man, they got another child. That's why you see so many of them had so much different children, from different fathers. 'Cause remember long time here they had no 'onderstand'[bijstand]. So how they was living? And my mother used to wash clothes too, for people from Lago, for a couple of fellows. She washed home. (...) Everytime, let's say, my mother left eleven children. Poor kids, some of them don't even know who's there father. (...) We growing up had a lot of different fathers. You call everybody uncle, you see. My mother was very beautiful, but she was fickle-minded too. I mean, she

couldn't just love one man, she loved lots of men. So, everytime she had another man. She would never marry, 'cause she don't stay long at one to see if it's gonna work. She always ... I mean it's not to say ... but that's the way they used to live here to get support. And anytime they go with these men, they don't use nothing. You see, then they get pregnant. Then when the relationship don't go, they leave the man, no? They find a next one. [But did those men pay for their kids?] Give support? Most of the time not a cent. She had to get support by living with them. Because these men here, if they living with you in a house, you'll get something. Because they using you too. But if they have to leave and you stay by yourself, they not gonna give her anything, because they figure: let your next man help you. You see, that was the mentality of these men, that was here years ago."

Ook dit voorbeeld valt uiteraard op de uiterst linkse kant van het continuüm. Maar, nogmaals, toch werd een groot deel van de potentiële matrifocale huishoudens door de regelgeving reeds in de kiem gesmoord. Bovendien vertoonde de situatie op Aruba daarnaast een essentieel verschil met de meeste andere Caraïbische eilanden. Op die overige eilanden was in het algemeen weinig werk, waardoor het merendeel der mannen van die eilanden werkloos was, een laag en instabiel inkomen had of besloten had te migreren om elders werk te vinden. In al die gevallen was de man niet echt in staat om de rol van kostwinner op zich te nemen en een stabiel en betrouwbaar gezinshoofd te zijn. Op Aruba lag de situatie anders, doordat veel mannen bij de Lago of elders wel een redelijk vaste baan hadden en daardoor in principe in staat waren om een gezin te onderhouden. Anders gesteld, waren de omstandigheden om een man te treffen die wel in staat was tot de rol van betrouwbare kostwinner, echtgenoot en vader gunstiger.

Onder mijn informanten die voorheen gehuwd waren, viel het op dat de man in de meeste gevallen de absolute autoriteit was binnen de huishouding. De mannen waren vaak dominant. Getuige het volgende verhaal over haar huwelijk van een van mijn informanten, kon die dominantie nogal extreme vormen aannemen:

" Well, I was married. I married in 1955, where we was living in Brasil. My husband was boss. Very very dominating and hand very fast, like to hit. Because their parents bring them up that they are the man. And they grow up with the mentality that women is less than men, you know? The man is the boss. My husband had the same way. If he say anything, that go. We never had no kids or nothing. I had ten years of marriage with him, but he was too dominating. Disgusting. And he used to drink, always bringing friends home. Someday he come home at night, I'm sleeping. I have to get up. I have to go in me kitchen. I have to make Johnny Cake, I have to do chicken. He come home, they'll be singing and drinking and playing the guitar, having a wonderful time. If I don't get up, he used to shout at me: 'get up!' You know I was like a maid, slave. Yeah, he was very dominating and like to hit ... like a kind of stiff thing, stiff material that we used to run current with before. He had it by the bed. And for what? I have to reach home 18.00 from work and I reach home 18.15, he wants to know where I was that fifteen minutes. Sometimes I had to wait for the transportation to pick me up. I may have to walk home. And he getting mad and he startens to threaten, like: 'oh, where were you so long?' You know, maybe you have been with a next man, or so. That sort of thing. He started to curse me. When you go to answer him, then he want to hit you. You can't answer. You always had to

keep your mouth shut and let him say what he wants. For little stupidness we used to have problems. Yeah, because I have to be home a certain hour, I'm not allowed to go by the neighbours. It was a terrible life to live. But we had good too. We used to go out a lot together. Go dancing and so, but when we come back home, we had a quarrel. Either a man was watching me or I wasn't paying enough attention to him. That was the life, you're always under stress, 'cause you always had to be ... you know, my husband used to eat and I had to come and take of the plate of the table. He don't take of the plate. I have to wash, hang out the clothes, fold them up, iron his clothes. Sometimes if I iron, I get tired 'cause I working too and he had one special shirt to put on. And go for it, it is not ironed, I have to iron it. Man, he has a lot of clothes in there, you know! He don't wear them, because he want that particular. Annoying he is! It had a time he told me to cook Callaloo [stoofpot], Surinam Callaloo. I didn't had no time, because I working from monday 'till ... those times we used to work Saturday too, only one day I have home. You have to wash up, to clean the house, you have to cook, so when he came home I had to say I had no change to make the Callaloo. He said: 'you will make the Callaloo right now!' I had to stand in the kitchen, put on the Callaloo. I am crying but I am doing it. Because if I don't do it he gonna hit me. When I was done cook the Callaloo, my husband take up the Callaloo. He went to the garbage and he throw it in the garbage! He just wanted to show me to say I have to cook it, I have to cook it."

Hoewel de beschreven situatie in het bovenstaande citaat wellicht wat extreem is, was een dominante man dat niet. Meerdere informanten refereerden daaraan. Zo ook een informante uit Grenada, die over haar ervaringen vertelde:

" Oh boy, I had to comply to what he wants! He's the boss. So what he says, goes. Sometimes, not all the times, I would do what he say. (...) He had the authority from the beginning. But, you see, my marriage was going well, at first. Later it changed. The main reason, up to now, my husband likes to run around. He used to run around like crazy, you know, other women and all these things (...) and sometimes if he wants to go out and we can't pay babysitter, he going out alone. There is where it started, that him going out alone. Then it get bad and worse. (...) When he had another woman on the outside, he'll have to support she too. So money goes out. And he's the man that likes to dress, put on a million type of perfumes, drive a beautiful car. He has a pick-up for his work and a car for Sunday."

Voor de vrouw uit dit laatste citaat gold dat ze haar man naar Aruba gevolgd was, nadat deze al eerder was gemigreerd. Nadelig aan haar positie was dat zij compleet afhankelijk was van haar echtgenoot: zowel qua onderhoud, aangezien zij niet mocht werken van de overheid, als ook voor haar verblijfsvergunning, die samenhing met het verblijf van haar man. Daardoor stond zij niet sterk. Mijn andere informante uit het voorlaatste citaat stond er wat dat betreft sterker voor: zij was van haar verblijfsvergunning verzekerd en ze had bovendien werk, waardoor ze in haar eigen onderhoud zou kunnen voorzien. Vanuit dat gezichtpunt zou zij dus gemakkelijker kunnen besluiten haar man te verlaten, iets wat ze na tien jaren ook heeft gedaan: 'one morning, I just walked of, I never went back. I had enough.'

Behalve de nu twee geschetste extremen, waren er ook huishoudens die tussen deze twee polen lagen. Er kwamen daar vaker

gelijkwaardige relaties voor, waarbij er niet één persoon was die in alles de overhand had. Deze huishoudingen liggen meer rond het midden, meestal iets meer naar rechts. Een informante uit Sint Maarten deelde met mij het volgende over haar huwelijk:

" I experienced a lot about me, through him [her husband]. 'Cause he would sit down and talk. Some men is this way and some men is that, but all men is not alike. I didn't have no trouble with him. Yes, if I tell him something he would listen. If he want to do anything out, he would tell me: 'well, I'm going to do so and so, what do you think?' He used to call me girl: 'girl, what do you think?' If he going out he say: 'I going by such and such and will be back such and such hour.' And he back on that same hour. That's what he does."

In dit huwelijk besprak men gezamenlijk problemen en hield rekening met elkaar, wat op een meer gelijkwaardige rolverdeling duidt. Een andere informante uit St. Kitts, die al eerder aan het woord kwam toen ze vertelde dat ze om materiële redenen trouwde, had ook een vrij gelijkwaardige relatie. Waarschijnlijk was de voornaamste oorzaak daarvan dat zij zeer bewust, vanuit een onafhankelijke positie haar huwelijk instapte. Ze wist exact wat ze uit haar huwelijk wilde halen, bleef zelf werken en haar salaris vormde een noodzakelijke bijdrage aan het totale budget van hun huishouding. Door deze factoren kon zij voor een groot deel gelijkwaardigheid eisen binnen hun relatie. Echter door de bestaande normen en waarden, had uiteindelijk de man wel altijd het meeste gezag.

Het huwelijk dat in de life-history wordt beschreven, aan het begin van dit hoofdstuk, vormt naar mijn idee een goed voorbeeld van een matrigecentreerd huwelijk. Hoewel de man continu aanwezig was en lange tijd de kostwinner was, nam zijn rol en gezag binnen de huishouding steeds meer af. De dame van de life-history vervulde na verloop van tijd vrijwel alle taken, behalve het verwerven van de inkomsten. Zoals ze zelf al zei, ze was 'mother and father. I was the man and the woman.' Een verschijnsel dat vaker voorkwam in de Caraïben, getuige de studie 'My Mother who Fathered me' van E. Clarke (1957) en dat vooral te maken had met de zwakke of zelfs afwezige rol van de man. Na 1967 versterkte de dame uit de life-history bovendien haar centrale positie nog meer. Haar echtgenoot verloor in dat jaar zijn baan, waardoor de vrouw uit Nevis besloot dan maar zelf de kost te gaan verdienen. Zij ging toen werken in één van de hotels in Oranjestad. Door die toch wel ingrijpende wijziging, zou haar gezinstype vanaf dat moment ook kunnen worden getypeerd als matrifocaal. Hoewel haar man dus nog wel aanwezig was, droeg hij feitelijk niets bij aan de huishouding. Of zoals de vrouw het zelf verwoordde: 'sometimes you just doesn't know if someone exists ...'

Een aparte positie werd ingenomen door de vrouwen die vrijgezel waren, of wel een vriend hadden maar nooit samenwoonden. Zij bestuurden toch een ander soort huishouding. Door de afwezigheid van een man, hoefden zij aan niemand verantwoording af te leggen en waren geheel zelfvoorzienend. Ze hoefden zich hooguit tegenover eventuele familieleden of vriendinnen waarmee ze samenwoonden te rechtvaarigen, maar dat nam toch andere vormen aan dan het samenwonen met een partner. Voor de niet-

Antilliaanse vrouwen die niet gehuwd waren gold ook dat ze zonder kinderen woonden. Daardoor namen zij een wat afwijkende positie in, die wellicht buiten het continuüm zou moeten vallen.

De meeste niet-gehuwde vrouwen hadden duidelijke redenen waarom ze niet wilden trouwen of zelfs samenwonen. In het algemeen wilden zij zelfstandig blijven en niet worden gedomineerd door een man. Een informante uit Grenada:

" Yes, I had boyfriends, not living with. I have never lived nobody home, to say wash, cook, no. I didn't like the idea ... I don't have to do that if I have a friend who visit me at a certain time."

Een andere informante uit St. Kitts vond de eerste tien jaren van haar verblijf op Aruba ook dat een man haar eigen leven aleen maar zou verstoren:

" Yes, I was single, I never make up my mind to get married. I just feel as if I could work for myself, you know, when you feel all independent you could work for yourself, nobody to disturb you. So, I wasn't married then."

Pas toen zij besefte dat ze haar situatie kon verbeteren met een man, veranderde ze van gedachten.

Het is reeds ter sprake gekomen dat niet gehuwde vrouwen van een andere dan Antilliaanse afkomst, hun kinderen niet bij zich mochten houden. Zij moesten bij hun komst naar Aruba hun kinderen achterlaten en wanneer zij op Aruba zwanger waren elders bevallen om het kind vervolgens ook achter te laten. Voor een moeder moet dat welhaast één van de zwaarste opgaves in haar leven zijn. In mijn informantengroep heb ik in totaal vier dames gesproken die feitelijk in die situatie verkeerden. Hoewel ze het geen van allen gemakkelijk vonden, zat er bij hen ook een gevoel van vanzelfsprekendheid en acceptatie. Eén van de redenen om hun kinderen achter te laten, was juist om hen een beter leven te kunnen bieden. Verder lieten ze de kinderen niet zomaar achter, maar altijd in de goede handen van familie of andere mensen die goed voor hen zorgden. Toen ik een dame uit Grenada vroeg hoe zij het had ervaren om haar kind achter te moeten laten, antwoorde zij:

" You have to! You going to try for your honest living. It was alright. My mother was there, my brothers was there. Oh no, I don't mind, oh no ... oh no. I try to get him [her son] to read and write and to learn and to go out and try for himself. Because staying with him I can't get enough to give him eat and drink and to wear to go to school. So, I had to come out! But he was alright, he was going to school with my sister other children. They all go to school together. At that time the boat was running. You was sending things every month, when the boat come then you send. Food, clothes and little thing you know they need home, you see."

Een andere Grenadiaanse vrouw vond het feit dat ze haar kind moest achterlaten absoluut geen reden om op haar eiland te blijven:

" No, no reason at all! I have sisters and my mother babysit. They take good care of her. She goes to school. I go and help myself! I could have helped other sisters."

Niet alle vrouwen waren in staat om hun kinderen veel te zien. De volgende informante, ook uit Grenada, zag haar kinderen wel vrij regelmatig:

" ... when I was seven months I left here and she born in Trinidad. I used to notice them very much and when school give vacation they come and spend it with me. After then they go back for school. (...) It wasn't so hard."

Toch kwam het voor dat het echte contact met de kinderen verloren ging of dat het heel gebrekkig verliep na verloop van tijd. In enkele gevallen nemen de kinderen het hun moeder nu nog kwalijk dat zij 'in de steek' zijn gelaten. Eén informante zag haar zoon een aantal jaren geleden pas weer voor het eerst na een periode van bijna veertig jaar.

Hoewel de huishoudingen van deze vrouwen dus moeilijk te plaatsen zijn op het continuüm, lijkt de situatie waarin de vrouwen verkeerden die hun kinderen elders hadden ondergebracht, een soort matrifocaal gezinstype op afstand.

= DE WOONSITUATIE =

Materieel gesproken was voor de meeste vrouwen het huwelijk, of een duurzame vorm van samenwonen, een stap voorwaarts. Het inkomen van hun huishoudingen steeg en daarmee kon men ruimer leven. Het onderscheid werd vaak duidelijk in het verschil in onderdak.

De woonomstandigheden voor vrouwen die op Aruba niemand hadden waren vaak slecht. In de life-history beschreef mijn informante hoe zij voor haar huwelijk, genoegen moest nemen met een klein vies kamertje, zonder stromend water en electriciteit. Een andere informante vertelde hoe haar onderkomen in de Village eruit zag. Zij woonde daar met haar zus, die ook vrijgezel was, vanaf 1944 tot ongeveer 1954:

" I was living down in the Village, down there. For ten years. It was not a good house. It's a long house, with different people live in it. You have so much room, another one have so much room. You don't live like how I live here now. I have a bedroom and a kitchen and a little frontroom. You don't have no big house, like how you have it today. The kitchen was just for myself and my sister. She had put water in it and then you could run water in your place. The bathroom was outside, not inside."

De Village was in die tijd een geïmproviseerde woonwijk met de karakteristieken van een krottenwijk, waar heel veel mensen dicht op elkaar woonden in huisjes die samengesteld werden uit allerlei mogelijke materialen: hout, golfplaten, stenen blokken maar ook benzineblikken werden gebruikt. Omdat er zoveel mensen zo dicht op elkaar woonden, was het niet altijd mogelijk de hygiënische omstandigheden te controleren.

Wanneer een man een huwelijk aanging, betekende dat in principe ook dat hij voor een fatsoenlijk onderkomen moest zorgen. Wanneer een man zijn vrouw liet nakomen van één van de eilanden, was dat zelfs een eerste vereiste voordat de vrouw überhaupt werd toegelaten. In de meeste gevallen van een huwelijk, verhuisde men voor het nieuwe onderkomen naar één van de

wijken die buiten de Village lagen.

Meestal kocht, huurde of bouwde men een huis dat aan de op dat moment bestaande behoeften voldeed. Later wanneer die behoeften veranderden, bijvoorbeeld doordat er meer kinderen kwamen, breidde men dat bestaande huis gewoon uit door er extra ruimtes tegen aan te bouwen. In die huizen werden de badkamers ook steeds meer binnenshuis gemaakt. In de Village bleef de woonsituatie in het algemeen echter slecht. Pas in de tweede helft van de jaren tachtig is een groot deel van de huizen daar gesloopt en vervangen door volkswoningen. Voor veel mensen daar betekende dat toen pas voor het eerst een badkamer inpandig.

= ECHTSCHEIDINGEN =

Van de elf informantes die getrouwd zijn geweest, zijn er vier gescheiden. De overigen zijn allemaal weduwen. Op Aruba laten de officiële cijfers uit de jaarverslagen zien dat er in de jaren veertig en vijftig jaarlijks ongeveer dertig echtscheidingen plaatsvonden. De geregistreerde cijfers zijn wellicht aan de lage kant, aangezien het regelmatig voorkwam dat men wel gescheiden was, maar nooit de moeite genomen had om dat officieel te maken.

Het is opvallend dat geen van de vier vrouwen die zijn gescheiden, is hertrouwd. Sommigen hebben zelfs geen vriend meer gehad:

" Nee, ik wou niet. Voor die twee jongens. Ik wilde voor mijn kinderen zorgen. Ik hield veel van mijn kinderen. Ik was 38 jaar toen die man wegging. Ik wou geen man meer. Ik wou ze niet. Ik voelde me gelukkig met mijn twee kinderen. Echt waar hoor. Ik voelde me happy. Maar die kinderen wilden ook geen stiefvader. Net als bij mij en mijn moeder. Mijn moeder was niet getrouwd, die woonde gewoon samen. Toen mijn vader wegging kwam er een man. Als je zag hoe ik die man aankeek! Ik werd zo kwaad op die man! Ik wou die man niet in huis hebben, ik kon die man niet zien!"

Mijn informantes die gescheiden waren, hadden daarmee eigenlijk ook de mannen afgeschreven. Zij vonden kennelijk dat ze beter af waren zonder man.

ZEVEN VRIJE TIJD EN VRIENDEN

" Parties and all that ... no. I joined the Anglican church. The church had an association they called the 'Mothers Union' and I was active in it. We used to keep party and different things. I was active in it, very active. But to say to go to the dance house and all them things, no. I was never in those things. The Mothers Union was a prayer group in the church and then it improved many things. They used to have bake-sale or whatever. And they used to keep dance too, yeah, in that same church-hall there, the Anglican church. The women had their part and the men had their part. The men was by themselves, sometimes you meet together. I only go there, by the church. Other than that I never used to have no spare time. Three children, I had to look after my house, you gotta go shopping, you have to go here and so. I used to read books. The Mothers Union was only once a week. (...)
[Did you have Arubian friends?] ... I never used to study Arubians, because I have no dealing with them, at that time. Where my surroundings are not Arubians, so then you don't have no contact with them. The two [Arubian] families living here in the street ... I don't ... my children yes, my children mix with them but me no. We greet each other and that's that, but I mean in and out and things, no. Nothing more. School is the change for my children, these persons they know each other in school. These children know each other in school and you know they remain friends up 'till now. But most children have problems at school, by telling you, you black and you white. The children, not all, not everybody. I don't like them [Arubians], they don't like us. I didn't have much with them but I guess those from San Nicolas ... you see ... it goes with the amount they have. Who is a little higher a little richer would feel ... but the San Nicolas Arubian find themselves like me. They was find like poor. They are not black, but they'll find themselves like poor. Like the lady living over there, she an Arubian Arubian and she used to walk, when they was small, they used to walk from right over there to go to Brasil and to go to Savaneta, by the Catholic church school. Bare foot, so, they were no better of than me, coming from my country. Well, the San Nicolas Arubians were different to the other, they are more you, you know. You'll hear them now tell you of the immigrants, this was my neighbour ... Grenadian was my neighbour or this was my neighbour and we get along alright, you know. The Arubians will tell you. But the Arubian from Savaneta, is a different story. From Savaneta from down to Noord, they didn't like black people."

Life-history
Mary Philiph
74 jaar

= INVULLING VAN DE VRIJE TIJD =

Vrije tijd was niet alle vrouwen vergund. Velen hadden gewoonweg al hun tijd nodig om hun werk te verrichten en/of hun gezin te onderhouden. Bovendien gold voor getrouwde of samenwonende vrouwen dat zij niet altijd de vrijheid kregen van hun partner om bijvoorbeeld (alleen) uit te gaan.

In de vrije tijd die de vrouwen wel hadden, gingen de meesten graag uit. De bioscoop, waar voornamelijk Amerikaanse films werden vertoond, was een favoriete bestemming. Daarnaast waren ook dansgelegenheden zeer polulair. In de vele nachtclubs

die San Nicolas als havenstad rijk was, kon men goed dansen. Naast al deze uitgaansgelegenheden, was er nog een geliefde ontmoetingsplaats van een andere strekking: de kerk.

De kerk fungeerde namelijk voor velen ook als een sociale ontmoetingsplaats. Niet alleen voor en na de diensten van de kerk, maar ook in speciale clubjes die verschillende kerken opgericht hadden konden de mensen samen komen. De 'Mothers Union' die in het deel de life history in dit hoofdstuk ter sprake kwam, is daar één voorbeeld van. De clubs waren vaak gewoon gebeds- of zangclubjes, die daarnaast andere activiteiten organiseerden. Er werd veel ondernomen om geld in te zamelen, waardoor er vaak fancy-fair achtige bijeenkomsten waren. Daar werd dan onder meer eten, drinken en handarbeid te koop aangeboden. Verder werden er ook af en toe picnics en sportevenementen georganiseerd voor de leden.

Een duidelijk voordeel van deze kerkelijke associaties was dat het een besteding van de vrije tijd vormde, die door iedereen als respectabel werd ervaren, in tegenstelling tot bijvoorbeeld het bezoeken van nachtclubs. Daarnaast kwam het ook voor dat mannen die hun vrouwen zelden of nooit lieten uitgaan, wel toestemming verleenden om aan de activiteiten van de kerk deel te nemen.

Wanneer de vrije tijd van de (vrouwelijke) immigranten op Aruba beschreven wordt, gaan uiteraard ook onmiddellijk de gedachten uit naar de 'etnische clubs '. Vera Green (1969, 1974) heeft in haar onderzoek de clubs uitvoerig bestudeerd en heeft deze associaties een prominente plaats gegeven in de analyse van de Arubaanse maatschappij. Ook Alofs en Merkies (1987, 1990) kennen de etnische clubs een belangrijke plaats toe in hun onderzoek naar sociale integratie en natievorming op Aruba.

Een aantal van mijn informantes waren ook bezoeksters van deze clubs. De door mijn informantes meest bezochte etnische club was de 'British West Indian Association' (BWIA), een club voor alle Brits Caraïbische immigranten. Een informante uit Grenada die de BWIA regelmatig bezocht, vertelde het volgende over de associatie:

" After a time we had the British West Indian Association, which is the English people. They'll keep their meeting in the Anglican church hall, once a month. Afterwards they put it to twice a month. We sit down, you know, talk and plan ... if we're going out on a picnick or if we going ... you know. And it be having any function. It was good, because you get together with all English people, even who know more than you, you learn and so."

Een ander Grenadiaanse over dezelfde club:

" We meet together and keep a meeting. We talk about ourselves and our islands and so. And then we'll have little function. They keep dance, they keep party, they keeps all kind of things, like a club. Sometimes they have domino or some bingo and card-playing."

Behalve deze BWIA, die door ongeveer vier van mijn informantes werd bezocht, gingen er nog twee informantes naar andere clubs. Deze clubs, de Suriname club en de Bonaire club, waren meer opgericht vanuit een specifiek land of etnische

achtergrond. De BWIA was onstaan voor alle immigranten van de Engelse eilanden, terwijl de twee andere clubs meer gericht waren op de mensen uit hun eigen land. Dat betekende echter niet dat alleen mensen uit die landen welkom waren. In tegendeel zelfs, want de Bonaire club werd bijvoorbeeld ook frequent bezocht door Engelsen of sommige Arubanen. Mijn Surinaamse informante ging in de periode dat ze vrijgezel was en als live-in werkzaam, veelvuldig naar de Surinaamse club. Ze genoot enorm van de tijd die ze daar doorbracht:

" Iedere zondag was ik vrij, dan ging ik naar de club, want we hadden een club, de Surinaamse club. Nu hebben ze hem weer heropend. We gingen van alles doen: bingo spelen, allerlei spelletjes kon je daar spelen. Het was een activiteit. Het waren allemaal Surinamers, het was een Surinaamse club. Heerlijk vond ik het daar. De zondag de hele dag was ik daar, dan kon je daar eten en drinken. Je kon alles daar doen. Je had alleen maar Surinamers daar. Er kwamen spullen uit Suriname. We aten op z'n Surinaams. Het was net of je in Suriname was. Maar ik voelde me goed hier op Aruba, ik voelde me prima. Ik werkte tot vijf uur, dan ging ik achter [naar haar kamer]. Ging ik dingen zelf doen. Soms kookte ik zelf mijn potje. Soms ging ik ook uit hoor! Ik bleef niet thuis. Ik ging uit, dan kwam mijn vriendinnetje me halen, want de Suriname club was altijd open, elke dag. Je kon daar gaan, elke dag was het open. Ik ging naar de bioscoop ook 's avonds. Ik ging uit. Ik ging naar verjaardagsfeestjes, ik vermaakte me wel hoor. Ik voelde me niet eenzaam. Ik voelde me veel gelukkiger hier op Aruba dan in mijn eigen land, want daar heb je altijd criminelen gehad."

Een belangrijke plaats in het leven van de immigranten kon dus worden ingenomen door de etnische clubs. In de eerdere beschrijving van de clubs, in het historisch overzicht van Aruba aan het begin van dit verslag, werden er twee functies genoemd van de associaties. Op de eerste plaats betrof dat een praktisch-probleemoplossende functie waarbij de clubs bepaalde taken op zich namen om hun leden te helpen. Dat kon hulp bij allerlei zaken zijn, van assistentie bij het zoeken van woonruimte tot het lenen van geld voor een ticket. In de gesprekken die ik met mijn informantes gevoerd heb over de diverse associaties, is echter niets van deze functie naar voren gekomen. Oorzaak daarvan is mogelijk dat mijn informantengroep te klein was. Of het een rol speelt dat mijn onderzoeksgroep vrouwelijk van samenstelling was of dat de praktische functies wellicht meer op mannelijke immigranten waren gericht, kan ik niet inschatten.

De tweede taak van de clubs was een emotionele en sociaal-culturele. Hiermee wordt de rol bedoeld die clubs konden spelen in de opvang bij gevoelens van gemis van het eigen eiland van herkomst en het meer thuisvoelen op de nieuwe woonplaats. De etnische clubs hielpen bij de emotionele aanpassing aan de nieuwe leefomgeving. Dat werd gerealiseerd door voortzetting van eigen culturele uitingen op Aruba, zoals het eten van het eigen eten, de viering van belangrijke feestdagen en het behouden van eigen tradities. Daarnaast werd er door de leden onderling veel gesproken over de (ei)landen van afkomst, wat ook een belangrijke rol kon spelen in de aanpassing.

Dat deze functie een rol speelde onder de vrouwen is reeds uit de citaten gebleken. Daarin werd duidelijk dat men het fijn vond om samen te komen met andere Engelstaligen, of met

Surinamers, zoals in het laatste citaat. De clubs konden soms zover gaan in het creëren van de sfeer van het thuisland, dat het soms net leek of je daar ook feitelijk was; 'Het was net of je in Suriname was', vertelde mijn Surinaamse informante.

Vooral gezelligheid en het doen van spelletjes was voor de vrouwen erg belangrijk. Dat viel ook onder de sociale functie. Het keerde bij iedere beschrijving van de etnische clubs weer terug. Voor sommigen was dat ook de enige reden om de clubs te bezoeken. Eén informante was zowel bezoekster van de Bonaire club als van de Suriname club, 'but for what? To play Bingo!'

Een andere functie, die Vera Green aan de clubs toeschreef (1969:135), betrof de integratieve werking van de associaties. Door deelname aan de clubs werden, volgens Green, de netwerken van de leden vergroot. De uitbreiding van het netwerk van sociale relaties tussen diverse lokaties en etnische groepen op het eiland, was een gevolg van de interactie tussen de verschillende associaties, bijvoorbeeld in onderlinge competities. Deze kant van de zaak komt echter niet terug in mijn onderzoeksmateriaal.

Daar komt bij dat ik mij aansluit bij de kritiek van Alofs en Merkies op deze functie. Deze punten van kritiek heb ik al eerder behandeld. Het clubleven weerspiegelde meer de sociale geledingen en organisatie van de toenmalige Arubaanse samenleving, dan dat er een verbindend karakter voor intergroepsrelaties vanuit ging. Verder waren de integratieve krachten voornamelijk gericht op interne integratie in de immigrantengroep en niet zozeer op de integratie in de Arubaanse samenleving als geheel.

= VRIENDSCHAPPEN VAN DE VROUWEN =

Wanneer er geconstateerd kan worden dat er meer sprake was van interne integratie in de migrantengroep, dan van een integratieproces in de totale Arubaanse samenleving, hoe was het dan met de omgang met autochtone Arubanen gesteld? Hadden de vrouwelijke immigranten ook Arubaanse vriend(in)en of bleven hun vriendschappen vooral beperkt tot andere immigranten?

Er kan, met betrekking tot de vriendschappen van de vrouwen, vrij zeker gesteld worden dat het merendeel van hen die niet met Arubanen aangingen. De meeste vrouwen zochten hun vrienden onder andere zwarte, Engelssprekende migranten van de Caraïbische eilanden. Er zijn een aantal oorzaken aan te wijzen van het maar zo sporadisch voorkomen van vriendschappen tussen de immigranten vrouwen en autochtone Arubanen.

Een aantal vrouwen gaf als probleem in de omgang de taalbarriere aan. Zij spraken zelf meestal geen Papiamento en de Arubanen waren het Engels niet machtig. De taal kon dus tussen hen instaan. In San Nicolas was dit echter vooral in de beginjaren een echt probleem, want na verloop van tijd leerden steeds meer Arubanen, zeker die in San Nicolas, de Engelse taal spreken. Met de jaren nam dit probleem dus in belang af.

Een tweede oorzaak die mijn informantes signaleerden, betrof het feit dat zij weinig in aanraking kwamen met Arubanen. Naar mijn idee is deze factor maar ten dele waar. Op de Village na, bezorgde de meeste wijken in San Nicolas ook Arubaanse

bewoners onderdak. Vrijwel al mijn informantes vertelden mij dat er één of twee Arubaanse families in hun straat woonden. Verder kwamen er soms, zij het in kleine aantallen, ook Arubanen naar de kerkdiensten van de kerkgenootschappen van de immigranten of deden zij mee aan activiteiten van sommige etnische clubs. Er waren ook Rooms-Katholieke migranten die daardoor ook regelmatig met Arubanen in aanraking kwamen.

Vaak waren er dus wel degelijk mogelijkheid tot contact. Wanneer dat er was, dan bleef dat in het algemeen beperkt tot de engere context waarin het contact plaatsvond[16]. Een typerend voorbeeld betreft de Arubaanse buren of straatgenoten. Er was wel omgang met hen, maar dat bleef beperkt tot het uitwisselen van beleefdheden. Er is dus een dieperliggende oorzaak aanwijsbaar voor het schaarse contact.

Deze oorzaak is naar mijn idee het gebrek aan bereidwilligheid om vriendschappen aan te gaan met Arubanen. Dat kon overigens aan twee kanten ontbreken. Hoeveel moeite wilde men doen voor een goed contact? Dat men daarin niet altijd energie wilde steken, blijkt uit de volgende situatie. Een informante uit Sint Maarten kwam met Arubanen in contact bij de clubs die zij bezocht, de Bonaire en Suriname club. Toen ik haar naar haar vriendschappen in die tijd vroeg, vertelde ze mij dan ook dat ze Arubaanse vrienden had. Maar, nadat ik daarover wat doorvroeg, bleken het toch niet echt vrienden te zijn:

" I didn't really mix with them ... not to go to their house and so. You say hello and hello and go away. (...) They didn't want to mix up with you. (...) Well, at that time you didn't have time to mix up with people."

Opvallend is dat deze informante aangaf dat de Arubanen eigenlijk helemaal niet met de immigranten wilden omgaan. Aangezien de Arubanen in dit voorbeeld juist de clubs van de immigranten opzochten, lijkt me dat argument onjuist. Daarnaast vertelde deze dame dat ze eigenlijk ook helemaal geen tijd had om zich met hen bezig te houden. Ze had echter wel voldoende tijd om steeds weer met haar vrienden in de clubs bingo te gaan spelen. Dit voorbeeld getuigt van een gebrek aan motivatie om echt contacten te maken met Arubanen. Vriendschappen worden vaak gemakkelijker aangegaan wanneer hiervan enig `voordeel' verwacht kon worden. Kennelijk was dat hier niet het geval.

De vierde en laatste oorzaak die het sluiten van vriend-

---

[16] Hierin kwam enige verandering met het opgroeien van de eerste generatie van allochtone Arubanen, de kinderen van de immigranten, die samen met Arubaanse kinderen op school terecht kwamen. Hierdoor waren er meer en betere contacten tussen de verschillende bevolkingsgroepen, die soms ook na afronding van de school bleven voortbestaan. Vooral op de middelbare scholen kwamen kinderen van het gehele eiland bij elkaar in de klas (Alofs & Merkies 1990:132). Ook in de life history komt dit aspect ter sprake. Verder heeft Kalm (1975:175-176) deze ontwikkeling ook geconstateerd. Kalm ziet de integratieve functie van het samen opgroeien en naar school gaan, ook terug in de onderlinge relatie tussen de verschillende migrantengroepen, waardoor de interne verschillen in de migrantengroep ook steeds meer afnememen.

schappen kon bemoeilijken, betrof de overwegend negatieve beeldvorming die men had van Arubanen (en vice versa). In de beeldvorming over autochtone Arubanen deed zich een interessant onderscheid voor tussen de Arubanen van San Nicolas en de overige Arubanen.

In het algemeen werden de Arubanen door de vrouwen weinig positief afgeschilderd. Ze zouden onbetrouwbaar en dom zijn, alcoholistisch en bovendien waren ze achtergebleven in hun eigen achterlijke cultuur. Daarnaast waren de Arubanen verlegen en in de vroege jaren bang voor de zwarte huidskleur van de immigranten. Daar zijn ze wel enigszins mee vertrouwd geraakt, maar de Arubanen zijn volgens mijn informanten altijd blijven discrimineren omdat ze de zwarte huidskleur als iets inferieurs zagen.

Opvallend is dat op sommige vlakken de beeldvorming als het ware enigszins gecultiveerd was. In het begin, toen de migranten net op Aruba waren, kwam het inderdaad voor dat Arubanen zich verstopte voor de zwarte mensen omdat ze bang waren voor hun kleur. Enkele informanten brachten dat in het interview ook ter sprake, vaak suggererend alsof ze dat zelf ook hadden meegemaakt. Wanneer ik daar naar vroeg, omdat ze bijvoorbeeld zelf pas eind jaren vijftig op Aruba waren gekomen en het toen nog maar sporadisch voorkwam, bleek dat ze het persoonlijk nooit hadden meegemaakt maar het van andere immigranten hadden gehoord. Toch deden ze net alsof het hun persoonlijke ervaring was.

Hoewel deze eigenschappen aan alle Arubanen werd toegeschreven, golden ze voor de meeste Arubanen in San Nicolas in iets mindere mate. Die groep Arubanen onderscheidde zich toch van de overige Arubanen:

" Yeah, they treat you like stranger. Because we were black, no? And they always [say] they're white. Yeah, they used to discriminate a lot. (...) Because they always find that they call San Nicolas 'above the bridge'. That's the word that they use for use up here. People above the bridge. Anything in the news happen: people above the bridge! (...) But the majority of the Arubian that was in San Nicolas, they got more civilized. Because they mixed with the black people and they was more civilized than most of the Arubians living in Savaneta, Pos Chiquito, Santa Cruz and Noord. (...) It's mostly the Arubian that was in Noord and Santa Cruz, that was more ... "

De Arubanen van San Nicolas waren meer gewend aan zwarte mensen en leerde met hen om te gaan. In de life history werd het verschil tussen Arubanen in San Nicolas en de overige Arubanen ook toegelicht. De informante schreef het verschil toe aan de overeenkomstige sociale situatie van de migranten en de Arubanen die in San Nicolas woonde:

" The San Nicolas Arubian find themselves like me. They was find like poor. They are not black, but they'll find themselves like poor. (...) They are more you, you know."

Nu het onderscheid geschetst is tussen de Arubanen van San Nicolas en de overige Arubanen en daarnaast de omgang tussen geimmigreerde vrouwen en Arubanen is beschreven, is het interessant om terug te gaan naar de literatuur. Hoe zijn de

visies van Kalm en Green terug te vinden in de beschreven situatie? Naar mijn idee zijn zowel de conflict-georiënteerde visie van Florence Kalm als de meer harmonieuze visie van Vera Green toepasbaar op de Arubaanse maatschappij van de jaren veertig en vijftig[17].

Wanneer de toenmalige Arubaanse multiculturele samenleving als geheel wordt beschouwd, is de visie van Vera Green naar mijn idee te harmonisch en daardoor niet goed toepasbaar. Voor een analyse van de gehele maatschappij zijn de opvattingen van Kalm beter bruikbaar, die aantoonde dat de bevindingen van Green te rooskleurig waren. Kalm (1975) benadrukte de grote verschillen in posities binnen de Lago, die er vanaf het begin bestonden tussen de autochtone en allochtone werknemers. Voor een groot deel door de invloeden van de Lago, vielen er op eilandelijk niveau grofweg twee bevolkingssegmenten waar te nemen, de Arubanen enerzijds en de immigranten anderzijds, die min of meer twee tegenpolen vormden. Naast het genoemde onderscheid in de posities binnen de Lago, waren er ook duidelijke verschillen in onder meer religieuze opvattingen, taal, woonplaats en fysiek voorkomen. De interactie tussen de verschillende bevolkingsgroepen verliep vaak stroef.

Wanneer echter de multiculturele samenleving van San Nicolas wordt beschouwd, is de opvatting van Green wel toepasbaar. De omgang tussen Arubanen en migranten verliep daar beter dan op de rest van het eiland. Er waren in San Nicolas meer integratieve tendensen waar te nemen dan op overig Aruba. Hoewel deze tendensen tussen de migranten en de Arubanen wellicht wat oppervlakkig bleven, huwelijken werden bijvoorbeeld nog steeds niet met Arubanen aangegegaan en de contacten tussen de vrouwen en autochtone Arubanen bleken niet echt intens, onderscheidde de situatie in San Nicolas zich wel degelijk van de rest van Aruba. De immigranten en de autochtone Arubanen van San Nicolas stonden minder ver van elkaar en hadden een relatief positieve manier gevonden om met elkaar om te gaan. De onderlinge contacten waren lang niet altijd diepgaand, maar er was een zekere vorm van acceptatie die, zoals we reeds lazen, gesterkt kon worden door de overeenkomstige sociaal-economische situatie waarin de beide bevolkingsgroepen op San Nicolas zich bevonden. Overigens waren er in San Nicolas wel verschillen waarneembaar in de mate van harmonie tussen de diverse bevolkingsgroepen. In en rond het centrum was er de meeste interactie tussen de groepen. In enkele buitenwijken van San Nicolas, zoals Fontein, woonden voornamelijk autochtone Arubanen en was er veel minder vaak omgang met migranten, waardoor de onderlinge omgang ook daar behoorlijk stug kon zijn.

Toch is óók de visie van Kalm op de toenmalige situatie in San Nicolas toepasbaar, afhankelijk van iemands (persoonlijke) kijk op het samenleven in San Nicolas. Sommigen zullen geneigd zijn aan de beschreven integratieve aspecten weinig waarde toe te kennen, en daarom ook Green voor de situatie in San Nicolas te optimistisch vinden. Anderen, met een rooskleuriger kijk, zullen het proces van integratie in het San Nicolas van toen, meer positieve waardering toekennen en daarom Green's standpunt

[17] Zie hierover ook Phalen (1977:172-178) en Alofs & Merkies (1990:129-136).

prefereren. Zeker wanneer er gekeken wordt naar de integratie zoals die heeft plaatsgevonden binnen de (tweede generatie van) de migrantengroep, toch veruit het grootste deel van de bevolking van San Nicolas, is de visie van Green niet vreemd.

Overigens is naar mijn idee Phalen's visie dat de etnische verhoudingen niet problematisch waren, aangezien iedereen zijn of haar positie in de huidkleur- en etniciteitshiërarchie kende en aanvaarde, niet toepasbaar. Nogmaals, Phalen was vooral geïnteresseerd in de cognitieve aspecten in de omgang van Arubanen met vreemdelingen. Wellicht dat zijn visie wel voor de Arubanen opging, die stonden immers bovenaan in de rangschikking. De vrouwelijke immigranten hadden echter geen vrede met die opvattingen. Zij vonden die discriminerend en kleinerend. Pikant detail is wel dat, zoals dit hoofdstuk al liet zien, de Arubanen er in hun eigen cognitieve classificatie ook niet erg positief vanaf kwamen.

Hoewel er van echte integratie tussen de Arubanen en de immigranten dus geen sprake was, is het duidelijk dat San Nicolas als multiculturele samenleving verder ontwikkeld was dan overig Aruba.

ACHT KERK EN GELOOF

" We used to have church Wednesday, we used to have church Sunday morning, Sunday night. There I used to go, I used to go [Anglican] church a lot. The church means everything to me. Lift up your spirit and you have some place to go, something to look foreward to. Some people go dance, some people go bingo, I go church. The church is an intitution, you goes there and in the early years you learn a lot of things in the church. You learn a lot of things, you learn about Jesus, God, you know but as you get older and you deal with different priest and pastor ... you know ... if you don't belief in Jesus, you let go everything. But when you study around and you read the Bible, it's not one person write the Bible. So, the different priest you get, the different prieching, the different ... you just don't take them on. When you go to church you say: I'm going to that institution and I'm gonna give God thanks, there! If anything was said in there what's good, I gonna come home with it. And if anything that is wrong in there, it can stay there. I just belief in my Jesus. Some of these institutions, it's not all well. It's important to do your own thinking. To me ... believing ... it stable my inner emotion. Because when you have problems and you feel like 'what can you do?', you can not solve them, you can not throw them away, you can not bear them, so what you have to do? You read in the Bible that God, the crisis you weigh to heavy to bring it to Him and rest it down. And He'll carry. So, when it gets so heavy or even if it don't heavy, you keeping company with somebody that can help you and never let you down. Never turn your back, never say 'well, what you telling me crazy'. You speaking to somebody you can speak your mind to. With that you feel relaxed. If you want to feel relaxed, you feel relaxed, you look forward to that relaxing moment. Going and coming all the hours of the day and all the hours of the night. In bad times and good times you know he is there. But I belief in the church because you know, it's a place to go and you feel God. You feel comfortable. It's a different place than a dance house, it's a different place than going play bingo or something. Or going to the hotel or carnaval, it's a different place. I think people should have some place to go, to meet people."

Life-history
Mary Philiph
74 jaar

= DE VERSCHILLENDE KERKGENOOTSCHAPPEN OP ARUBA =

De komst van de vele immigranten naar Aruba bracht ook veranderingen op religieus gebied met zich mee. De toevloed van al deze mensen had de vestiging van allerlei nieuwe kerkgenootschappen tot gevolg. Reeds in 1939 hadden de Amerikanen op het Lago terrein de Lago Community Church opgericht (Hartog 1980:386), waarmee er een Amerikaans protestante kerk op Aruba kwam. De West-Indische immigranten hadden echter tot deze kerk geen toegang, aangezien ze op het Lago terrein gevestigd was. De immigranten begonnen buiten dat terrein hun eigen kerken te stichten.

Zo kwamen in 1939 de Methodisten op Aruba. De Methodisten waren toen al langer actief op de overige eilanden van de Nederlandse Antillen. Vanuit Suriname kwam de Evangelische

Broedergemeente op Aruba. De Anglicaanse kerk vestigde zich in de jaren veertig op het Benedenwindse eiland. Zij kwamen vanuit Saba en de vele Britse eilanden. Daarnaast profileerden zich nog allerlei kleinere religieuze groepen, die zich voornamelijk in San Nicolas vestigden. Zeker deze kleinere groepen hadden vaak geen eigen kerk en moesten genoegen nemen met kleine zaaltjes voor hun diensten (Hartog 1980:387-388).

In de figuur die in bijlage drie is opgenomen worden cijfers van 1943 weergegeven, afkomstig uit de burgerlijke administratie. De cijfers geven weer hoe de mensen zichzelf uitlieten wanneer hen gevraagd werd tot welke kerkgemeenschap zij behoorden. Deze cijfers wijken vaak sterk af van de aantallen die de kerken in hun administratie hebben staan (Hartog 1980:388). De cijfers van de kerken zijn niet voorhanden, maar de tabel geeft toch een goed beeld van de verdeling van de Arubaanse bevolking over de verschillende kerkgemeenschappen op het eiland.

In juli 1943 was 76% (27.379) van de bewoners (35.933) van Aruba Rooms Katholiek. Op grote afstand volgden drie andere belangrijke kerkgemeenschappen: de Verenigde Protestantse Gemeente met een aandeel van 9,1% (3.271) en de Methodisten en Anglicanen met respectievelijk 6,4% (2.284) en 4,4% (1.578) van het totaal aantal leden.

Het is interessant na te gaan welke achtergrond de leden van de verschillende kerken hadden. De Anglicaanse kerk was bijvoorbeeld voornamelijk populair onder mensen afkomstig van de Britse eilanden. De census van 1960 voorziet in cijfers die de religieuze overtuiging verdelen naar nationaliteit. Deze cijfers zijn in tabel tien verwerkt.

Tabel 10
Religieuze overtuiging op Aruba in 1960, uitgedrukt in percentages en naar nationaliteit.

Nationa-			**Protestant**					
liteit	**Tot.**	**Kath.**	**Meth.**	**Angl.**	**Overig**	**Jood**	**Overig**	**Geen**
Totaal	100	79.7	5.9	1.9	7.9	0.4	2.5	1.7
Ned.Antil.	100	87.1	5.4	1.0	3.4	0.2	1.5	1.4
Suriname	100	38.4	6.1	0.4	46.4	1.3	5.6	1.8
NL overig	100	47.6	7.0	0.3	33.8	1.2	6.5	3.6
Brits Car.	100	46.0	16.7	18.3	7.7	0.3	8.7	2.3
Amerikanen	100	30.2	3.2	0.2	61.3	2.3	2.0	0.8
Venezolanen	100	94.9	0.1	0.9	2.1	-	1.4	0.6
Overig	100	67.1	5.9	3.3	10.9	1.8	8.1	2.9

Bron: Hawley (1960)

Het is jammer dat de gebruikte categorieën zo breed zijn. Doordat de Arubanen nu samen met de overige Antillianen in dezelfde groep vallen, is het onderlinge verschil niet te achterhalen. Vooral het onderscheid met de Bovenwinders zou dan tot uiting komen. De 6,4% die in de categorie Nederlandse

Antillen onder de Methodisten en Anglicanen staan, bestaat naar alle waarschijnlijkheid voornamelijk uit Engelstalige Bovenwinders. Van de 3.4% van de overige protestanten behoort een deel toe aan Arubanen die bijvoorbeeld een Nederlandse vorm van het protestantisme hebben aangenomen. Het hoge percentage Surinamers onder het kopje overige protestant is terug te voeren tot de Broedergemeente of Moroviaanse kerk, die voornamelijk door Surinamers werd bezocht.

Nu de verdeling van de verschillende kerkgemeenschappen en hun leden enigszins duidelijk is, kunnen we gaan kijken wat kerk en geloof voor de vrouwelijke immigranten betekende.

= DE ROL VAN KERK EN GELOOF IN HET LEVEN VAN DE VROUWELIJKE IMMIGRANTEN =

In het leven van vrijwel alle vrouwen namen de kerk en het geloof een centrale positie in. Bijna iedereen was lid en bezoekster van één van de vele kerkgenootschappen op Aruba.

Voor de vrouwen bestond er wel een duidelijk onderscheid tussen de kerk en het geloof in God. De dame in de life history vertelde aan het begin van dit hoofdstuk wat voor haar het verschil was. Enerzijds was er de kerk, een instituut alwaar je werd ingewijd in het geloof en waar men verder, samen of alleen, dichter tot God kon komen. Anderzijds is er volgens deze dame haar eigen, individuele vorm van geloof in God, dat zij zelf heeft opgebouwd en dat in principe los staat van de kerk. Het is meer vergelijkbaar met een persoonlijke relatie. Meerdere informantes vonden het onderscheid tussen kerk en geloof van belang. Deze mevrouw uit Anguilla, die de Methodistische kerk bezocht, probeerde mij het verschil tussen religie en geloof duidelijk te maken:

" I was a Methodist, from the Methodist church. All my life I spent much time there. (...) We don't have religion. Religion is something what you just follow. Religion is one thing and believing is something else. You can have religion, but if you don't have Jesus Christ, you don't have nothing. Religion is one thing. Religion is like belonging to a group. 'Cause you can follow anything but if you don't belief it's something different."

De kerk nam voor veel vrouwen een aparte plaats in. De kerk ondersteunde en versterkte vaak het geloof in God en voorzag daarnaast in de 'religieuze opvoeding'. Behalve dat er veel over Hem werd gesproken en tot Hem werd gebeden, vormde de kerk een plaats waar 'you [could] feel God'. Voor de mensen die het nodig hadden, voorzag de kerk ook heel duidelijk in handvatten en richtlijnen voor een 'goede' vorm van het geloof in God en de bijbehorende levensstijl:

" Church it means a lot, because it helps me to know our Father in heaven and live closer to Him. To know His commentment, be loveful to your husband, do the right thing what you are going to do"

Ook vormde de kerk een belangrijke sociale

ontmoetingsplaats, waar mensen elkaar tegenkwamen en gezamenlijk hun geloof konden uitdragen:

" [De kerk] was steun, no? Het is steun. Je zingt, je ontmoet mensen. Het is echt een steun de kerk. Ik vind de kerk een steun hoor. Je bid tot God, je hebt mensen, we zingen samen. We doen alles samen. Ik vind het goed, de kerk vind ik heel goed. Het is steun."

Een bezoek aan een kerk betekende voor velen ook een rustpunt in hun drukke leven. De (sociale) functie die de kerken konden hebben in de besteding van de vrije tijd van de vrouwen is in het vorige hoofdstuk al uitgebreid aan bod gekomen.

Hoewel de meeste mensen zich positief uitlieten over hun kerk, verliep de relatie tot de kerk niet voor iedereen even soepel. Soms wisselde men van kerkgemeenschap, zoals mijn informante uit Suriname:

"Mijn kinderen zijn katholiek gedoopt, want ik was katholiek. Mijn man was katholiek, dus ik heb ze katholiek gedoopt. Rooms-Katholiek, hè? Maar waarom ben ik uit de Katholieke kerk gegaan? Ik hield niet van biechten! Waarom moet ik biechten? De pastoor doet toch ook zonde? Waar biecht de pastoor? Waarvoor moet ik mijn zonden tegen die pastoor gaan zeggen? Daarom ben ik eruit gegaan. Mijn zonden, ik biechtte het voor God. Ik biechtte het voor God hoor. Ik hoef mijn zonden niet tegen iemand als mij te zeggen, tegen die man daar. (...) Ja, hoor. Pastoors zijn toch geen heiligen. Ze zijn net als wij! Ze hebben ook vlees en bloed!"

Een extremer voorbeeld van een negatieve ervaring met wederom de Katholieke kerk, verschafte een andere informante mij. Zij kreeg bij haar vriendin, waar ze logeerde, bezoek van de pastoor, nadat zij haar man verlaten had. Haar echtgenoot mishandelde haar zowel psychisch als fysiek.

" When I left my husband, the priest had come to me and he told me if I don't go back with my husband I'll lose all my rights in the church! I never went back! I don't go to Catholic church anymore. (...) My friend had a chair leg, she was gonna hit the priest with it. She had a piece of chair leg, no? 'Cause she said, she told the priest: 'You sending her back and you know the man does hit her! And if her life was so good, she wouldn't have come here. Why you come here to tell her to go back to this man? Get out of my house!' (...) She tell him: 'Get out of the house! You ain't come to tell her to go back to her man!' (...) So, I lose my rights from the church. Because my husband was still alive and by the church, as long alive, to the church I'm still married to the man."

In dit geval was de Katholieke kerk nogal resoluut door mijn informante haar katholieke rechten te ontzeggen. Overigens heeft het voor deze vrouw tot gevolg gehad dat ze nog slechts sporadisch een kerk bezocht. Sommige vrouwen bezochten nooit een kerk. Onder mijn informantes was dat er slechts één. Ze was wel gelovig, maar had het, naar eigen zeggen, te druk om naar de kerk te gaan. Tabel elf geeft een overzicht van de kerkgemeenschappen waartoe mijn informanten behoorden in de jaren veertig en vijftig. Sommige informanten bezochten meerdere kerken, maar voelden zich bijvoorbeeld duidelijk Methodist of anderszinds. De Surinaamse informante die hierboven is geciteerd, was officieel katholiek, maar bezocht

in die jaren de Broedergemeente en voelde zich ook zodanig. Daarom heb ik haar niet als katholiek in de tabel opgenomen.

Tabel 11
De kerkgemeenschappen waartoe de informanten behoren[18]

Anglicanen	4
Methodisten	3
Broedergemeenschap	1
Rooms-Katholiek	3

Naast de kerk, maakte het geloof in God voor de meeste vrouwen een nog belangrijker deel uit van hun leven. Het geloof gaf velen de kracht om steeds maar weer door te gaan, in welke situatie ze zich op een bepaald moment ook bevonden. Geloof gaf hen hoop en vertrouwen in de toekomst. God, of het geloof daarin, hielp bij de omgang met en het verdragen van problemen of moeilijke levenssituaties:

" [Believing], it helps me a lot. Because when things come your way and you really belief in God and pray, He takes it away. And if you do certain things and you ask the Lord to deliberate from it, it helps. It helps, because He helps you. Because you go to Him. Believing that it can be done and you gets what you belief, it helps you."

Er was onder de vrouwen een enorm vertrouwen in God en de kracht van het gebed. 'Niet onmiddellijk, maar uiteindelijk zal God helpen in moeilijke situaties', was een veel gedane uitspraak. Om dit vertrouwen te illustreren, geef ik een citaat van een informante, afkomstig uit Sint Maarten:

" Like when you pray, you ask Him and you wait and see it coming different. You see it comes to you, not right away. (...) It helps you. Believe, you has to believe. Prayers are strong, you know. Plenty people doesn't know, doesn't accept it, 'cause they doesn't believe. Once you belief ... what you ask Him, your mind gives you. As the Holy Spirit speaks to you. You get out and do that thing and you get trust over the years. I belief in God. That He's there and helps in many ways. And it's a loving God."

Door in God te geloven, hadden de vrouwen de toekomst in elk geval minder te vrezen. Altijd moeilijk is het de grens te bepalen of te snappen tussen het eigen kunnen en de persoonlijke invloed op situaties, en de bemoeienis van God. Het is

[18] Aangezien ik niet met iedereen over dit thema heb gesproken, zijn mij de gegevens met betrekking tot de kerkgemeenschappen waartoe de informantes in de jaren veertig en vijftig behoorden, niet van een ieder bekend.

duidelijk dat ook mijn informanten vonden dat men als persoon zelf actie moest ondernemen en niet enkel moest bidden en afwachten op gods handeling. De vrouwen pakten zelf de problemen aan en probeerden ze zelf op te lossen. Daarbij werden zij ondersteund door God. Een Sabaanse dame vertelde mij de volgende anekdote om dit aspect van hun geloof te verduidelijken:

" A lady went to the well to wash her clothes. Another one went and when she she went to the well, her friend was come over that clothes done washing. She said: 'But how you get through so quick, washing that clothes?' She answered: 'But God helped me!' So, she went and she took her clothes at the well for God to help her. But she put them down! She didn't put a hand to them! She thought when God helped you, He'll help me. But you know what the woman ment to tell hear? That God helped her to get them washed. But she think that God will come down to help her and wash the clothes for her!"

Het dagelijkse leven is dus meer een samenwerking met God, waaraan zelf een flink stuk invulling gegeven moet worden. Mede daardoor was Hij niet altijd even tastbaar voor iedereen. Het was dan ook niet voor iedereen gemakkelijk om in Hem te blijven geloven. Eén informante geloofde een flinke tijd niet in Hem, omdat ze niet snapte waarom God voor haar zo'n ellende had toegelaten:

" Well, to be really honest ... in those days I just had give up [believing in God]. Because, I was saying why I born to de sufferin' so, you know. My character was never rough. I always ... everybody is my friend, everybody was so friendly ... and then you get the kind of husband, they find part of your life wasn't good. You was too friendly. I liked to hug up people. They don't like that kind of living. They have you for they alone. And you can't live like that. In those days I just had give up."

De ruime meerderheid van de vrouwen was echter wel gelovig. In het nu volgende, en tevens afsluitende, citaat vertelt een informant die jarenlang hoofd is geweest van de christelijke organisatie YMCA op Aruba, hoe hij de rol van het geloof in de levens van de vrouwen terug zag:

" They [the women of San Nicolas] were here and they did the best they could, what they could get in those days. And always seem treating in the future of the family. And the female, I don't know how they could carry such a burden through the years. Alone sometimes, many times alone because the man was not at home. And they have a strong feeling of ... religious feeling. That is very strong. It gave them patience and strength to continue. And you know, it was everything for them. We can believe or not believe, but their faith was a tremendous force to help them succeed in life. Succeed? Somebody would say, that is no succes, they are yet so limited in many ways. But I don't think so. They are really ... they did very well in life. How they were and how the children are now! That's fantastic and beautiful, you know."

NEGEN POLITIEK BEWUSTZIJN EN STEMGEDRAG

" The first years I didn't understand, I wasn't involved. I wasn't interested, you know. That had to be, like when I come here and I was working and I tell you I was working in the shop. I don't have time to think about nothing. I didn't even have time to think about myself. I mean I listen people, I hear people but you talk and you go. The only time I have is go to church and go back and work. (...) I think I had some time here, I don't remember how many years, before I understand what is politics. But when I did understand, it was nearly about eight to ten years, something like that. In the first outbreak of what I know, I didn't used to be with it. And when I say to be with it, I don't mean participating the thing but when they have meetings and so you go around, no? And ... you understand, you know. When they have parades, I used to go in the parades too. I had a car. From the time I got married I could vote (...) and I voted for the PPA party. It had Saba ... it had people on the list that become ministers from Saba, from St. Maarten. (...) ... And I mean, there is where you have to vote them, because they are from the islands and then you are from the islands, you're not from here. So, the Arubians they are on the same list, no? But they are from the island, they are from San Nicolas. Understand what I mean? They're from Saba, St. Maarten and they are from San Nicolas. So, where as they would speak and do things in behalf of you, of me [wijzend op haar donkere huid]. Because at that time the Emans were not for colored people, which is this present Eman's [huidige minister-president Aruba] father. They were more for Arubians, you don't belong here. They were against everybody with black, around. It was a public talk! It was no secret, they are for themselves. They don't want us here. But, you don't take them on, you don't take them on because when Aruba didn't have work, Aruba people used to go to St. Domingo, Colombia, all over. They even went to St. Eustatius. People go all over the world, so you don't take them on. It is the PPA party who get Holland to give pension here in Aruba, the old people pension. But my husband was a Eman, his family was a Eman. He married me and I joined the PPA, but he was a Eman, his whole family was a Eman. Yeah, it's like this ... no matter how bad or disgusting somebody might be, they have their friends. Even if they have you as a spy, even if they have you against you. Understand? Even if they have me against me. So, there are people who were with the Emans and they are the minority. But the majority was for the PPA. I went with the majority. The only advantage of what I would say ... the party was the first party to introduce pension to this country because the people wasn't getting pension. Through that party the island get pension, but eventually you vote for them and when you go individually and ask them for a favor, you never get any answer! No, no, politics is politics. When they are there they will tell you anything, when they reach inside there they don't know you anymore. Politics is politics. It takes me a long time to understand really how it go, but politics is politics. They tell you the moon is cheese, when they are out here. When they get inside in there, they even don't know you're here."

Life-history
Mary Philiph
74 jaar

= POLITIEK OP ARUBA IN DE JAREN VEERTIG EN VIJFTIG =

Voordat in 1948 op Aruba het algemeen kiesrecht voor mannen en vrouwen werd ingevoerd, was de politiek op het eiland vooral een zaak van de mannelijke elite.

Weinigen waren gerechtigd te stemmen. Slechts die mannen die in de inkomstenbelasting waren aangeslagen naar een jaarlijks inkomen van tenminste 900 gulden, of mannen die een ulo-school hadden doorlopen tot en met de zesde klas, kwamen in de jaren veertig in aanmerking voor stemrecht. Begin jaren veertig betekende dat, dat slechts ongeveer vijf procent van de mannelijke bevolking stemgerechtigd was. Voorheen, toen de grens lag op zeven jaren onderwijs en 1200 gulden inkomen, lag dat percentage zelfs nog lager (Hartog 1980:412-413).

Bestuurlijk gezien zat Aruba in de jaren veertig onder het juk van Nederland en Curaçao. De staatsregeling van 1936 bepaalde dat tien van de vijftien leden van de 'Staten van Curaçao' gekozen zouden worden volgens het hierboven beschreven beperkte mannelijke kiesrecht. De Koloniale Raad, die geheel benoemd werd, was met deze staatsregeling ter ziele. Het kiesregelement van 1937 bepaalde vervolgens dat van de tien statenleden er maar liefst zes door Curaçao werden afgevaardigd, tegenover twee afgevaardigden door Aruba en slechts één voor Bonaire en de Bovenwindse eilanden (Verton 1973:14). De gezaghebbers op de eilanden werden bijgestaan door de Raad van Politie.

Voor bepaalde politici op Aruba was deze situatie niet acceptabel, omdat het naar hun idee te gecentraliseerd was en omdat Aruba te weinig zeggenschap had met slechts twee afgevaardigden in de Staten Generaal. Hoewel de roep om decentralisatie al in de jaren dertig hoorbaar was, begonnen Arubaanse politici pas in het begin van de jaren veertig hun gedachten te bepalen omtrent nieuwe staatskundige banden met Curaçao en Nederland. Centraal stond meer autonomie voor Aruba. Een sterke impuls voor dat streven kwam in 1942, toen koningin Wilhelmina in een rede de overzeese gebiedsdelen grotere autonomie beloofde na afloop van de Tweede Wereldoorlog.

Op 30 juli 1947 maakten 95 vooraanstaande Arubanen officieel aan de Kroon kenbaar dat zij in de toekomst onafhankelijk van Curaçao wilden zijn en een eigen status binnen het Koninkrijk ambieerden (Alofs & Merkies 1990:81). Deze nieuwe 'seperacion-beweging' werd aangevoerd door Henny Eman, de oprichter van de Arubaanse Volks Partij (AVP). Bij wijze van compromis na de officiële uiting van de Arubaanse wens, werden Aruba en Curaçao in de staatsregeling van 1948 ieder evenveel zetels (acht) in de staten toegekend. Bonaire kreeg er twee en de Bovenwindse eilanden kregen er ieder één toebedeeld. Al na een jaar zou deze zetelverdeling, met de invoering van een interimregeling, gewijzigd worden: Curaçao kreeg twaalf zetels en Aruba acht (Alofs & Merkies 1990:81-82).

Voor een toename in de autonomie zou Aruba moeten wachten tot 1951. In dat jaar kwam de Eilandenregeling Nederlandse Antillen (ERNA) tot stand. Men kreeg nu de bevoegdheid om op eilandsniveau zelf te beslissen over interne aangelegenheden.

Voor veel Arubanen was deze vorm van autonomie nog te beperkt. Toch was de grotere zelfstandigheid zeer welkom, aangezien de spanningen in de relatie met Curaçao steeds meer opliepen (Klomp 1986:69).

Tegelijkertijd met deze veranderingen ging op Aruba de politiek ook steeds meer onder de burgers leven. Hun politieke aandacht nam toe door de ERNA, maar vooral ook door de invoering van het algemeen kiesrecht in 1948. Alle ingezetenen, mannen en vrouwen van 23 jaar en ouder met de Nederlandse nationaliteit, kregen het recht om leden in de staten (landsniveau) en in de eilandsraden (eilandsniveau) te verkiezen (Verton 1977:46). Het aantal stemgerechtigden op Aruba steeg enorm na de invoering van het algemeen stemrecht. Voor de politieke partijen had dat tot gevolg dat zij hun strategie moesten aanpassen.

Voor 1948 waren de politieke partijen op Aruba min of meer gebaseerd op tegenstellingen tussen katholiek en niet-katholiek. In de verkiezingen van 1941 en 1945 namen respectievelijk een Arubaanse Katholieke Partij en een Katholieke Unie deel. Als tegenpool waren de niet-katholieken georganiseerd in de AVP van Henny Eman. Door de invoering van het algemeen kiesrecht trad de katholieke Arubaanse bevolking toe tot de politiek. Aangezien de Volkspartij van Aruba zich ook tot deze kiezers moest wenden om hun achterban te doen groeien, was zij genoodzaakt zich op andere dan religieuze tegenstellingen te richten. Niet lang na 1948 waren de eerste tekenen al zichtbaar van nieuwe politieke onderscheidingen, gebaseerd op andere tegenstellingen in de samenleving. Voordat in de jaren vijftig de partijvorming steeds meer gericht werd op het verschil tussen Arubanen en vreemdelingen, viel er eerst nog een ander politiek uitgespeeld onderscheid waar te nemen.

Bij de eerste algemene verkiezingen in 1949 waren er twee belangrijke partijen. De AVP onder leiding van Eman - die na zijn belangrijke rol in de seperacion-beweging een grote aanhang had verworven - droeg een nationalistische boodschap uit, die in eerste instantie voornamelijk gericht was tegen Nederlandse en Curaçaosche (politieke) bemoeienis. De tweede partij, de Union Nacional Arubano (UNA), was door Europese Nederlanders en Arubanen opgericht. De UNA was een confessionele partij (zowel katholiek als protestant), die hoopte op een brede maatschappelijke achterban en de steun van de stemgerechtigde Nederlanders. De AVP rekruteerde zijn achterban vooral bij de stedelijke elite, de armere bevolking van het oosten van Oranjestad en op het platteland, waar de UNA kennelijk grote moeite had om kiezers aan zich te binden (Alofs & Merkies 1990: 85). Uiteindelijk verwierf de AVP na de verkiezingen vijf zetels in de eilandsraad en vergaarde de UNA de overige drie (Hartog 1980:419).

Op politiek gebied zou er in het jaar 1949 nog meer gebeuren. Binnen de AVP onstond er een conflict tussen Henny Eman en de tweede man van de partij, Juancho Yrausquin. Het conflict vond zijn oorsprong in de bepalingen van de interim-regeling, waarin voorlopige regelingen werden vastgelegd met betrekking tot de toekomstige verhoudingen tussen Nederland en de gebiedsdelen in de Caraïben. Yrausquin meende dat de regeling niet voldoende basis legde voor de Arubaanse zelfstandigheid ten aanzien van Curaçao. Doordat Eman de interim-regeling toch

accepteerde, zag Yrausquin zich genoodzaakt uit de AVP te stappen. Reeds tien dagen later zou hij al een nieuwe partij oprichten, de Partido Patriotico Arubano (PPA). Deze partij stelde zich ook het zelfbeschikkingrecht van Aruba ten doel. Twee jaren later, bij de instelling van de ERNA, bleek dat Yrausquin inderdaad gelijk had met betrekking tot de interim-regeling. De grotere mate van autonomie van Aruba die met de ERNA gerealiseerd werd, ging voor de meeste Arubanen niet ver genoeg.

Ook de UNA onderging een goed jaar na de verkiezingen drastische wijzigingen. Na een intern conflict, deed er zich een (naar later bleek tijdelijke) splitsing voor. Er onstond een UNA-I, ook wel de UNA-stad genoemd, die de protestantse stroming van de UNA vertegenwoordigde. De katholieke tak van de voormalige UNA, verenigde zich in de UNA-II of UNA-campo. De UNA-I is altijd de sterkste van de twee gebleken. De hereniging in 1954 bleek te laat, omdat een groot deel van de achterban zijn heil reeds bij andere politici had gezocht.

De politieke strijd ging steeds meer tussen de AVP en de in populariteit groeiende PPA van Yrausquin. De AVP begon de hete adem van de PPA steeds meer te voelen, maar pas in november 1954 versloeg de PPA de AVP bij de verkiezingen. Bij de verkiezingen van 1951 voor de eilandelijke bestuurslichamen, was er met ieder acht zetels nog sprake van een gelijke uitkomst tussen de PPA en de AVP (Hartog 1980:423). Bij de verkiezingen voor de Staten in 1954 werd de PPA dan toch de grootste van de twee. Een jaar later, bij de eilandsraadverkiezingen van juni 1955, behaalde de PPA een historische overwinning: zij vergaarde maar liefst 9.627 van de 14.414 geldige stemmen. Dat betekende, tot op heden, de grootste verkiezingsoverwinning ooit (Alofs & Merkies 1990:125). De PPA liet de AVP verslagen achter en wist haar positie te stabiliseren en behaalde ruim tien jaar lang steeds weer de absolute meerderheid van de stemmen.

= HET POLITIEK SUCCES VAN DE PPA =

De PPA verwierf dus in de jaren vijftig de sterkste positie in de Arubaanse politiek. Uiteraard kwam die ontwikkeling niet zomaar uit de lucht vallen. Alofs en Merkies noemen een drietal factoren die het succes van de PPA volgens hen verklaren (1990:126-128).

De eerste belangrijke factor werd gevormd door de, in de politiek zo belangrijke, charismatische uitstraling van de leider van de partij. Yrausquin straalde leiderschap uit en kon zich op een enorme aanhang verheugen. Toen hij in 1962 overleed, betekende dat volgens velen ook de ondergang van de partij. Een gelijkwaardige opvolger is er nooit gevonden.

Op de tweede plaats schrijven Alofs en Merkies het succes van de PPA toe aan het feit dat deze partij zich het beste had afgestemd op de maatschappelijke scheidslijnen van die periode. De PPA maakte gebruik van de etnische scheidslijnen waarlangs de toenmalige Arubaanse maatschappij georganiseerd was. De autochtone bevolking raakte politiek steeds meer verdeeld en verspreidde zich over de drie bestaande politieke partijen, de AVP, de UNA en de PPA. Laatstgenoemde partij slaagde er in een

significant deel van de overige bevolkingsgroepen voor zich te winnen. De belangrijkste methode hiertoe was om op de kieslijsten politici te plaatsen die zelf afkomstig waren uit de diverse etnische groepen. De niet-Arubaanse stemgerechtigden stemden grootdeels op hun 'eigen' politici en gaven daarmee hun stem aan de PPA. De PPA had echter op de bovenste plaatsen van de kieslijsten vooraanstaande autochtone politici geplaatst, waarmee ook Arubaanse kiezers werden aangetrokken. Door deze etnisch georiënteerde partijstrategie kreeg de PPA al snel het etiket van 'immigrantenpartij' opgeplakt. Niet geheel terecht, aldus Alofs en Merkies, omdat ook een groot deel van de Arubaanse bevolking hun stem op de PPA uitbracht. Anderzijds werd de PPA onder de immigranten vaak wel ervaren als een partij voor hen, in tegenstelling tot de AVP.

De AVP heeft ook geprobeerd om stemmen te winnen van niet-Arubanen door politici uit de andere etnische bevolkingsgroepen op hun lijst te plaatsen. In 1951 kwam de eerste vreemdeling op de lijst van de AVP, een Surinamer. Drie jaar later, in 1954, hadden ze zelfs drie niet-Arubanen op de lijst staan: een Bonariaan, een Curaçaoenaar en een Surinamer. Toch boekte de AVP niet dezelfde succesen als de PPA met deze aanpak. Dat had als oorzaak waarschijnlijk de halfslachtige uitstraling van de AVP. Hoewel een aantal lijsttrekkers van buiten Aruba kwam, werd het beleid van de AVP onder de immigranten niet altijd ervaren als in hun belang. Enerzijds leek de nationalistische visie van Eman en zijn aanhang met betrekking tot Nederland en Curaçao zich ook steeds meer te gaan richten tegen de vele immigranten op Aruba. "Aruba voor de Arubanen", één van de leuzen van de AVP, leek naast de politieke betekenis ook een meer maatschappelijke ondertoon te krijgen, gericht tegen de nieuwe bevolkingsgroepen. Daarnaast trachtte Eman actief de aanwezigheid van vreemdelingen in de Arubaanse politiek te minderen. Op initiatief van de AVP-voorman werd er een motie aangenomen die zeker stelde dat in de eilandsraad de meerderheid der zetels immer door Arubanen moest worden ingenomen. Onder Arubanen werd dan verstaan allen die op Aruba waren geboren plus diegenen die buiten Aruba waren geboren uit Arubaanse ouders en daarnaast de Nederlandse nationaliteit bezaten (Hartog 1980:424). Deze wat tegenstrijdige politieke strategie van de AVP vormde waarschijnlijk de oorzaak van het feit dat de 'buitenlandse' lijsttrekkers van de AVP niet zoveel stemmen onder de immigranten trokken.

De derde factor die Alofs en Merkies noemen om het succes van de PPA te verklaren, betreft het gebruik dat zij maakte van 'politiek-patronage' of 'machine-politiek'. In een dergelijk politiek systeem staat de persoonlijke relatie tussen politici en kiezers meer centraal dan bijvoorbeeld de ideologische uitgangspunten of sociaal-maatschappelijke doelstellingen. In de praktijk wendt de politicus zijn of haar macht aan om individuen of bepaalde sociale groepen uit de achterban te bevoordelen in ruil voor hun stem[19]. Zeker op een klein eiland is deze vorm van politiek goed uitvoerbaar. Politieke patronage werkt in principe in het voordeel van de machthebbende partij,

[19] Zie Klomp (1986) voor een meer uitgebreide studie naar machinepolitiek op Bonaire.

aangezien zij over het algemeen over meer macht en financiële middelen beschikken.

Hoewel de PPA een flink aantal jaren de machtspositie wist te behouden, moest zij die toch afstaan tussen 1967 en 1973. De PPA had een enorme klap te verwerken gekregen met de dood van Juancho Yrausquin. Door de daaropvolgende onrust in de partijtop en het uitblijven van een volwaardige opvolger van Yrausquin, bleek het moeilijk om de stemmen vast te houden. Daarnaast had de autochtone bevolking zich gebundeld in de AVP/UNA/PIA/PRO-combinatie, wat de positie van de PPA ook danig verzwakte (Alofs & Merkies 1990:128).

= VROUWELIJKE IMMIGRANTEN EN POLITIEK TUSSEN 1940 EN 1960 =

Vrouwen konden op Aruba pas na 1948 hun stem bij verkiezingen uitbrengen, nadat het algemeen kiesrecht voor mannen en vrouwen was ingevoerd. Slechts diegenen met de Nederlandse nationaliteit vanaf 23 jaar, waren stemgerechtigd. Onder de immigranten op Aruba waren dus mensen van de Nederlands Antilliaanse eilanden, Surinamers en enkele Indonesiërs stemgerechtigd. Daarnaast ook genaturaliseerde immigranten.

Tabel twaalf weerspiegeld de verdeling van de kiezers bij een drietal verkiezingen voor de eilandsraad, verdeeld naar geslacht en plaats van herkomst. De tabel geeft duidelijk het aantal stemgerechtigde vrouwen in die jaren weer, en laat bovendien zien hoeveel niet-Arubanen het betreft. De immigranten met een Brits-Caraïbische achtergrond die konden stemmen, vallen onder de categorie 'buitenland'.

Tabel 12
Verdeling van de kiezers voor de eilandsraadsverkiezingen van 1951, 1954 en 1958 naar geslacht en plaats van herkomst.

geboren in	1951 man	1951 vrouw	1954 man	1954 vrouw	1958 man	1958 vrouw
Aruba	3847	4225	4307	4670	5221	5661
Curaçao	459	365	531	466	628	545
Bonaire	403	249	439	272	379	291
St.Mrt.(NL)	510	472	532	492	510	515
Saba	166	194	178	213	159	227
St.Eustat.	143	137	147	154	159	173
Nederland	546	360	679	481	666	549
Suriname	750	459	720	508	649	467
Indonesië	22	18	-	-	-	-
Buitenland	392	841	480	1079	568	1275
Totaal	7238	7320	8013	8335	8939	9713

Bron: Verslagen van het eilandgebied Aruba

Het zal duidelijk zijn dat de meerderheid van de Britse West-Indiërs geen stemrechten had op Aruba. Voor de (vrouwelijke) immigranten in die situatie wilde dat niet zeggen dat zij zich compleet afzijdig hielden van de Arubaanse politiek. Er werden veel politieke bijeenkomsten georganiseerd in San Nicolas, waarbij de mensen in het Engels werden toegesproken. Deze door de partijen georganiseerde bijeenkomsten hadden op veel vrouwen een duidelijke aantrekkingskracht. Het was er vaak heel druk en gezellig, zodat de bijeenkomsten werden gezien als een avondje uit. Aanwezigheid bij de partijbijeenkomsten betekende niet automatisch dat alle vrouwen ook echt goed op de hoogte waren van de politieke ontwikkelingen en ideologieën. De hoofdlijnen waren wel bij eenieder bekend, zeker de grote tegenstellingen tussen de partijen. Een informante uit Grenada, die in 1947 naar Aruba kwam en niet stemgerechtigd was, herinnerde zich nog het volgende van de politiek:

" They [Arubians] had the UNA and the AVP at that time. But we [English] showed no interest in those ... in politics so much. Because that was just for the Arubian people, because we couldn't vote. We are not Dutch, you understand? [You didn't know what was going on?] Well, we would hear yes. Because the UNA was really for the church and the AVP ... and then come another party ... which is the PPA come up. It's then more colored people come in, you know. But in the early days it was the Arubian. When the PPA party had a meeting, have meeting just all around San Nicolas. Well, in the night those days I don't live-in, so I had the opportunity to go and stand up and listen and so. But I wasn't in it because I can not vote. I was interested in them because knowing lot of colored people from the other [islands] ... St. Maarten, St. Eustatius, Saba was in it. But at those days I can't vote."

Een andere Grenadiaanse, die in 1954 naar Aruba kwam, ging met haar vrienden naar de politieke bijeenkomsten. Zij vond de avonden vooral heel leuk, maar ze begreep, naar eigen zeggen, niet zoveel van de politiek.

" One of the politicians was calling PPA and it was the first politician I know. And they say it was for black people, foreigners as well. I couldn't vote. Up to now I don't vote, but I always like them to win, PPA. (...) I used to go to the meeting. Oh boy, I liked that! When I come ... on my day of, like Sunday, Saturday-night, you go to see and hear what they say and how they would do good for San Nicolas. Because these Arubian they don't like black people and a lot of black people live in San Nicolas. We were glad with these PPA people. It was good. (...) The AVP then wasn't for San Nicolas. To say why ... they didn't like [black] people, that's how it was in the earlies. AVP was more Arubian and PPA was more for the black people. I couldn't see the difference, but as I heard."

Het wel stemgerechtigd zijn was overigens geen garantie dat de vrouwen zich meer verdiepten in de politiek. Bovendien bezocht lang niet iedereen de bijeenkomsten. Niet iedereen vond de bijeenkomsten leuk, niet iedereen had er tijd voor en niet alle vrouwen mochten er van hun man of vriend naartoe.

Waar baseerden de vrouwen dan hun stem op? Een informante uit St. Kitts volgde het stemadvies van haar man op:

" I couldn't [vote], 'cause I was like a stranger here. I couldn't go to vote, because I was still a British. I couldn't vote. After I married, he's Dutch. Then I became Dutch through him. (...) People wasn't so much interested in those things long time, you know. When I started to vote it was the thing they called PPA, with a man named Yrausquin. (...) My husband was joining the PPA, he was voting for the PPA, you see. I listened to him 'cause I didn't know nothing about those things, you see. So, I listened to what he told me to do."

Het gebeurde vaker dat de vrouwen anderen volgden in hun stemgedrag, bijvoorbeeld familie. Zoals deze dame uit St. Maarten duidelijk maakt:

" When I come older I used to vote. It comes like a sport, we used to go all about to the meetings and so. We came laughing and talking. (...) My party at that time was the PPA. Well, I was for that party but to tell you why ... not to say they give me anything or they do anything for me. No, nothing. Because all my family was for that party, my sister ... I had three sisters here, was for that party and that was a healing party. But the man died out, he was the head."

Het kwam ook veel voor dat de vrouwen in hun stemkeuze de meerderheid volgde; ze stemden op die partij waarvan men hoorde dat het een goede partij was, wat in de praktijk betekende dat de stem naar de PPA ging. In San Nicolas was de PPA zonder twijfel de meest populaire partij. Zoals inmiddels ook al uit de citaten is gebleken, was het idee ten aanzien van de PPA dat dat de partij was die voor de (zwarte) mensen van San Nicolas opkwam. Daarnaast beschikten zij over de politici van de eilanden waar de immigranten wel bijna op moèsten stemmen. De AVP werd, zoals al in de life history te lezen viel, duidelijk gezien als partij voor de Arubanen:

" At that time, the Eman's were not for colored people, which is this present Eman's father. They were more for Arubians. You don't belong here. They were against everybody with black around. It was a public talk! It was no secret! They are for themselves, they don't want us here."

Toch werd onder de migranten de AVP niet als direct bedreigend ervaren voor hun eigen positie en toekomst op Aruba. Mijn informantes wisten bijna geen van allen dat in die tijd al een seperacion-gedachte leefde. Later, in de jaren zeventig, toen de politieke partij van Betico Croes, de Movemento Electoral di Pueblo (MEP), steeds prominenter werd, waren sommigen wel bevreesd voor de gevoerde politieke koers. Croes streefde met de Status Aparte-gedachte naar staatkundige onafhankelijkheid van Aruba, wat gepaard ging met sterk nationalistische uitingen. Velen voelden zich toen door deze partij wel bedreigd[20].

---

[20] Een informante uit Greneda die in 1947 op Aruba kwam voelde ook geen dreiging van de AVP. Later in de MEP-periode voelde zij zich niet meer zo zeker van haar positie op Aruba: " I worked with a doctor, he's from Holland. He wanted me to get Dutch Citizenship and I said no, because I wanted to go back home and that time it was not easy. Then after I and a neighbour, she was from Montserrat, and she said: 'girl,

De AVP werd een aantal jaren eerder niet als bedreigend ervaren, omdat de immigranten met de PPA een sterk tegenblok vormde voor de AVP. Men hoefde niet echt bang te zijn dat de AVP volledige zeggenschap kreeg. In de jaren zeventig was de invloed van de PPA echter sterk afgenomen en was de polulariteit van de MEP zodanig groeiende, dat het wel onzekerheid bracht onder immigranten.

De sterke politieke positie van de PPA die volgens Alofs en Merkies, zoals we hebben gezien, voor een deel te danken was aan de politieke patronage van die partij. In mijn onderzoeksmateriaal ben ik geen voorbeelden tegengekomen van machinepolitiek[21]. Wel komt in het nu volgende citaat van een Sabaanse immigrante naar voren hoe men over politiek kon denken. Een beeld van politiek dat wel past binnen de politieke patronage:

" Yeah, I went with the majority, I must say. But that was the majority for then, the PPA. But to tell the truth, until only now recently that I got something for politics. I never really needed politics to help me in no way. You understand? (...) I can say I never really needed the politic parties to help me with anything, because during the time I was married I didn't really need it and then I was working too, so I didn't really need it."

Met andere woorden, politiek is een zaak waar iemand zich pas in verdiept, wanneer de politiek kan helpen bij een probleem van levensonderhoud.

Echte voorbeelden van politieke patronage heb ik dus niet gevonden, eerder het tegendeel. Om nogmaals de life-history te citeren:

" Eventually you vote for them and when you go individually and ask them for a favor, you never get any answer! No, no politics is politics. When they are there they will tell you anything, when they reach inside there they don't know you anymore."

De klacht dat de partijen individueel niets voor hen deden, kwam bij mijn informantes wel ter sprake. Wellicht heeft de afwezigheid van politieke patronage in mijn onderzoek mede zijn oorzaak in het feit dat politiek in die tijd meer een

---

beware, Betico' , that which is the MEP, 'getting the matter we've been here for all these years.' We still British. I said let us go naturalize. We had far more the amount of years. We go together and happen to naturalize for Dutch. Because you don't know what time they'll come up on you and changing, because you're still a British, with all the years you live here. The way he was saying and getting on with foreigners and so, you wanted to be ... you know, secure.

[21] Doordat dit aspect pas laat in mijn onderzoek aandacht kreeg heb ik te weinig (door)gevraagd over politieke patronage. Helaas heb ik geen voorbeelden gevonden van deze vorm van politiek bedrijven en kan ik moeilijk inschatten wat de rol daarvan daadwerkelijk is geweest in het 'politieke leven' van de vrouwen.

mannenzaak was. Misschien dat de patronage daarom ook meer beperkt bleef tot mannen, omdat zij beter op de hoogte waren van de juiste wegen die zij moesten bewandelen en omdat de politici wellicht sneller geneigd waren op hun verzoeken in te gaan.

Hoe dan ook, de vrouwelijke immigranten waren zeker wel betrokken bij de politiek. Enerzijds door te gaan stemmen, anderzijds doordat veel vrouwen naar de bijeenkomsten gingen. Voor lang niet alle vrouwen gold dat zij zich echt verdiepten in politiek. Sommigen hadden daarvoor geen tijd, anderen vonden het te ingewikkeld of niet interessant en weer anderen zagen het als een typische mannenzaak. Het is nog maar de vraag in hoeverre de mannelijke immigranten zich wel allemaal vastbeten in de politieke materie.

CONCLUSIE

= BEANTWOORDING VAN DE PROBLEEMSTELLING =

Vanaf de jaren dertig heeft Aruba vele migranten opgenomen die werden aangetrokken door de olie-industrie aldaar. Deze immigranten waren vooral afkomstig uit de Engelstalige Caraïben, Suriname en de overige Benedenwindse eilanden en vestigden zich in San Nicolas, direct grenzend de raffinaderij van de Lago. De immigranten vormden overigens het eerste grote zwarte bevolkingssegment van Aruba.

Deze studie heeft zich gericht op de vrouwelijke immigranten en hun leven op Aruba gedurende de jaren veertig en vijftig, aangezien over hen nog vrij weinig bekend was. De onderzoeksvraag was dan ook explorerend: **Hoe zag het leven van de vrouwelijke immigranten in San Nicolas (Aruba) er tussen 1940 en 1960 uit, hoe ervoeren deze vrouwen hun leefwereld en welke ideeën vormden zij daarover?** Nu volgt de beantwoording van die vraag op basis van mijn onderzoeksresultaten.

Vrijwel alle vrouwen besloten tot migratie om de vaak slechte economische omstandigheden op hun eiland van herkomst te verruilen voor het meer welvarende Aruba. Hoewel er ook redenen zoals persoonlijke ontwikkeling en nieuwsgierigheid werden genoemd, overheersten de economische en materiële redenen. Veel vrouwen kwamen alleen naar Aruba en wisten vooraf niet zo goed waar ze aan begonnen. Vaak wisten ze niet meer van Aruba dan dat er werk was en dat er geld te verdienen viel. Meestal hadden de vrouwen op Aruba wel familie en vrienden wonen die vooraf veel voor hen regelden en in de (eerste) opvang voorzagen. Desalnietemin was de stap tot migratie een ingrijpende. Het is daarom des te opvallender dat mijn informantes er achteraf zo luchtig over deden. Deze houding is verklaard door de positieve image (ideevorming) die de vrouwen ten aanzien van migratie hadden. Migratie heeft voor de Caraïbische eilanden altijd een belangrijk onderdeel van de geschiedenis uitgemaakt. Maar ook onder de generatie van mijn informantes was migratie actueel. Men hoorde veel (positieve) verhalen van en over migranten. Deze factoren, soms gecombineerd met een meer individueel-psychologische drang tot zelfontplooiing en nieuwsgierigheid naar de rest van de wereld, droegen bij tot een zeer positieve houding ten opzichte van migratie. Het besluit om het geboorte-eiland te verlaten kon dan soms ook zeer snel worden genomen.

Ook over het afscheid van familie en vrienden op het moment van vertrek, sprak men in rationele en nuchtere bewoordingen. Deels valt dat misschien te verklaren vanuit een soort 'terugkijkeffect': men kijkt nu vanuit een goede levenssituatie milder terug op het verleden en is geneigd emoties te bagatelliseren. Aangezien al mijn informantes deze houding tentoonspreidden, lijkt mij de positieve image, zoals hierboven beschreven, een belangrijkere verklaring, tesamen met het feit dat vrijwel iedereen op dat moment de migratie nog als een tijdelijke onderneming beschouwde.

De oversteek naar Aruba werd vaak met een zeilboot gemaakt, aangezien dat de goedkoopste oplossing betrof. Een ticket voor

een stoomboot of vliegtuig was veel duurder. Toch ontkwam men daar niet altijd aan, omdat het soms de enige verbinding betrof. De oversteek nam, in geval van een bootreis, meestal enkele dagen in beslag. Bij aankomst op Aruba, bezocht men direct het kantoor van de immigratiedienst in de haven. Daar moest worden aangetoond dat hun verblijf op Aruba rechtmatig zou zijn en dat er, indien nodig, iemand voor hen garant zou staan. Wanneer de immigratiedienst was gepasseerd, werden de meeste vrouwen door familie of vrienden opgevangen. Sommige vrouwen stonden er dan echter ook alleen voor. Overigens viel Aruba de meeste vrouwen gedurende de eerste periode van verblijf flink tegen. Zij hadden zich Aruba zo rijk voorgesteld, dat zij geen rekening hadden gehouden met slechte wegen, krotten en cactussen. Maar het feit dat op Aruba geld te verdienen viel, maakte veel goed.

Vrouwen afkomstig van de Nederlandse Bovenwinden hadden het na aankomst, maar ook daarna, relatief gemakkelijk, omdat zij als Antillianen altijd in aanmerking kwamen voor een verblijfsvergunning. Surinamers en Brits West-Indiërs moesten daarentegen als voorwaarde voor hun verblijf werk hebben en daarnaast moesten zij iemand, meestal de werkgever, vinden die voor hen garant wilde staan. Deze persoon zou voor eventuele kosten opdraaien in het geval de immigrant intensieve verzorging behoefde of uitgezet zou worden en zelf niet voor de kosten kon opdraaien. Voor de niet-Antillianen was het behouden van een baan en de handtekening van iemand die zich garant had gesteld van enorm belang. Wanneer het werk eindigde, en daarmee meestal ook de garantstelling, kon dat uitzetting tot gevolg hebben. Men kreeg van de vreemdelingendienst drie termijnen van vijftien dagen om een nieuwe betrekking te vinden. Wanneer iemand er niet in slaagde om een vaste baan te vinden en van de éne in de andere baan rolde, kon dat een enorme druk met zich meebrengen vanwege de onzekerheid van een eventueel gedwongen vertrek.

Indien men niet met een Antilliaan huwde en daarmee diens verblijfsstatus verwierf, kon men zich na vijf jaar laten naturaliseren. Hiermee verwierf men ook een verblijfsvergunning, maar dat was geen geliefde methode, omdat de Nederlanse nationaliteit een eventuele terugkeer naar de Britse eilanden zou bemoeilijken. Na tien jaar verblijf kreeg men automatisch een verblijfsvergunning, maar tien jaren konden erg lang duren wanneer men er maar bijvoorbeeld niet in slaagde een vaste baan te vinden.

Diegenen die er niet in slaagden om een solide basis voor hun verblijf te bemachtigen, kwamen veel in aanraking met de vreemdelingendienst. Een dienst die in die jaren geleid werd door ambtenaren vooral afkomstig uit Suriname en Curaçao. Beide groepen ambtenaren waren weinig geliefd. Een verslag van een informante maakte duidelijk dat verbale agressie en intimidatie bij deze dienst niet geschuwd werden. De regels waren strikt en werden ook zodanig uitgevoerd. Antilliaanse immigranten hadden een aanzienlijk voordeel ten opzichte van de vreemdelingen, daar zij automatisch in aanmerking kwamen voor een verblijfsvergunning. Voor de meeste niet-Antillianen was werk het sleutelwoord.

De Lago bood de vrouwen weinig werk, waardoor zij genoodzaakt waren elders een betrekking te vinden. Veelal werd er werk gevonden in de huishoudelijke sector. Soms werkte de vrouwen full-time bij één baas, soms werkten zij op meerdere adressen volgens vaste afspraak en weer anderen namen steeds werk aan waar dat voorhanden was. Afhankelijk van de afspraken kon schoonmaken, wassen, strijken, koken en babysitten tot het takenpakket behoren. Een ochtenddienst nam zijn aanvang tussen zeven en acht uur en een middagdienst tussen twaalf en één.

Met name de Amerikanen, woonachtig in een afgescheiden wijk de 'Colony', boden veel huishoudelijk werk. Vaak hadden zij meerdere dienstmeiden in dienst. Bijvoorbeeld één inwonende hulp of een full-time kracht die op de kinderen toezag en moest koken, en daarnaast één of meerdere hulp(en) voor de overige taken. Een baan waarbij men inwoonde genoot een lagere status dan een gewone huishoudelijke baan, aangezien de dienstmeisjes sociaal geïsoleerd woonden en vaak ook in de avond ingezet werden. Toch had het ook voordelen. Men kreeg er kost en inwoning en kon dus zonder een kamer of huis, hoefde geen transport te betalen en daarnaast gaf het sommige vrouwen die net aankwamen een gevoel van zekerheid. Zij waren verzekerd van onderdak en een baan en hoefden zich daar geen zorgen over te maken. Men kon zich van daaruit rustig aanpassen aan de nieuwe levenssituatie. Een inwonend dienstmeisje verdiende in 1946 rond de 50 gulden en een full-time schoonmaakster rond de 85 gulden per maand. Vaak werd een deel van het salaris opgestuurd naar hun achtergebleven familie.

De meeste informantes lieten zich positief uit over hun Amerikaanse werkgevers. Hoewel het niet gemakkelijk was om er te gaan werken, de vrouwen moesten zich medisch laten keuren en allerlei tests ondergaan, waren mijn informantes in het algemeen zeer tevreden. De Amerikanen betaalden goed, gaven geregeld wat extra's mee in de vorm van boodschappen en ze hadden allerlei moderne huishoudelijke apparatuur, zoals een wasmachine, die het werk een stuk lichter maakten. In sommige gevallen waren de werkgevers zeer betrokken bij het persoonlijk wel en wee van hun werknemers. Niet-Amerikaanse werkgevers hadden meestal de moderne apparatuur niet en betaalden iets minder.

Negatieve geluiden waren er wel te bespeuren wanneer meer algemeen over de Amerikanen en de Colony werd gesproken. De afscheiding van de Amerikanen ten opzichte van de Arubaanse maatschappij viel niet bij iedereen in goede aarde. Men typeerde het als segregatie. De Amerikanen hadden alle noodzakelijke (Amerikaanse) voorzieningen in de Colony, tot aan Amerikaanse verkeersregels toe, zodat ze niet genoodzaakt waren hun terrein te verlaten. De Colony was verder alleen voor bewoners en hun vrienden toegankelijk, waardoor de zwarte vrouwen niet van het strand en andere faciliteiten konden genieten. Ondanks de ruimtelijke, sociale, raciale en materiële segregatie van de Amerikanen, is toch het algemene beeld van de Amerikanen goed te noemen. Op afzonderlijke punten was er wel onvrede, maar als groep werden zij positief getypeerd. Behalve dat de Amerikanen wellicht inderdaad aardig en behulpzaam waren, heeft dat waarschijnlijk toch ook te maken met het feit dat veel vrouwen door hen van een baan en inkomen verzekerd waren.

Behalve in de huishoudelijke banen waren de vrouwen ook op

andere terreinen werkzaam. In de jaren veertig en vijftig betrof dat vooral de middenstand: winkels en andere dienstverlening. Met name de wasserettes waren berucht om het zware werk, vanwege de vele kilo's was en de hoge temperaturen. Het kwam ook voor dat de vrouwen naast hun gewone werk er allerlei andere klusje bijdeden, om wat meer geld te verdienen. Te denken valt aan het strijken van kleding of de verkoop van (illegale) loterij-tickets.

Overigens bestond er onder de vrouwen vaak een beeld dat Arubaanse vrouwen niet werkten. Het idee dat Arubaanse vrouwen niet werkten, klopt niet. In de betreffende periode was het voor Arubaanse vrouwen echter niet gewoon om in loondienst te werken. Zij werkten thuis en deden eventuele extra werkzaamheden tegen betaling ook in huis. Er ontstond hierdoor wel een tweedeling, die bovendien een etnische lading kreeg, want de loondienst groeide uit tot iets 'typisch' voor de geïmmigreerde vrouwen. Overigens gold voor hen dat ook zij, afhankelijk van de persoonlijke situatie, nog een huishouding en een gezin te onderhouden hadden naast hun andere werkzaamheden.

De meest typische Caraïbische huishouding, de matrifocale, kwam op Aruba onder de immigranten relatief weinig voor. Vaak werd deze variant in de kiem gesmoord door de regelgeving op Aruba. Een niet-Antilliaanse vrouw mocht op Aruba geen gezin stichten of onderhouden wanneer zij niet gehuwd was. Wanneer zij zwanger zou raken, moest zij Aruba verlaten en elders van haar kind bevallen. Indien zij terug wilde komen moest zij haar kind achterlaten. Daarmee werden veel matrifocale huishoudingen voorkomen. Toch kwamen ze wel voor. Antilliaanse vrouwen hadden een verblijfsvergunning en konden zodoende ongehuwd een gezin onderhouden, met of zonder man. Ook niet-Antilliaanse vrouwen die een verblijfsvergunning hadden bemachtigd konden een dergelijke huishouding voeren.

Gezinssituaties waar de man dominant was en de autoriteit bezat, kwamen ook voor. Zeker in het geval van een huwelijk waarbij de vrouw van haar man afhankelijk was voor zowel haar verblijfsvergunning als haar onderhoud, bekleedde de man een sterke positie. Verder waren er ook voorbeelden van huishoudens die meer gelijkwaardig waren. Daarbij kon het van belang zijn vanuit welke positie men de relatie aanging. Een vrouw die zelf werkte en onafhankelijk was, stond er vaak sterk voor.

Matrigecentreerde huishoudvormen, waarbij wel een man aanwezig was maar wiens rol binnen de huishouding beperkt bleef, kwamen ook voor. De vrouw vervult de meeste taken en treedt op als 'mother and father'. Ook waren er vrouwen die vrijgezel waren, of wel een relatie hadden maar niet samenwoonden. Door de afwezigheid van een man, hoefden zij niemand verantwoording af te leggen en waren zij geheel zelfvoorzienend. Voor niet-Antilliaansen zonder een permanente verblijfsvergunning gold bovendien dat zij zonder hun kinderen moesten wonen.

Er waren voor de vrouwen diverse redenen om te huwen. Naast liefde speelde vaak andere aspecten een rol. Voor niet-Antillianen kon de regelgeving op Aruba soms een huwelijk versnellen of zelfs forceren. Wanneer een mannelijke immigrant naar Aruba kwam en zijn partner wilde meenemen, moesten zij getrouwd zijn, anders werd de vrouw niet toegelaten. Soms trouwde men dan om toch samen te kunnen wonen. Verder mochten

de niet-Antilliaanse vrouwen die zwanger waren hun kind niet op Aruba houden, mits ze zouden trouwen. Verder kwam het voor dat men met een Antilliaanse man huwde om de verblijfsstatus te verwerven.

Naast deze overheidsbepalingen, waren er nog andere redenen om te trouwen. Een belangrijke reden voor sommige vrouwen was om zich materieel te verbeteren. De woonsituatie was vaak een goede indicatie voor de materiële vooruitgang. Het verwerven van een gerespecteerde vorm van samenleven kon ook een reden zijn om te huwen. Overigens waren Arubaanse mannen, ondanks dat een huwelijk met hun een verblijfsstatus opleverde, niet in trek. De Arubaanse man werd beschouwd als een dronkaard die al zijn verdiende geld zo snel mogelijk opdronk. Vooral de Nederlandse Bovenwinders en andere Engelstaligen waren in trek.

Voor sommige vrouwen was vrije tijd een zeldzaam iets. Niet iedereen had naast hun werk en huishouding nog tijd over, terwijl anderen van hun partner niet de vrijheid kregen om (alleen) uit te gaan. Diegenen die wel uitgingen, bezochten graag dansclubs, nachtclubs en de bioscoop. Maar ook werden door verschillende informantes etnische clubs bezocht, waar verschillende landgenoten of mensen van dezelfde afkomst samenkwamen. Daar praatte men over hun land van herkomst, at men eten van daar en werden spelletjes gedaan. De clubs vervulden een sociaal-culturele functie, doordat gevoelens van gemis van het eigen eiland werden opgevangen en men zich meer ging thuisvoelen op Aruba.

De meeste vriendschappen werden door de vrouwen aangegaan met andere zwarte, Engelssprekende immigranten. De vrouwen ervaarden een taalbarriere in de omgang met de Arubanen, omdat zij, vooral in de eerste jaren, geen Engels spraken. Verder kwamen zij maar weinig in contact met Arubanen, ondanks het feit dat er vaak toch Arubaanse families in dezelfde straat woonden. Belangrijker bleek echter een gebrek aan motivatie om dieperliggende contacten aan te gaan met de Arubanen. Dat kon overigens van twee kanten ontbreken. Vaak bleef de omgang beperkt tot het uitwisselen van beleefdheden. Verder droegen de weinig complimenteuze stereotypen die de vrouwen over de Arubanen formuleerden niet bij aan het opbouwen van vriendschappen. De Arubanen werden door de vrouwen als onbetrouwbaar, dom, alcoholistisch en achterlijk beschreven. De Arubanen van San Nicolas werden wel milder getypeerd, aangezien zij aan de zwarte immigranten gewend waren geraakt en bovendien in vergelijkbare levensomstandigheden verkeerden. Dat had wel een betere omgang tot gevolg, maar geen diepere relaties.

Indien er naar de gehele Arubaanse maatschappij van de jaren veertig en vijftig wordt gekeken, is de conflict-georiënteerde visie van Kalm het best toepasbaar. Kalm benadrukte het grote onderscheid in posities binnen de Lago, maar toonde ook duidelijk de verschillen in onder meer religieuze opvattingen, taal, woonplaats en fysiek voorkomen. De interactie tussen de verschillende bevolkingsgroepen op eilandelijk niveau verliep vaak stroef. De multiculturele samenleving van San Nicolas verschilde echter van de hierboven beschreven situatie. De omgang tussen de Arubanen en migranten verliep daar, hoewel vaak nog oppervlakkig, beter dan op de rest van het eiland. Er waren daar meer integratieve tendensen

waar te nemen, waardoor de meer harmonieuze opvattingen van Green daar toe te passen zijn. Overigens zijn ook daar, afhankelijk van de persoonlijke kijk op het samenleven in San Nicolas, de ideeën van Kalm te gebruiken.

Waarschijnlijk zijn de opvattingen van Alofs en Merkies, die tussen de conflict-visie en de harmonieuze opvattingen in zitten, nog het beste toepasbaar. Zij zien de onderlinge omgang tussen de verschillende bevolkingsgroepen niet als categorisch slecht en nemen in de loop der tijd duidelijke integratieve verschijnselen waar. Daarnaast geven zij etniciteit en afkomst een centrale rol in hun analyse; niet onterecht zoals ook uit mijn studie is gebleken.

De vrouwen spendeerden hun vrije tijd ook graag in en rond de kerk. De verschillende kerken hadden clubjes opgericht waar mensen samen konden komen. Vaak betrof het gebeds- en zangclubjes die daarnaast ook andere activiteiten organiseerden. Deze kerkelijke clubjes werden door iedereen beschouwd als een respectabele tijdsbesteding. Sommige mannen die hun vrouwen verboden uit te gaan, lieten hen wel vrij in het bezoeken van deze bijeenkomsten. Buiten deze clubjes, nam de kerk sowieso een zeer centrale plaats in in het leven van de vrouwen.

De kerk, in meerderheid protestantse gemeenschappen, ondersteunde en versterkte vaak het geloof in God en bood daarnaast een 'religieuze opvoeding'. Behalve dat er veel werd gebeden en gesproken over God, was de kerk een plaats waar Hij meer tastbaar werd. Daarnaast voorzag de kerk in nuttige richtlijnen voor een 'goede' vorm van het geloof in God en een bijbehorende levensstijl. Sommige vrouwen hadden daar veel steun aan.

Voor veel vrouwen maakte het geloof in God een nog belangrijker deel uit in hun leven. Het geloof gaf velen de kracht om steeds maar weer door te gaan. Het gaf hen hoop en vertrouwen in de toekomst en hielp hen omgaan met moeilijke levenssituaties. Er heerste een enorm vertrouwen in God en de kracht van het gebed, maar het was geen blind vertrouwen. Er was wel besef dat het meer een samenwerking met God betrof, dan dat Hij alles zomaar bepaalt.

Een laatste thema dat behandeld is, betreft het politiek bewustzijn van de vrouwen. Pas na 1948, toen het algemeen stemrecht werd ingevoerd, konden de vrouwen stemmen. Echter alleen diegenen met de Nederlandse nationaliteit vanaf 23 jaar. Onder de migranten betrof dat Antillianen, Surinamers en genaturaliseerde immigranten. De meerderheid van de Britse West-Indiërs had dus geen stemrecht. Toch hielden zij zich niet geheel afzijdig van de politiek. De politieke bijeenkomsten in San Nicolas, waar vaak Engels werd gesproken, trok veel toeschouwers en werden door de vrouwen als een avondje uit gezien. Ondanks het bezoek aan dergelijke avonden, waren velen niet echt goed op de hoogte van de politieke ontwikkelingen en ideeën. Vaak waren slechts de hoofdlijnen en de tegenstellingen tussen de partijen bekend. De Arubaanse Volks Partij werd beschouwd als een partij voor de Arubanen, terwijl de Partido Patriotico Arubano met haar vele lijsttrekkers van de eilanden werd gezien als de partij voor de migranten. Diegenen die overigens wel stemgerechtigd waren, toonden niet automatisch

meer diepgaande interesse. Vaak volgden zij stemadvies op van hun partner of familie en vrienden.

Het mag duidelijk zijn dat de vrouwelijke immigranten een bijzonder leven achter de rug hebben. Zij hebben veel achter zich gelaten en er veel energie in gestoken om op Aruba te slagen. Heel hun leven hebben zij hard moeten werken en hebben de niet-Antillianen soms flink moeten vechten voor een verblijfsvergunning. De kracht haalden de vrouwen uit hun achtergrond: ze wisten waarvoor ze het allemaal deden. Daarnaast hebben zij altijd steun gehad aan de kerk en kracht geput uit het geloof in God. Sommige vrouwen hebben samen met een man hun leven opgebouwd, anderen hebben dat alleen gedaan. Hoe dan ook, de vrouwen die in mijn onderzoek centraal staan, zijn allemaal voorbeelden van succesvolle immigranten. Zelf ervaren de meeste vrouwen dat ook zo.

= ENKELE EVALUERENDE OPMERKINGEN =

Achteraf beschouwend denk ik dat mijn onderzoek naar de vrouwelijk migranten van San Nicolas geslaagd te noemen is.

Vooraf waren alle contacten in Aruba al gelegd en waren de belangrijkste onderzoekstechnische en praktische zaken geregeld. Gedurende het onderzoek zelf, ben ik goed begeleid en had ik meerdere personen waarop ik kon terugvallen. De voorbereidingen, de uitvoering en ook de uitwerking van het onderzoek sloten soepel op elkaar aan. De continuïteit die daarvan het gevolg was, werkte erg prettig.

De uitvoering van het onderzoek op Aruba heeft effectief vier maanden bestreken. Over de inhoudelijke kant daarvan ben ik tevreden, hoewel achteraf uiteraard wel blijkt dat bepaalde aspecten missen of beter hadden gekund. Toch zou ik het een volgende keer in grote lijnen hetzelfde aanpakken. De belangrijkste methoden van participerende observatie en orale geschiedverwerving, gecombineerd met bronnen zoals overheidsrapporten, statistieken en literatuur, bleken goed werkbaar en hebben geresulteerd in interessante data. De secundaire bronnen hebben de onderzoeksresultaten eigenlijk van een kader voorzien waarin die gegevens konden worden geplaatst. Ook de thematisch aanpak, zoals die in de inleiding is beschreven, bleek erg praktisch en maakte dat ik mij in ieder gesprek flexibel kon opstellen. Daarnaast denk ik dat deze aanpak verantwoordelijk is geweest voor de vloeiende overgang tussen de uitvoering en de uitwerking van mijn onderzoek, aangezien het uitmondde in een logische opzet voor dit verslag.

Toch miste ik achteraf dus bepaalde zaken. Zonder dat ik streef naar volledigheid, wil ik een aantal voorbeelden geven. De data hadden naar mijn idee waardevoller hadden kunnen zijn, wanneer ik met de informantes die in de groep van Helen Charles samenkomen een groepsgesprek was aangegaan. In dat geval had ik de reacties op elkaar ideeën kunnen peilen en naar collectieve ideeën kunnen zoeken. Daarnaast had ik dan ook het onderzoek met hen kunnen evalueren. Er zijn twee redenen waarom er geen groepsgesprek heeft plaatsgevonden. Ten eerste overzag ik lange tijd de gegevens die ik tot dan toe verzameld had niet. Zolang

het gevoel bestond dat de informatie nog niet tastbaar genoeg was, was ik nog niet toe aan een groepsgesprek omdat ik niet exact wist wat ik wilde achterhalen. Daarnaast speelde naar mijn idee mee dat ik me soms als onderzoeker te bescheiden heb opgesteld. Een groepsgesprek zou een inbreuk betekenen op de normale gang van zaken binnen het clubje waar de vrouwen bijeenkwamen en zou het verloop van de projecten verstoren. Een groepsgesprek leek me daarom nogal rigoureus, maar ondanks dat, had ik toch dat initiatief moeten nemen. Naast dit methodisch punt, ontbrak er daarnaast ook het een en ander in de data.

Sommige thema's bleken achteraf in de onderzoeksresultaten te ontbreken, terwijl ik op andere punten te weinig heb doorgevraagd. Een thema dat bijvoorbeeld een nuttige aanvulling had kunnen zijn, betreft de communicatie die de vrouwen gedurende hun verblijf op Aruba onderhielden met mensen op het eiland van herkomst. Welke vormen nam dat in de praktijk aan en welke invloeden kon dat hebben op hun leven en gemoedstoestand op Aruba? Bij het doornemen van de gegevens in Nederland bleek ik op sommige punten ook te weinig hebben doorgevraagd. Hoewel ik daarover maar weinig informantes heb gesproken, had ik meer moeten doorvragen over onder meer politieke patronage.

Belangrijk is het om van deze tekortkomingen te leren en ze een volgende keer proberen te voorkomen. Anderzijds denk ik dat het ook een goed teken is wanneer er vragen blijven voortbestaan, dat hoort immers bij het doen van onderzoek. Bovendien vormt dat een goede basis voor vervolgonderzoek binnen het project. Daarvoor zijn nog vele thema's voorhanden. Te denken valt onder meer aan de verhoudingen tot en omgang met Arubanen, het religieus besef van de vrouwen, hun sociaal-economische ontwikkeling op Aruba (eventueel ook van de tweede generatie) en het leven van de vrouwen op Aruba gespiegeld aan hun verwachtingen vooraf aan de migratie.

Persoonlijk heb ik de onderzoeksperiode op Aruba als zeer waardevol ervaren. Onderzoekstechnisch heb ik veel geleerd, maar ook heb ik veel levenservaringen en -wijsheden opgedaan in de omgang met mijn informantes. Naar mijn idee is de intense manier van omgang met de vrouwen op alle fronten positief geweest. Als onderdeel van mijn onderzoeksmethode is het van essentieel belang gebleken. Daarnaast hebben de vrouwen het, net als ikzelf, zeer fijn gevonden dat ik ze veel tijd en aandacht schonk. Het feit dat iemand van buiten Aruba zo een tijd met hen spendeerde en interesse in hen toonde, gaf wel een impuls aan de groep. Zij vonden het soms net zo bijzonder als ik.

Dat hun leven de moeite waard was om op te schrijven, wisten de meeste vrouwen zelf al, maar nu het feitelijk gebeurt draagt dat bij aan de vorming van een positief zelfbeeld. Iemand uit Europa die zo geïnteresseerd is in hun leven streelt hun ego. Het onderzoeksproject, waarvan mijn studie de eerste was, en een eventueel te verschijnen boek ter bezegeling van het project, doet de vrouwen goed. Het wordt door hen ervaren als een soort erkenning van hun leven. Eindelijk wordt ook hun geschiedenis vastgelegd. Daarmee krijgt hun leven meer waarde. Bovendien zijn de vrouwen gelukkig met het feit dat hun verleden bewaard blijft, omdat zij de overdracht van hun achtergrond op de volgende generaties van enorm belang vinden. Ik denk ook

dat het project en eventueel een boek bijdraagt aan het groepsgevoel. Daarin worden de vrouwen als groep behandeld en de overeenkomsten tussen hen en hun positie in de maatschappij expliciet gemaakt. Wellicht helpt het hen ook naar de Arubanen toe. Veel van mijn informantes hebben nog altijd het gevoel dat zij op Aruba niet voor vol worden aangezien en dat zij nog steeds niet helemaal welkom zijn. Met een boek over hun leven kunnen ze de Arubanen die dat denken, laten zien dat ze hun hele leven hard hebben gewerkt op Aruba en niet zijn gekomen om te profiteren, maar om een nieuw leven op te bouwen.

Ik ben blij als ik aan de besproken aspecten een kleine bijdrage kan leveren en daarmee voor deze bijzondere vrouwen iets kan betekenen.

EPILOOG

" Apart from childhood ... this is the best of it [life]. Life going down, this is the best of it. You didn't do too bad in the world. You come, you having ... you pass through to the hard parts, whatever you pass through and today, whatever you have, the government give you a pension. You live, it's good, it's nothing to regret about. (...) I decided to stay here, at that time I had more of my life over here than over there. You can't be at two places at one time. You gotta make up your mind for one or the other. Here, you come here a better living and there you go back what you come from ... nothing. It's nothing to regret about, it's something that you ... you thank Jesus and praise the God and you look forward. For when the time comes for you to go out the world, you say: well, I had have a good time. I had a good time, I have nothing to regret. I feel good with my life. One thing I don't want is nobody to bother my head, to worry me. I feel good with myself. Fifty two years I'm living here, with a small house I had. You don't know how I do it, but if you put your head together, you'll get what you want."

Afsluiting life-history
Mary Philiph
74 jaar

= MIJN INFORMANTEN EN HUN HUIDIGE LEVEN =

Het is opvallend en tevens prettig om te constateren dat mijn informantes, nadat zij al tussen de 38 en 58 jaar op Aruba wonen, geen spijt kennen ten aanzien van hun besluit tot migratie. Zij voelen zich op Aruba op hun plaats en beschouwen het eiland echt als hun thuis. Een groot en belangrijk deel van hun leven heeft zich op Aruba afgespeeld. Van heimwee is geen sprake meer. Bovendien hebben mijn informantes onderling onderling goede contacten en beleven zij veel steun aan elkaar. De vrouwen voelen zich goed in San Nicolas en zijn in het algemeen zeer tevreden met hetgeen zij op Aruba hebben bereikt. De grote stap in het verleden heeft daarnaast materieel ook zijn vruchten afgeworpen.

Allereerst heeft een ieder een redelijk tot goed onderkomen. Enkele vrouwen wonen in bij één van de kinderen, anderen wonen in hun eigen woning die vaak nog is 'overgebleven' van een huwelijk. Een derde groep vrouwen betrok een volkswoning, die het resultaat is van sociale woningbouw door de overheid. Door middel van huursubsidie zijn die woningen goed betaalbaar.

Ten tweede krijgt iedereen pensioen van de overheid. Op Aruba ligt het pensioen momenteel veel hoger dan op de meeste andere Caraïbische eilanden. Mijn informantes zijn stuk voor stuk uitermate dankbaar voor het feit dat zij pensioen ontvangen. Zij herinneren zich de tijd maar al te goed toen er helemaal nog geen pensioen was.

Een derde reden waarom de vrouwen tevreden zijn, is het feit dat het met hun kinderen en kleinkinderen in het algemeen voor de wind gaat. Zij hebben op Aruba een opleiding genoten en hebben redelijke tot goede banen. Dat geeft de moeders vol-

doening, want het is een tastbaar resultaat van hun migratie. Een groot deel van de kinderen woont nu ook buiten Aruba. Met name de Verenigde Staten, Engeland en Nederland zijn de landen waar de kinderen naartoe zijn getrokken. Veelal om een opleiding te volgen. Onder de kinderen die op Aruba zijn blijven wonen, zitten helaas ook wel een aantal probleemgevallen. Die hebben vooral problemen met drugs.

In het algemeen hebben de vrouwen echter genoeg reden om tevreden te zijn met hun huidige bestaan. Ook het feit dat ze nu meer tijd aan zichzelf kunnen besteden draagt daartoe bij. In het specifieke geval van mijn informantes geldt dat ze drie keer in de week samen komen in de groep van Helen Charles. Tijdens die periodes praten de vrouwen samen, zingen, bidden en doen ze aan handenarbeid. Juist op deze momenten wordt de tevredenheid en de positieve levensinstelling van deze vrouwen duidelijk. De dames zijn niet vergeten uit welke situatie zij zijn gekomen en kunnen daarom des te meer waardering opbrengen voor hun huidige levenssituatie. Een ander facet dat bijdraagt aan de optimistische kijk op het leven van de vrouwen, is het geloof. Het geloof in God neemt nog altijd een centrale plaats in in het leven van de vrouwen. Dit geloof brengt hen kracht voor het dagelijks leven, maar vooral geeft het ze positieve energie. Energie die zij op hun beurt weer uitstralen naar de omgeving. Persoonlijk vond ik hun religieus besef zo mooi, intens en krachtig, dat ik weleens dacht dat het geloof ooit bedoeld moet zijn zoals deze vrouwen het beleven.

Onder mijn informantes bestaat de wens tot terugkeer naar hun eiland van herkomst nu niet meer. Die wens was er eerder bij de meesten wel, zeker in de eerste jaren na vestiging op Aruba. Naarmate de tijd echter verstreek, ging hun leven zich ook meer op Aruba afspelen en raakten velen zelfs gehecht aan het eiland. Daartegenover stond vaak een steeds grotere vervreemding van het eiland van herkomst. De familie was daar meestal uitgedund. In veel gevallen waren de ouders inmiddels al overleden en woonde een groot deel van de overige familie ook nog eens buiten het oorspronkelijke eiland. Mijn informantes vertelden mij dat ze zich met het jaar meer vreemdeling gingen voelen op hun eigen eiland, omdat ze er steeds minder mensen kenden. Eén informante uit Grenada bleef toch nog heel lang het voornemen behouden om terug te keren naar haar eiland. Zij wilde dat doen wanneer zij zou stoppen met werken, maar besloot toen toch op Aruba te blijven wonen, vanwege het pensioen dat zij daar kreeg:

" Returning ... when I get to know I would not be getting my full pension from Aruba to home, I decided to stay. When you reach to the age of getting pension, government is giving you a pension every month, which you have to thank him for it, because up to now the pension that we are getting here, they are not getting it in Grenada. The pension they was getting, it was nothing in comparising to what I was getting here. (...) When I reached to the age, I wanted to go back home to retire back home. But I understand that you would not be getting the full amount of pension if you go back to your country."

Wellicht dat het definitieve besluit om niet terug te keren soms pas zo laat werd genomen, omdat op die manier toch een binding behouden bleef met het eiland van herkomst. Een laatste

connectie om je aan vast te houden. Diverse informantes hadden nog lange tijd een stuk (familie-)grond of een (familie-) huis aangehouden, terwijl zij op Aruba woonden. Door hen werd in veel gevallen ook pas in een zeer laat stadium een beslissing voor de definitieve bestemming daarvan genomen. Wanneer men besloot het huis of het land van de hand te doen, was daarmee vaak ook het besluit genomen om op Aruba te blijven. Nogmaals de dame van de life history aan het woord:

" ... and my mother had tell me about it, the land and the house was for sale. It wasn't so much money and I bought it. With a intention to ... you never knows, right? From that my mother rented out and it had another piece of land and she bought it for me. She didn't have all the money, but I send the rest. (...) But after in the eighties I sold them out. I didn't go [to Nevis]... to live. And then ... from that money ... the value, you gets nothing out of it there. You can use it here. I decided to stay here. At that time I had more of my life over here, than over there."

Een laatste onderwerp dat ik in deze epiloog wil behandelen, betreft de nieuwe golf van vrouwelijke immigranten naar Aruba. Het gaat hier vooral om inwonende dienstmeisjes, afkomstig uit de Dominicaanse Republiek, Haïti, Jamaica en Colombia. Eigenlijk bevinden deze nieuwe immigranten zich een enigzins vergelijkbare situatie met mijn informanten jaren daarvoor. De nieuwe immigranten zijn ook op elders op zoek naar mogelijkheden die hun thuisland hen niet kan bieden. Ze denken dat Aruba die kansen wel kan bieden.

Het bleek uiterst interessant, wanneer ik de meningen over deze immigranten onder mijn doelgroep peilde. Over het algemeen stonden ze weinig tolerant tegenover deze nieuwkomers. Dat verbaasde mij, aangezien mijn informanten juist vanuit hun vergelijkbare achtergrond de situatie van deze dames zouden kunnen begrijpen. Maar de nieuwe immigranten lijken geenzins op de vrouwen die in de jaren veertig en vijftig naar Aruba kwamen, zo werd mij duidelijk gemaakt:

" I'm a migrant myself, but we was different when we come here. Aruba was down and you had to settle yourself for what you get, right? But the other people that coming in now, they are not coming in to be like when we come. They coming in to get pocket full, the belly full in one day. They coming in to get everything in one day and they coming in not to do the work what we did. Whatever they do, they do to get money, one time. We didn't get money one time. You have a maid coming in now, a living-in maid, she gets 600 guilders a month, water, food, house, light, everything. She's living in. They're not satisfied. When I come her a living-in maid was lucky to get a 100 guilders! Live-in! At last you had to be satisfied with it. The people sign for you but today, you could sign for them and they come, they give you problem. You didn't hear? Tell you that you not paying enough and walk of and leave you! "

Waarschijnlijk hebben mijn informantes angst voor mogelijke negatieve gevolgen van de nieuwe stroom immigranten; de vrouwen kennen een afkeer van de nieuwe immigranten, omdat ze hun eigen positie op Aruba zo goed mogelijk willen beschermen. Bovendien kennen zij wellicht een vorm van jaloezie, omdat de situatie voor de nieuwe immigranten veel gemakkelijker is dan die zij zelf hebben moeten doorstaan. In hoeverre de nieuwe immigrantes

inderdaad 'inhalig' en 'lastig' zijn, weet ik niet. Feit is wel dat het Aruba niet meer hoeft te worden opgebouwd en dat de omstandigheden waarin de nieuwe immigrantes moeten werken op vele fronten veel gunstiger te noemen zijn.

Hoe dan ook, wanneer zij net zo succesvol eindigen als mijn informantes, dan zullen hopenlijk ook zij zonder spijt terugkijken op hun besluit te migreren.

LITERATUURLIJST

Abraham-van der Mark, E.E.
1984 'The Impact of Industrialization on Women: a Caribbean Case.'
In: J. Nash & M.P. Fernandez-Kelly (eds.).
Women, Men and the International Division of Labor.
Albany: State University of New York Press,
pp. 374-386.

1973 *Yu'i mama: Enkele facetten van de gezinsstructuur op Curaçao.*
Assen: Van Gorcum.

Alofs, L. & L. Merkies
1990 *Ken Ta Arubiano?; Sociale integratie en natievorming op Aruba.*
Leiden: KITLV, Caraïbische afdeling.

1987 Ken Ta Arubano? Wie is er nu eigenlijk Arubaan?
(ongepubliceerde doctoraalscriptie)

Chamberlain, M.
1997 *Narratives of Exile and Return.*
London: The Macmillan Press Ltd.

Chomsky, A.
1996 *West Indian Fruit Workers and the United Fruit Company in Costa Rica 1870-1940.*
Baton Rouge: Louisiana State University Press.

Clarke, E.
1957 *My Mother Who Fathered Me: A Study of the Family in Three Selected Communities in Jamaica*
London: George Allen & Unwin Ltd.

Conniff, M.L.
1985 *Black Labor on a White Canal: Panama, 1904-1981.*
Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.

Crane, J.G.
1971 *Educated to Emigrate: the Social Organisation of Saba.*
Assen: Van Gorcum.

Croes, R.M.
1987 *Welvaart zonder ontwikkeling; de invloed van de oliemaatschappijen op de Arubaanse economie 1928-1948.*
Leiden: KITLV, Caraïbische afdeling.

Cross, M. & H. Entzinger
1988 'Caribbean minorities in Britain and the Netherlands: comparative questions'.
In: M. Cross & H. Entziger (eds.)
Lost Illusions: Caribbean Minorities in Britain and the Netherlands.
London: Routledge, pp. 1-35.

Dalhuisen, L, e.a.
1997 *Geschiedenis van de Antillen. Aruba, Bonaire, Curaçao, Saba, Sint-Eustatius, Sint Maarten.*
Zutphen: Walburg Pers.

Foner, N.
1983 *Jamaican Migrants: a Comparative Analysis of the New York and London Experience.*
New York: Center for Latin American and Caribbean Studies.

Gaay Fortman, B. de
1959 Toelating, verblijf, vestiging en uitzetting in de Nederlandse Antillen: Het geval - De Wit.
De West-Indische gids, 39: 1-27.

Gerber, S.N.
1973 'Introduction.'
In: S.N. Gerber (ed.)
The Family in the Caribbean: proceedings of the second conference on the Family in the Caribbean. Aruba, N.A., December 1-5 1969.
Rio Piedras: Institution Caribbean Studies, pp. 11-17.

Green, V.
1974 *Migrants in Aruba: interethnic Integration.*
Assen: van Gorcum.

1973 'Methodological Problems involved in the Study of the Arubian Family.'
In: S.N. Gerber (ed.)
The Family in the Caribbean: proceedings of the second conference on the Family in the Caribbean. Aruba, N.A., December 1-5 1969.
Rio Piedras: Institution Caribbean Studies, pp. 17-30.

1969 *Aspects of Interetnic Integration in Aruba, Netherlands Antilles.*
Michigan: University Microfilms International.

Hartog, J.
1980 *Aruba, zoals het was, zoals het werd.*
Aruba: De Wit.

Hawley, A.
1960 *The Population of Aruba: A Report Based on the Census of 1960.*
Aruba: Department of Statistics and Census.

Hennessy, A.
1988 'Workers of the night: West Indians in Britain.'
In: M. Cross & H. Entziger (eds.)
Lost Illusions: Caribbean Minorities in Britain and the Netherlands.
London: Routledge, pp. 36-53.

Kalm, F.
1975 *The Dispersive and Reintegrating Nature of Population Segments of a Third World Society: Aruba, Netherlands Antilles.*
Michigan: University Microfilms International.

Kasinitz, P.
1992 *Caribbean New York: Black Immigrants and the Politics of Race.*
Ithaca: Cornell University Press.

Klomp, A.
1986 *Politics on Bonaire: an Antropological study.*
Assen: Van Gorcum.

Lutchman, L.F.S.
1986 De migratie van Surinamers naar de Nederlandse Antillen, 1920-1960.
OSO, tijdschrift voor Surinaamse Taalkunde, Letterkunde, Cultuur en Geschiedenis 5: 31-42.

Maingot, A.P.
1983 *Caribbean Migration as a Structural Reality.*
Miami: Latin America and Caribbean Center.

Oostindie, G.J.
1988 'Caribbean migration to the Netherlands: a journey to disappointment?'
In: M. Cross & H. Entziger (eds.)
Lost Illusions: Caribbean Minorities in Britain and the Netherlands.
London: Routledge, pp. 54-72.

1997 *Het paradijs overzee. De Nederlandse Caraïben en Nederland.*
Amsterdam: Bert Bakker.

Pastor, R.A.
1985 'Introduction: The Policy Challenge.'
In: R.A. Pastor (ed.)
Migration and Development in the Caribbean: the Unexplored Connection.
USA: Westview Press, Incorporation, pp. 1-22.

Phalen, J.H.
1977 *Kinship, Color, and Ethnicity: Integrative Ideologies in Aruba, Netherlands Antilles.*
Michigan: University Microfilms International.

Pietersz, J.A.
1985 *De Arubaanse arbeidsmigratie 1890-1930; drie studies over de trek van arbeiders in het Caraïbische gebied voor de Tweede Wereldoorlog.*
Leiden: KITLV, Caraïbische afdeling.

Richardson, B.C.
1992 *The Caribbean in the Wider World, 1492-1992: a Regional Geography.*
Cambridge: University Press.

1989 'Caribbean Migrations, 1838-1985.'
In: F.W. Knight & C.A. Palmer (eds.)
The Modern Caribbean.
Chapel Hill: The University of North Carolina Press, pp. 203-228.

1983 *Caribbean Migrants: Environment and Human Survival on St. Kitts and Nevis.*
Knoxville: The University of Tennessee Press.

Terborg-Penn, R.
1995 'Through an African Feminist Theoretical Lens: Viewing Caribbean Women's History Cross-culturally.'
In: V. Shepherd, B. Brereton & B. Bailey (eds.)
Engendering History: Caribbean Women in Historical Perspective.
Kingston: Ian Randle Press, pp. 3-19.

Thomas-Hope, E.M.
1992 *Explanation in Caribbean Migration: Perception and the Image: Jamaica, Barbados, St. Vincent.*
London: Macmillan.

Vansina, J.
1985 *Oral Tradition as History*
London: James Currey Ltd.

Verton, P.
1977 *Politieke dynamiek en dekolonisatie: de Nederlandse Antillen tussen autonomie en onafhankelijkheid.* Alphen aan de Rijn: Samsom Uitgeverij.

1973 *Kiezers en politieke partijen in de Nederlandse Antillen.* Aruba: De Wit Stores N.V.

Waal Malefijt, A. & M. Hellerman
1973 'Aruba Mating Patterns.' In: S.N. Gerber (ed.) *The Family in the Caribbean: proceedings of the second conference on the Family in the Caribbean. Aruba, N.A., December 1-5 1969.* Rio Piedras: Institution Caribbean Studies, pp. 107-119.

RAPPORTEN, VERSLAGEN EN PUBLICATIEBLADEN

Commissie Aruba-Curaçao.
1948 Rapport der commissie, ingesteld bij Koninklijk Besluit van 14 Juni 1948, no. 29, ter uitvoering van motie I, aangenomen tijdens de derde openbare vergadering der Conferentie Nederland-Suriname-Curaçao.

Curaçaosch verslag/Statistisch jaarverslag van Curaçao over het jaar -
1940-47 's Gravenhage: Staatsdrukkerij en uitgeverijbedrijf.

Publicatieblad 1905, nr. 14.
Ontwerp-Verordening ter uitvoering van art. 6 van het regelement op het beleid van de Regeering in de kolonie Curaçao.

Publicatieblad 1906, nr. 10.
Verordening houdende bepalingen omtrent vestiging binnen de kolonie Curaçao, in den zin van het Reglement op het beleid der Regeering.

Publicatieblad 1945, nr. 27.
Besluit van den 7den Februari 1945 nopens toelating in Curaçao.

Sociaal Economische Raad (SER).
1996 Het migranten-vraagstuk in Aruba.

Verslag Nederlandse Antillen/Statistisch jaaroverzicht van de Nederlandse Antillen over het jaar -
1948-60 's Gravenhage: Staatsdrukkerij en uitgeverijbedrijf.

Verslag van de toestand van het eilandgebied Aruba.
1951-60 's Gravenhage: Staatsdrukkerij en uitgeverijbedrijf.

BIJLAGE 1 PUBLICATIEBLADEN

Publicatie-blad 1905, nr. 14

ONTWERP - VERORDENING

Ter uitvoering van art. 6 van het regelement op het beleid van de Regeering in de kolonie Curaçao.

IN NAAM DER KONINGIN!

DE GOUVENEUR van Curaçao,

In overweging genomende hebbende, dat het noodig is de bepalingen der verordening van 7 April-1 October 1874 (P.B. van 1874 No. 24) te wijzigen en verscherpen;

Heeft, na verkregen goedkeuring van den Kolonialen Raad, en gelet op de tweede zinssnede van art. 50 van het Regeeringsregelement dezer kolonie, vastgesteld onderstaande verordening:

Art. 1

Personen, noch in de kolonie gevestigd noch daarheen van Rijkswege gezonden, worden tot verblijf aldaar slechts toegelaten, indien zij bewijsbare voldoende middelen van bestaan hebben en niet gevaarlijk zijn te achten voor de publieke rust.

Art. 2

De personen in het vorige artikel vermeld moeten binnen drie maal vier en twintig uur na aankomst, op Curaçao op het Parket van den Procureur-Generaal, en op de overige eilanden der kolonie ten bureele van den Gezaghebber, opgave doen van hun namen en voornamen, zoomede van die der hun vergezellende leden van hun gezin, van hun ouderdom, van hun beroep of bedrijf van hunne geboorte- en laatste verblijfsplaats.

Desgevorderd moeten zij zich onverwijld vervoegen ter plaatse in het vorige lid vermeld.

De schippers van binnenkomende zeilschepen zijn verplicht te zelfder plaatse onmiddellijk na hun aankomst opgave te doen van de namen der door hen aangebrachte passagiers. Voor binnenkomende stoomschepen rust die verplichting op den geconsigneerde.

Van deze verplichting wordt aan schippers van niet in de kolonie te huis behoorende schepen kennis gegeven door den loods.

Art. 3

De personen in art. 1 vermeld moeten binnen drie maal vier en twintig uur na aankomst, of zoodra dit van hen gevorderd wordt, op Curaçao ten genoege van den Procureur-Generaal, en op de overige eilanden der kolonie ten genoege van den Gezaghebber, het bewijs leveren, dat zij voldoende middelen van bestaan hebben.

Bij twijfel aan het voortduren dier middelen van bestaan kan dat bewijs ook later ten allen tijde van hen gevorderd worden.

Wanneer zij in de een of andere bewijslevering te kort schieten wordt hen door den Procureur-Generaal of den Gezaghebber aaanzegging gedaan, dat zij de kolonie moeten verlaten.

Blijkt terstond bij hun aankomst dat zij onvermogend zijn, dan kan hun de toegang tot de kolonie worden verboden.

Art. 4

Wanneer voor mijnontginning of landbouwondernemingen in de kolonie, van elders buiten de kolonie, vreemde arbeiders worden aangenomen, kan op Curaçao de Procureur-Generaal en op de overige eilanden de kolonie de Gezaghebber vorderen dat die personen, alvorens tot de kolonie te worden toegelaten, overleggen een bewijs van goed gedrag, afgegeven door het hoofd van politie van hun laatste woonplaats.

De maatschappijen of personen, welke die arbeiders in dienst nemen, zijn verplicht deze, als zij uit hun dienst ontslagen zijn, naar elders buiten de kolonie te vervoeren.

Doen zij dit niet, dan zullen de kosten van uitzetting, zoo die binnen twee maanden na dat ontslag door den Procureur-Generaal of den Gezaghebber noodig wordt geacht, op hen verhaald kunnen worden.

Art. 5

De schippers of gezagvoerders, die de personen, welke overeenkomstig art. 3, laatste alinea, of art.4, eerste alinea, niet tot de kolonie worden toegelaten, hebben aangebracht, zijn verplicht hen ter hunnen kosten weer naar elders te vervoeren of te doen vervoeren, komende de kosten van onderhoud en verpleging dier vreemdelingen middelerwijl ten laste van die schippers of gezagvoerders; alle welke kosten op het schip zullen kunnen worden verhaald.

Schepen die hier niet tehuis behooren, mogen niet vertrekken, tenzij blijkt, dat zij die

vreemdelingen weer hebben meegenomen, of dat de schippers en gezagvoerders, ten genoege van de Procureur-Generaal of den Gezaghebber, zekerheid hebben gesteld voor de betaling der kosten van verpleging en uitzetting dier vreemdelingen.

Art. 6

Aan de in art. 1 vermelde personen, die voor de publieke rust gevaarlijk zijn te achten, wordt op Curaçao door den Procureur-Generaal en op de overige eilanden door den Gezaghebber aanzegging gedaan, dat zij de kolonie moeten verlaten.

Tegen deze aanzegging kunnen zij beroep doen op den Gouveneur, die daarop beschikt, na degene, die de aanzegging heeft gedaan, hetzij modeling, hetzij schriftelijk, te hebben gehoord.

Art. 7

Zij, die volgens de vorige bepalingen de kolonie moeten verlaten, worden uitgezet volgens door hen met eene scheepsgelegenheid, voor zooveel doenlijk naar hunne keus, naar elders te doen vertrekken.

Zoodra hun het bevel is gegeven, dat zij de kolonie moeten verlaten, kunnen zij, wanneer dit voor de publieke rust of veiligheid noodig wordt geacht, in verzekerde bewaring worden gesteld: op Curaçao in de gevangenis bedoeld bij art. 2 der verordening van 17 April-22 October 1872 (P.B. van 1872 No. 23), en op de overige eilanden der kolonie in de gevangenissen bedoeld bij de art. 3 en 4 dier verordening.

Art. 8

Aan hen, die, aanvankelijk tot verblijf in de kolonie toegelaten, haar later krachtens bekomen aanzegging moeten verlaten, wordt een behoorlijke tijd en de gelegenheid gelaten tot regeling hunner zaken.

Art. 9

De houders van inrichtingen tot nachtverblijf zijn verplicht eene lijst te houden, waarop vermeld worden de namen en voornamen, het beroep of bedrijf, de geboorte- en laatste verblijfplaats der bij hun intrek hebbende personen.

Deze lijst wordt door de houders van inrichtingen tot nachtverblijf of van hunnerwege dagelijks, op Curaçao ten Parkette van den Procureur-Generaal, en op de overige eilanden der kolonie ten bureele van den Gezaghebber, ingediend.

Art. 10

Overtredingen van de bepalingen der art. 2, 3, laatste lid, 4, eerste lid, en 9 worden gestraft met eene boete van tien tot honderd gulden en eene gevangenisstraf van drie dagen tot twee maanden, te zamen of afzonderlijk.

De art. 24 en 41 van het Wetboek van Strafrecht zijn ten deze toepasselijk.

Na derde veroordeeling van houders van inrichtingen tot nachtverblijf wegens overtreding der bepalingen van art. 9, kan op Curaçao de Procureur-Generaal en op de overige eilanden der kolonie de Gezaghebber hun patent intrekken.

Art. 11

Deze verordening treedt in werking op den dag der uitgifte van het Publicatie-blad waarin zij is geplaatst en op dat tijdstip vervallen alle vroegere bepalingen betreffende onderwerpen bij deze verordening geregeld.

Gegeven te Willemstad, den 29 April 1905.
Den Gouverments-secrataris.

Publicatie-blad 1906, nr. 10

VERORDENING

houdende bepalingen omtrent vestiging binnen de kolonie Curaçao, in den zin van het Reglement op het beleid der Regeering.

IN NAAM DE KONINGIN!

DE GOUVENEUR van Curaçao,

In overweging genomen hebbende, dat het wenselijk is de verordening van 7 April/1 October 1874, P.B. van 1874, No. 22, houdende bepalingen hoe en wanneer vestiging binnen de kolonie Curaçao in den zin van het Reglement op het Beleid der Regeering aanvangt, ophoudt en opnieuw aanvangt, door eene andere te vervangen;

Heeft na verkregen goedkeuring van den Kolonialen Raad en gelet op de tweede zinsnede van

art. 50 van het Regeringsreglement dezer kolonie, vastgesteld onderstaande verordening:

Art. 1

Gevestigd in de kolonie zijn:

1. Nederlanders, die hun woonplaats in de kolonie hebben en haar gedurende de voorafgaande achttien maanden daar of in Nederland of in de andere koloniën of bezittingen van het Rijk gehad hebben.

2. Personen, die binnen de kolonie een betrekking aanvaarden, hun door het Bestuur der kolonie of door de Regeering in Nederland opgedragen.

3. Vreemdelingen die, nadat zij van hun voornemen tot vestiging eene verklaring hebben afgelegd ter plaatse in art. 5 dezer verordening omschreven, vijf jaren achtereen in de kolonie hun woonplaats gehad hebben.

Art. 2

De vrouw, wier man in de kolonie gevestigd is, wordt als in de kolonie gevestigd aangemerkt.

Na de ontbinding van het huwelijk blijft zij in de kolonie gevestigd, indien zij daar haar woonplaats blijft behouden.

Art. 3

Een minderjarige, in den zin van de in de kolonie geldende wet, wiens vader of voogd daar gevestigd is, wordt als in de kolonie gevestigd aangemerkt.

Meerderjarig geworden blijft hij in de kolonie gevestigd, indien hij daar zijn woonplaats blijft behouden.

Art. 4

De in de vorige artikelen bedoelde personen houden op in de kolonie gevestigd te zijn, wanneer zij deze hebben verlaten en daarbuiten een andere plaats tot woonplaats hebben genomen.

Art. 5

Op het Parket van den Procureur-Generaal op Curaçao, ten bureele der Gezaghebbers op de overige eilanden der kolonie, worden alphabetische registers gehouden voor de verklaringen, in art. 1 No. 3 bedoeld.

Die verklaringen moeten behelzen den naam, de voornamen, de ouderdom, het beroep en de laatste woonplaats buiten de kolonie der betrokken personen, alsmede de dagtekening van de inschrijving.

Voor elke inschrijving moet door hem die haar verzoekt F25,- worden gestord ten behoeve van de koloniale kas; waarna kosteloos een schriftelijk bewijs ervan wordt afgegeven.

Art. 6

Bij het in werking treden dezer verordening vervallen alle vroeger bepalingen betreffende het onderwerp, bij deze verordening geregeld.

Art. 7

Zij, die op het tijdstip waarop deze verordening in werking treedt, in de kolonie gevestigd zijn, blijven daar gevestigd, totdat zij volgens artikel 4 ophouden zulks te zijn.

Art. 8

Deze verordening treedt in werking op den dag der uitgifte van het Publicatie-blad, waarin zij geplaatst is.

Gegeven te Willemstad, den 8n. Maart 1906.
Den Gouverments-secretaris.

Publicatieblad 1945, Nr.27

BESLUIT

van den 7den Februari 1945 nopens toelating in Curaçao.

IN NAAM DER KONINGIN!

DE GOUVENEUR van Curaçao,

Gelet op artikel 6 van de Curaçaosche Staatsregeling en in overweging genomen hebbende, dat er dringende omstandigheden in den zin van artikel 32 de Curaçaosche Staatsregeling aanwezig zijn, welke het noodzakelijk maken, regelen te stellen nopens de toelating tot Curaçao.

Heeft, den Raad van Bestuur gehoord, onder nadere bekrachtiging bij Algemeenen Maatregel van Bestuur, onderstaande regeling getroffen:

Art. 1

Behalve in het Staatsdeel Curaçao geboren personen van Nederlandsche nationaliteit, wordt niemand tot 'verblijf' of 'tijdelijk verblijf' in gemeld Staatsdeel toegelaten zonder een voorafgaande vergunning, welke op Curaçao door of namens den Procureur-Generaal en op de overige eilanden, onder nadere goedkeuring van den Procureur-Generaal, door of namens den betrokken Gezaghebber is afgegeven.

Deze vergunning kan met het oog op de zedelijkheid, de openbare orde, publieke rust of veiligheid, of indien dit in het algemeen belang wenschelijk is, worden geweigerd.

Aan de vergunning tot verblijf of tijdelijk verblijf kunnen voorwaarden worden verbonden.

Art. 2

Met betrekking tot de toepassing van artikel 1 is de Procureur-Generaal bevoegd, met de scheepvaart- en luchtvaartmaatschappijen voor het gehele Staatsdeel of en gedeelte daarvan, regelingen te treffen in het belang van het passagiersverkeer.

Art. 3

De in artikel 1 vermelde personen, die in het Staatsdeel tot verblijf of tijdelijk verblijf zijn toegelaten en wier verblijf met het oog op de zedelijkheid, de openbare orde of publieke rust, de veiligheid of het algemeen belang niet wenschelijk wordt geacht, moeten op bevel, op het eiland Curaçao van den Procureur-Generaal en op de andere eilanden van den Gezaghebber, het Staatsdeel of een bepaald gedeelte daarvan verlaten binnen den bij het bevel gestelden termijn, met verbod in dit Staatsdeel of in een bepaald gedeelte daarvan terug te keeren; den betrokkene wordt zoonoodig een behoorlijke termijn gelaten om orde op zijn zaken te stellen.

Art. 4

Tegen het bevel, in artikel 3 vermeld, kan beroep worden gedaan op den Gouveneur, die daarop beschikt, gehoord den Procureur-Generaal.

Art. 5

De gezagvoeder, die de personen op wie artikel 1 van toepassing is en die niet in het bezit zijn van een toelatingsvergunning, heeft aangebracht, is verplicht die personen naar het land van herkomst dan wel elders buiten het Staatsdeel Curaçao te vervoeren of te doen vervoeren.

De kosten van onderhoud en verpleging van personen als bedoeld in het eerste lid van dit artikel komen ten laste van den gezagvoerder, die hen heeft aangebracht, welke kosten op het schip of het luchtvaartuig zullen kunnen worden verhaald.

Het vertrek van een schip of luchtvaartuig, dat in het Staatsdeel Curaçao niet thuis behoort, kan met den sterken arm worden belet, tenzij blijkt, dat de personen bedoeld in het eerste lid van dit artikel, zijn meegenomen, of dat de gezagvoerder, op het eiland Curaçao tot genoegen van den Procureur-Generaal en op de overige eilanden tot genoegen van den Gezaghebber, zekerheid heeft gesteld voor de betaling van de kosten van onderhoud, verpleging en uitzetting van die personen.

Art. 6

Hij, die handelt in strijd met, of niet nakomt de voorwaarden verbonden aan een krachtens artikel 1 verleende toelatingsvergunning, wordt geacht gehandeld te hebben zonder vergunning.

Art. 7

De feiten, bij dit besluit strafbaar gesteld, worden beschouwd als overtredingen.

Art. 8

Overtredingen van eenige bepaling van dit besluit wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste drie maanden of geldboete van ten hoogste 500 guldens.

Art. 9

Dit besluit treedt in werking op den dag van zijn afkondiging.

Gegeven te Willemstad, den 7den Februari 1945.
De wnd. gouvernements-secretaris.

BIJLAGE 2 BEWIJS VAN TOELATING OP HET EILAND ARUBA

POLITIE OP ARUBA
VREEMDELINGENDIENST
V.D. Form. No. 5526 /'62

Bewijs van toelating op het Eiland ARUBA

Ingevolge beslissing No. 5526 /'62, van het

~~Hoofd van Politie in de Nederlandse Antillen~~ is op het ei-
Plaatselijk Hoofd van Politie op Aruba
land Aruba toegelaten:

Naam: C A I R O

Voornaam: Albertina Victoria Henriette

Geboren te: Suriname, 28-6-'16 op
(Ned. nationaliteit)
Wonende op het adres: Brazil no. 94

en wel onder de volgende voorwaarden: Voor de tijd werkzaam als werkster, bij en onder garantie van "EVANGELISCHE BROEDERGEMEENTE."

De aandacht van betrokkene wordt gevestigd op het volgende:

a. verandering van werkgever is slechts toegestaan met toestemming van de Vreemdelingendienst (namens het Plaatselijk Hoofd van Politie).
b. bij adres-verandering dient men zulks binnen zeven dagen op te geven bij de Vreemdelingendienst.

N.B.: Wanneer de aan de toelating verbonden voorwaarden niet worden nagekomen, wordt men geacht niet te zijn toegelaten en maakt men zich schuldig aan het strafbare feit genoemd in Art. 8 jo Art. 6 van de verordening No. 27 van 7 Februari 1945.

Onder garantie
van: EVANGELISCHE BROEDER-
GEMEENTE.

Oranjestad, 20 januari 19 62
Namens het Plaatselijk Hoofd van Politie:

Model 119 (2000-59) TIPONAC '59

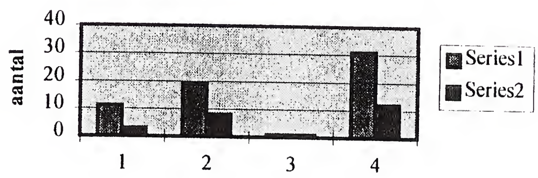
BIJLAGE 3 **FIGUUR VAN DE LEDEN VAN DE VERSCHILLENDE KERKGEMEENSCHAPPEN OP ARUBA OP 1 JULI 1943, NAAR LEEFTIJD EN GESLACHT.**

Legenda: Series 1 - mannen
Series 2 - vrouwen

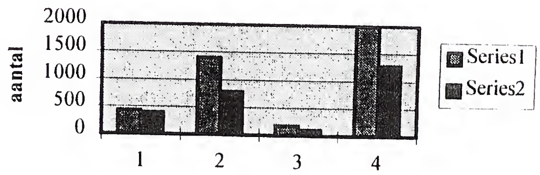
1. Jonger dan 18 jaar
2. 18 tot 50 jaar
3. Ouder dan 50 jaar
4. Totaal

Bron: Amigoe Di Curaçao, 19 september 1943; bewerkingen RvdH

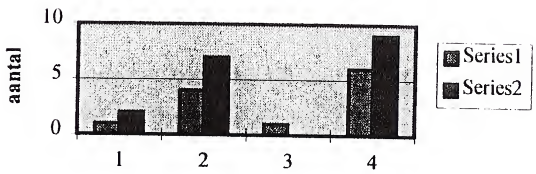
Gereformeerde Kerk

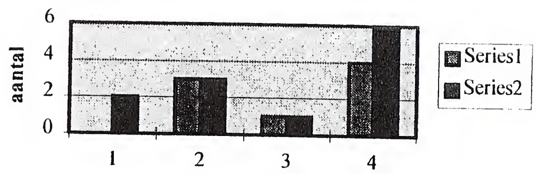
Ver.Protestantse Gemeente

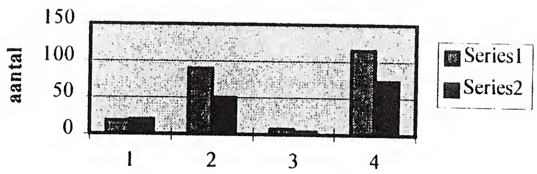
Zevende dag Adventisten

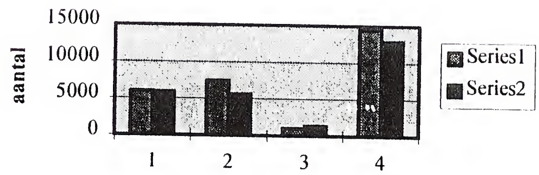
Doops gezind

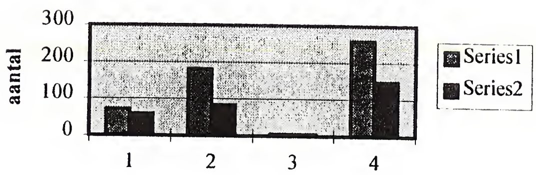
Joden

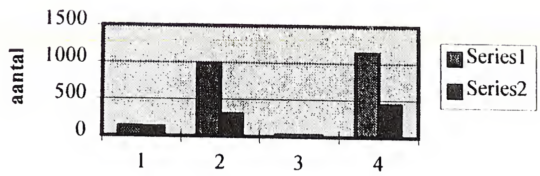
Rooms Katholiek

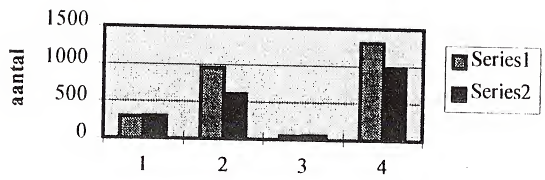
Ned.Herv.Kerk

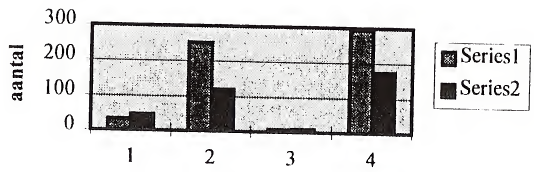
Anglicanen

Methodisten

Andere godsdiensten

Geen/onduidelijk

